

Johnny Herre & Gunnar Karnell

**CHECK-
OCH
VÄXELRÄTT**

Juristförlaget

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

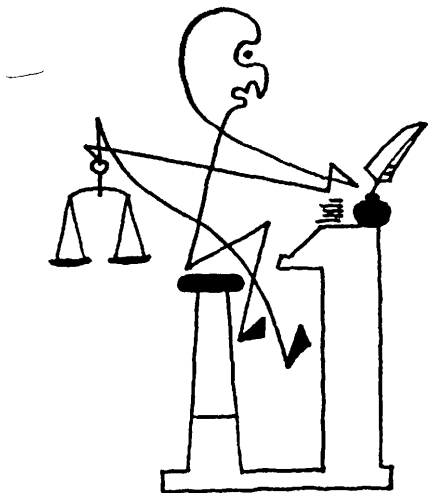
- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Johnny Herre
Gunnar Karnell

Check-
och
Växelrätt

Växlaren

Johnny Herre och Gunnar Karnell

Check- och Växlarätt

Juristförlaget

© Johnny Herre, Gunnar Karnell och Juristförlaget
Stockholm 1992
Omslag: Pontus Castenfors
Bild på sid 2: Per Jonas Nordell
ISBN 91-7598-528-4
Graphic Systems AB, Malmö 1992

Förord

Denna bok bygger ursprungligen på "Växel- och checkrätt. Kompendium av Gunnar Karnell", som utgavs i en första upplaga 1969 och i en andra upplaga 1972. Kompendiet har under åren som gått använts i flera kurser inom ramen för högskoleutbildningen och det har även nyttjats av praktiker som önskat en kortfattad framställning på rättsområdet. Vår bok utgör i förhållande därtill en i det närmaste total omarbetning, förenad med en omläggning och utvidgning. En inspirationskälla har under arbetets gång varit Knut Rodhes "Checkrätt för bankmän" (nyligen utgiven i en tredje upplaga med titeln "Checkrätt").

Framställningen är i första hand en sammanfattande lärobok på området check- och växelrätt. Syftet har emellertid varit att kombinera läroboks- och handboksegenskaper genom att i stort all svensk rättspraxis på området har beaktats eller refererats. Vi har även beaktat större delen av den svenska litteratur som finns på området och vi hänvisar till denna jämte viss nordisk doktrin för att ge den intresserade läsaren hjälp till fördjupning. Läroboksyftet har särskilt fått komma till uttryck i användningen av ett antal illustrationer och exempel, som förhoppningsvis skall göra framställningen nog lättillgänglig.

Den praktiska hanteringen av rättsfrågor på området sker naturligtvis i första hand i banker och andra inrättningar som utvecklat rutiner för att underlätta det dagliga arbetet med checker och växlar. Sådana rutiner har endast i viss mån kunnat beaktas, vilket beror dels på vår ambition att hålla framställningen kortfattad, dels på att bankerna i viss mån visat sig inte vara villiga att lämna ut uppgifter om delar av sin hantering som de av olika skäl ansett vara interna angelägenheter. Det är emellertid vår förhoppning att även praktiker, trots denna avgränsning, skall ha nytta av boken. Vi har delvis använt som underlag för våra exempel blanketter från Skandinaviska Enskilda Banken som även visat tillmötesgående under arbetet.

Ambitionen att hålla framställningen inom en för läromedel anpassad ram har nödvändiggjort att den i ett antal hänseenden

måst hållas kortare än som hade varit motiverat i en mer rättsvetenskapligt orienterad bok.

Vi är naturligtvis tacksamma för alla synpunkter på förbättringar som kan komma oss till del för användning i en ev. senare upplaga.

Handelshögskolan i Stockholm, december 1991.

Johnny Herre
civ ek, jur kand

Gunnar Karnell
professor, jur dr

Innehåll

1. Checkrätt	9
1.1 Grundläggande terminologi och checkrättsliga utgångspunkter	9
1.2 Checkens användningsområden	18
1.3 Formkrav	22
1.4 Personer som är ansvariga för checken	25
1.5 Uppvisande för betalning samt återkallelse av check	30
1.6 Protest och bestyrkande av uppvisning	36
1.7 Regressförloppet	38
1.8 Checkpreskription samt läget efter checkpreskription och prejudicering	42
1.9 Checkgäldenärs ansvar	47
1.9.1 Ansvar vid utställande och överlåtelse av check	47
1.9.2 Korsning av check	53
1.10 Checks negotiabilitet (omsättningsvärdighet)	56
1.11 Godtrosförvärv och checkförvärvares skydd mot överlåtarens borgenärer	60
2. Växlarätt	63
2.1 Grundläggande terminologi och växlarättsliga utgångspunkter	63
2.2 Växlens användningsområden	68
2.2.1 Växeln som betalningsmedel	68
2.2.2 Växeln som kreditmedel	69
2.3 Formkrav och därtill anknyttande regler	74
2.4 Personer som är ansvariga för växeln	83
2.5 Uppvisande för accept	90
2.6 Uppvisande för betalning	92
2.7 Protest	93
2.8 Regressförloppet	95
2.9 Växelpreskription samt rättsläget efter växelpreskription och prejudicering	99

2.10	Legitimation	104
2.11	Växels negotiabilitet (omsättningsvärdighet) . .	109
2.12	Godtrosförvärv av växeln. Växelförvärvarens skydd mot överlåtarens och pantsättarens borgenärer	112
2.13	Växel som exekutionstitel och exekution i växelmål	115
Exkurs. Kort historik över växlar och checker		116
(i)	Växeln	116
(ii)	Checken	118
Litteraturförteckning		120
Paragrafregister		121
Rättsfallsförteckning		124
Sakregister		125

1. Checkrätt

1.1 Grundläggande terminologi och checkrättsliga utgångspunkter

Checken är ett papper som de flesta av oss någon gång kommit i kontakt med. De flesta som har ett konto i en bank har ett s.k. checkkonto, vilket i princip ger rätt att använda checker där man så vill. En check kan exempelvis se ut så här:

 Skandinaviska Enskilda Banken		
Ort, datum Stockholm den 20 december 1990		Betala mot denna check
kronor Tre hundra kronor	kronor 300:-	Kassakvitteris
Carl Carlsson		
Underskrift <i>Anders Andersson</i>		
Kontohavare Anders Andersson	Kontonummer 1234567	Checknummer 001

Bild 1. Enligt checken anvisar Anders Andersson Skandinaviska Enskilda Banken att betala 300 kr. till Carl Carlsson.

Både utformningen av dokumentet och terminologin på checkrättens område är såväl historiskt som praktiskt betingade. Terminologin kan vid en första anblick verka onödigt komplicerad. Fördelarna med en enhetlig och konsekvent terminologi är dock avgörande. Personer och förfaranden vid användning av checken kan anges på ett entydigt sätt och det är viktigt att så sker. Kännedom om terminologin är nödvändig för att förstå checkens funktion.

En check i checklagens (Checklag (1932:131), i fortsättningen förkortad ChL) mening är en skriftlig handling som innehåller en penninganvisning, dragen på en bank, eller på ett bolag eller annan inrättning, som har ett medgivande att hålla checkkonto och som typiskt sett förväntas betala till den som anvisats på checken.¹ Fortsättningsvis kommer dessa inrättningar alla att omtalas med ordet bank.

Checken är således en speciell form av **anvisning**. Med anvisning avses en handling där en person anmanar en annan person, juridisk eller fysisk, att betala en penningssumma till en tredje person.² En anvisning kan ta sig uttryck i en skriftlig handling. För att checken skall vara giltig som just check krävs att den innehåller ordet "check" i själva texten och på handlingens språk. Checken måste vidare uppfylla ett antal ytterligare formföreskrifter i 1 och 2 §§ ChL (se vidare nedan, särskilt avsnitt 1.3).³

Checker utställs nästan alltid på blanketter som tillhandahålls av den bank på vilken checken dras. Utställaren av en check, **trassenten**, har ett s.k. checkkonto i banken och har i ett avtal med denna förbundit sig att endast utnyttja bankens checkblanketter.⁴ Trassenten förutsätts ha en fordran mot banken, **trassaten** - även kallad **trassatbanken** - på grund av en egen inbetalning till ett konto där eller genom en kredit (en s.k. checkkontokredit).⁵ I

¹ Se 54 § ChL, där det sägs att "(s)åsom bank anses i denna lag, förutom envar som äger driva bankrörelse, jämväl bolag eller annan inrättning, som enligt Konungens särskilda medgivande må tillhandagå med hållande av checkräkning". Jfr. bestämmelsen i 1:2 Bankrörelselagen (1987:617), enligt vilken bankrörelse får bedrivas av Sveriges riksbank, bankaktiebolag, sparbanker och centrala föreningsbanker som har fått regeringens tillstånd därtill (s.k. oktroy).

² Se vidare i Tiberger, s. 121. Subsidiärt innebär en anvisning att den som anmanat en annan person att betala har gjort en betalningsutfästelse för det fall den som anvisats inte betalar.

³ Om formföreskrifterna inte är uppfyllda finns ingen giltig check, men handlingen kan ändå vara att bedöma som en giltig anvisning (Rodhe, s. 5). Se om anvisningar Tiberger, s. 121 ff.

⁴ En check som inte utställts på en banks blankett blir inte ogiltig som check, men banken kan hänvisa till att utställaren, trassenten, inte handlat i enlighet med avtalet med banken och vägra lösa checken, när den presenteras för betalning. Bankens rätt att vägra inlösen av en check berörs närmare i avsnitt 1.5 nedan.

⁵ Bankernas avtal benämns generellt avtal om checkkonto. De två huvudsakliga formerna är checkkonto utan kredit och checkkonto med kredit. Bankernas kontoavtal benämns idag med ett stort antal olika namn, såsom privatkonto, (fortsätter...)

båda fallen har trassenten, kontoinnehavaren, således ett tillgodohavande som han får förfoga över med check (4 § ChL). När ett tillgodohavande finns, så sägs det finnas **täckning** för checken. Trassenten förfogar genom att utställa checken över sitt tillgodohavande till förmån för den till vilken checken är ställd, betalningsmottagaren, kallad **remittenten**. Ur trassatbankens synvinkel är checken betalbar till denna person. En check kan emellertid överlåtas och därefter göras gällande av annan än remittenten. Vi återkommer strax till den terminologi som rör överlåtelsefallen.

Skandinaviska Enskilda Banken

Ort, datum Stockholm den 20 december 1990 Betala mot denna check

Värde Tre hundra kronor	kronor 300:--
Upp Carl Carlsson	Kassakvitets
Underskrift <i>Anders Andersson</i>	
Kontohavare Anders Andersson	Kontonummer 1234567
	Checknummer 001

Bild 2. De ursprungliga parterna i ett checkförhållande är tre: (1) den som har utfärdat checken (dvs. kontohavaren/trassenten), (2) banken/trassaten (dvs. den som skall betala checken) och (3) betalningsmottagaren/remittenten.

Trassatbankens skyldighet att betala bestäms uteslutande av dennas avtal med trassenten (kontohavaren) om checkkonto eller, som det heter i 4 § ChL, genom "uttrycklig överenskommelse eller eljest föreliggande omständigheter"; i praktiken är det fråga om ett checkkontokontrakt enligt bankens formulär. Innehav av en check grundar inte någon som helst fordringsrätt mot trassaten. Trassatbanken är således inte skyldig att till checkinnehavaren betala,

⁵(...fortsätter)

betalkonto, sparkonto, kapitalkonto etc. Endast från vissa av dessa konton kan uttag ske med check.

lösa, en check, även om checkkontots ställning är sådan att det finns utrymme för det belopp som checken är utställd på. Om trassatbanken vägrar inlösen av en för banken presenterad check, för vilken det finns täckning på kontot, bryter banken mot det avtal som banken har med trassenten. I checkens funktion som betalningsmedel ligger att trassenten är den **primärt betalningsansvarige (primäransvar)**. Det är ju han som använder checken för att betala till den som checken ursprungligen ställs till.

Trassenten kan i checken ange den till vilken betalning skall ske på fyra olika sätt (5 § ChL). Vilket alternativ som trassenten väljer får betydelse bl.a. för vilka regler som skall gälla vid överlåtelse av checken och för reglerna om skydd för den som i god tro förvärvat checken. Checken kan ställas:

1. till viss man, remittenten,

ex. Till Carl Carlsson

Checken kan också ställas till trassenten själv som remittent, d.v.s. till - i vårt exempel - Anders Andersson. Detta kan göras exempelvis när kontohavaren Andersson vill ta ut pengar från sitt checkkonto.

2. till remittenten eller order,

ex. Till Carl Carlsson eller order

3. till viss man med tillägg av klausulen "icke till order" eller motsvarande,

ex. Till Carl Carlsson, icke till order

4. till innehavaren.

Skriver man *Till innehavaren* är detta likställt med att man helt utelämnar vem som är remittent.

När metoderna 1 eller 2 används, dvs. när checken är ställd till remittenten eller till remittentens order, kallas checken för en ordercheck och det har således ingen betydelse om orden "eller order" finns med på checken. Metod 3, där klausulen "icke till order" eller motsvarande tagits in i checken, motverkar överlåtelse av checken från remittenten till en annan person. En check med en klausul av denna typ kallas för **rektacheck**.

Om det inte framgår något annat anses checken vara en **innehavarcheck** (5 § 3 st. ChL). Det gäller exempelvis när ingen betalningsmottagare, remittent, finns angiven på checken.⁶

Checker går typiskt sett inte ur hand i hand från en överlåtare till en annan. Checklagen innehåller likväl utförliga regler om överlåtelse (14-24 §§). Det är emellertid inte ovanligt att en check överlåts till någon i syfte att denne skall kunna presentera checken för inlösen i bank. Olika åtgärder krävs för att en checköverlåtelse skall vara fullbordad, i beroende av vilken typ av check som överlåts. Är det en ordercheck som skall överlåtas, dvs. en check som är ställd till viss man eller till viss man eller order, fullbordas överlåtelsen genom att överlåtaren efter en påskrift på checken överlämnar den till förvärvaren (14 § 1 st. och 16 § 1 st. ChL).

Påskriften kan utformas på flera olika sätt. Ett är att överlåtaren skriver en överlåtelseförklaring på checken och anger till vem checken överlåts (ex. *Överlåts till David Davidsson*. Undertecknat *Carl Carlsson*.). Ett annat är att överlåtaren undertecknar en förklaring med innehåll att checken överlåts till innehavaren. Överlåtaren kan också överlåta checken till innehavaren genom att bara skriva sin namnteckning på checken. Då krävs det dock att underskriften görs på baksidan på checken (16 § 2 st. ChL).

För att en överlåtelse av en innehavarcheck skall fullbordas, behövs bara att checken överlämnas, traderas, till förvärvaren. Överlåtaren kan också nöja sig med att skriva sitt namn på baksidan av checken. En sådan påskrift har ingen betydelse för själva överlåtelsen - den gäller i alla fall - och checken är även fortsättningsvis en innehavarcheck (20§ ChL). Däremot har en sådan påskrift stor betydelse när det gäller överlåtarens ansvar för checken, hans checkrättsliga ansvar (se nedan i avsnitt 1.9). Samma effekt som av endast en överlåtares namnpåskrift på baksidan har en underskriven överlåtelseförklaring, där inget angivits om till vem överlåtelsen sker.

När checken överlåts så att en överlåtelseförklaring skrivits på baksidan av checken eller när innehavaren överlåtit checken genom att enbart teckna sitt namn på baksidan kallas detta för att innehavaren har **indosserat** checken och själva överlåtelsen kallas för **indossament** (efter italienskans "in dorso", som betyder på baksidan). I enlighet med detta kallas överlåtaren i sin egenskap

⁶ En check anses vidare vara en innehavarcheck när den är ställd till viss man, men där det intagits ett tillägg av orden "eller till innehavaren" eller liknande (5 § 2 st. ChL).

som överlåtare för **indossent** och den till vilken checken överlåts kallas **indossatarie**.

The diagram illustrates the transfer of a check from the issuer to the transferee. It shows the front and back of a check from Skandinaviska Enskilda Banken, dated Stockholm, 20 December 1990, for 300 SEK. The front of the check (top) shows the issuer, Anders Andersson, and the payee, Carl Carlsson. The back of the check (bottom) shows the signature of Carl Carlsson and the signature of David Davidsson, who is the transferee. Numbered annotations 1 through 5 point to specific parts of the check: 1 points to the issuer's signature, 2 points to the bank name, 3 points to the payee's name, 4 points to the signature of the transferee, and 5 points to the text 'överlåtes till David Davidsson'.

Front of Check:

Skandinaviska Enskilda Banken	
Ort, datum	Stockholm den 20 december 1990
Betala mot denna check	
Värde Tre hundra kronor	kronor 300:--
Upp Carl Carlsson	Kassakvitetsnr
Underskrift <i>Anders Andersson</i>	
Kontopålysning Anders Andersson	Kontonummer 1234567
	Checknummer 001

Back of Check:

överlåtes till
David Davidsson
Carl Carlsson

LEGITIMATION

ID-kort nummer	Sign.
PRID-kort nummer	Sign.
Körkort nummer	Sign.

BANKENS NOTERINGAR

Styckad av	Sign.
Datum	Kl

90.08

Bild 3. Parterna vid en överlåtelse av en check. Utställaren/trassenten Anders Andersson (1) ställer ut en check med trassatbanken SE-banken (2) som trassat, att betalas till remittenten Carl Carlsson (3). Remittenten överlåter i sin egenskap av indossent (4) checken till indossatarien David Davidsson (5). Själva överlåtelsen kallas för indossament.

Om överlåtelsen, indossamentet, har skett enbart genom en påskrift eller namnteckning på baksidan eller genom en av överlåtaren underskriven förklaring att checken överlåts till

innehavaren (*Överlåts till innehavaren. Undertecknat Carl Carlsson*) föreligger ett s.k. **blankoindossament** (ett indossament **in blanco**). Om en sådan check skall överlåtas vidare, räcker det med att checken traderas, dvs. överlämnas till förvärvaren.⁷ En check-överlåtelse skall vara ovillkorlig. Eventuella villkor är ogiltiga enligt 15 § 1 st. ChL. Överlåts endast en del av checksumman så är **själva överlåtelsen** ogiltig, vilket också är fallet om överlåtelsen är tecknad av trassatbanken själv (15 § 2 och 3 st. ChL).

Överlåtelser av checker är som sagt inte särskilt vanliga, bl.a. beroende på handelns och bankernas ovilja att ta emot överlåtna checker som betalning eller för inkassering. Vanligen **inkasseras** checken i stället eller också begärs kreditering för den i en bank redan av den person till vilken den först utgivits. Så är fallet exempelvis i den vanliga situationen att en trassent, dvs. en kontohavare, betalar med en check när han köper något i en butik. Butiken - remittent - skickar därefter checken till en bank för inkassering eller kreditering och butiken får alltså pengar för checken. Trassenten kan också förfoga över sitt tillgodohavande på kontot eller över krediten på kontot för egen räkning genom att utställa en check med sig själv som remittent, betalningsmottagare, och därefter inlösa checken i en bank. I det här fallet lyfter således trassenten pengar från sitt eget konto genom att lösa in checken.

Det första bankkontor som tar emot checken är ofta ett annat än det kontor som utfärdat checkblanketten, här kallat **trassatkontoret** (det trassatbankskontor där checkkontot förs). Checken sägs då vara **dragen** på ett annat kontor än det som tar emot checken. Det kan här röra sig om ett annat kontor inom samma bankföretag (checken är t.ex. utfärdad på en blankett utställd av, och dragen på, Skandinaviska Enskilda Bankens kontor i Säfte men den mottas av samma banks kontor i Gråträsk) eller ett kontor av en annan bank. I checklagen betraktas trassatens förvärv av en check som förvärv på grund av överlåtelse endast om det är ett annat bankkontor än det kontoförande trassatkontoret som förvärvar checken. Den som tecknar en överlåtelse till trassatkontoret sägs endast **kvittera** checkbeloppet genom sin överlåtelse och checken blir i detta fall endast ett kvitto på checkbeloppet (15 § 5 st. ChL).

⁷ Det finns naturligtvis en mängd andra tänkbara överlåtelsevarianter med varierande innehåll och betydelse. Dessa skall inte diskuteras närmare här, utan läsaren hänvisas i denna del till checklagens regler om överlåtelse i 14-24 §§ ChL samt till Rodhe, s. 19 ff.

Skandinaviska Enskilda Banken

Ort, datum

Stockholm den 20 december 1990

Betala mot denna check

kronor Tre hundra kronor	kronor 300:-
Upp Anders Andersson	Kassakvittens
Underskrift <i>Anders Andersson</i>	
Kontohavare Anders Andersson	Kontonummer 1234567
	Checknummer 001

Bild 4. Exempel på en check där trassenten, kontoinnehavaren, själv önskar förfoga över tillgängliga medel på sitt konto.

Banker kvittar sinsemellan sina kunders checker genom s.k. **clearing**. Det vanligaste fallet av överlåtelse av en check är det då en bank inkasserar en check eller krediterar någon för en check som dragits på en annan bank. När trassatkontoret sedan infriar checken sägs checken sättas **ur omlopp** och genom trassatkontorets infriande av checken förlorar checken sin betydelse som betalningsmedel.

I första hand skall checken betalas av trassatbanken. Om banken av något skäl vägrar betala checken, t.ex. eftersom checken saknar täckning, är i regel alla indossenter, överlåtare, och trassenten (kontohavaren) primärt solidariskt ansvariga för checkens betalning. Detta innebär att checkinnehavaren kan kräva vem han vill av dessa på betalning i s.k. **regress**, se exemplet nedan. Inbördes ansvarar de betalningsansvariga på så sätt att en indossent ansvarar gentemot alla som står efter honom på checken. Eftersom trassenten är den ursprunglige innehavaren av checken är han ansvarig gentemot alla indossenter. Ansvaret mellan olika betalningsskyldiga kallas ofta för ansvar **förman mot efterman**, eftersom den som står före någon på en check ansvarar gentemot dem som står efter honom. Regressrätten kan utövas som s.k. **"hoppande regress"**, i det att innehavaren eller den som efter krav betalat checken kan kräva vem som helst som står före på checken, vilket således betyder att någon eller flera i överlåtelsekedjan kan hoppas över.

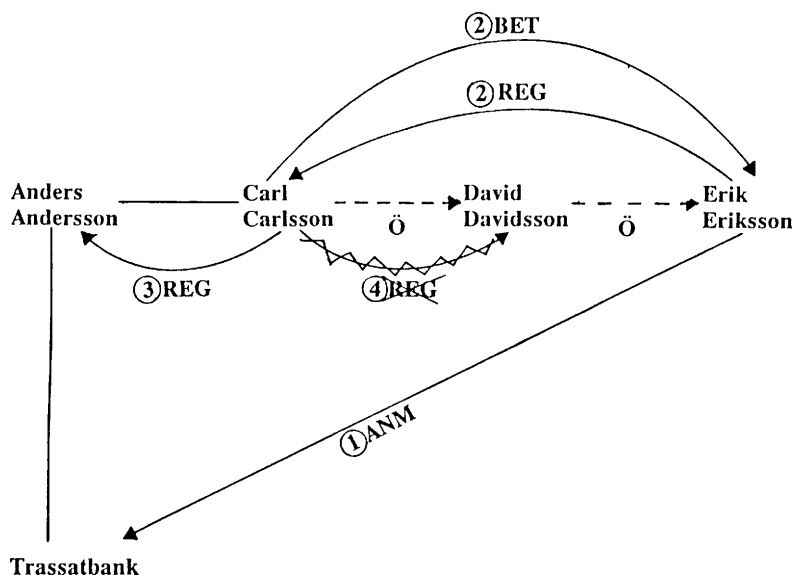

Bild 5. Exempel. Av bilden framgår att trassenten, Anders Andersson, har ställt ut checken på Carl Carlsson som remittent, betalningsmottagare. Carl Carlsson har i sin egenskap av indossent överlåtit checken på David Davidsson och han har i sin tur överlåtit checken till Erik Eriksson. När Erik Eriksson kräver betalning för checken hos trassatbanken, vägrar banken betala eftersom täckning saknas på Anders Anderssons konto (1). Erik Eriksson kan nu kräva vem som helst av de personer som står före honom på checken, dvs. Andersson, Carlsson och Davidsson. Om Eriksson kräver (2) och får betalt av Carlsson (2), kan Carlsson sedan kräva betalt av Andersson (3). Han kan dock inte kräva betalt av Davidsson (4), eftersom ansvaret bara gäller förman mot efterman, dvs. Davidsson ansvarar bara mot dem som står efter honom och Carlsson står före honom på checken.

En förutsättning för regressansvar är emellertid att checken **uppvisats för betalning** hos trassatbanken (eller hos avräkningskontor för s.k. checkclearing, se 31 § ChL), inom den legala uppvisningstiden, normalt 20 dagar från utställningsdagen (29 § ChL, se vidare avsnitt 1.5 nedan).

Dessutom fordras att en eventuell betalningsvägran av trassaten styrks antingen genom s.k. **protest** eller genom **bestyrkande** i form av en förklaring på checken av trassaten (eller av ett avräkningskontor). Bestyrkande av trassaten är den i praktiken tillämplade

formen. Att styrka en betalningsvägran genom protest torde inte längre förekomma i praktiken. Protestförfarandet är emellertid mycket betydelsefullt när det gäller växlar.⁸

1.2 Checkens användningsområden

Checken är ofta praktisk som betalningsmedel. Däremot är den olämplig som kreditmedel, bl.a. på grund av den korta uppvisningstiden, som gör att man inte kan "ligga längre" på en check (se nedan, avsnitt 1.5). När vi talar om s.k. checkkontokredit har detta ingenting att göra med någon kreditfunktion hos själva checken, utan en checkkontokredit berättigar endast innehavaren av checkkontot, dvs. trassenten, att använda checker för att utnyttja en redan beviljad kredit hos trassatbanken.

Funktionen som lämpligt betalningsmedel framträder bl.a. i att checken är en formbunden (typiskt sett "lättläst") handling och i att den, typiskt sett, bygger på ett redan existerande tillgodohavande. Den är vidare betalbar vid uppvisandet hos en - likaså typiskt sett - likvid inrättning. Ytterligare förstärks funktionen som betalningsmedel om checken **bekräftas**, vilket i korthet innebär att trassatbanken genom en särskild påskrift åtar sig en skyldighet gentemot varje checkinnehavare att inlösa checken (25 § ChL, se nedan avsnitt 1.5). Denna skyldighet gäller endast under den normala **uppvisningstiden**, dvs. i regel 20 dagar från dagen för utställandet (29 § 1 st. ChL), en tid som enligt 25 § 2 st. inte heller kan förlängas. Man behöver därför knappast räkna med bekräftade checker som kreditmedel.

Av grundläggande betydelse för checkens funktion som betalningsmedel är förvärvarens tillit till närmast föregående betalningsansvarigs solvens, kreditvärdighet, och vilja att göra rätt för sig, om trassatbanken inte skulle betala. Visserligen inskränker sig ofta en checkmottagares, t.ex. ett varubiträdes, kännedom om utställaren till att personen i fråga har köpt varor hos företaget och kunnat legitimera sig. Men det är då ett led i kundpolitiken att ta emot checken efter en rutinkontroll. Vid stora belopp och under andra förhållanden måste förutsättas grundligare kännedom eller mer omfattande prövning. Från checkförvärvaren inlöses checken

⁸ Se närmare i avsnitt 1.6 för checker samt avsnitt 2.2, 2.7 och 2.8 för växlar.

vanligtvis av en bank. Banken kan då välja att lita på sin kännedom om innehavarens solvens och behöver då inte bekymra sig om trassentens hederlighet eller förmåga att göra rätt för sig.

Checker har en relativt omfattande användning i internationella betalningar. Härvid förekommer såväl svenska checker, utställda i Sverige och dragna på svenska banker, dvs. med en svensk bank som trassatbank, som s.k. "utländska checker" som utställs i Sverige och som är dragna på utländsk bank, dvs. där är en utländsk bank är trassatbank.⁹

De regler som beskrivs här rör den svenska checklagen. Reglerna i den är utan vidare tillämpliga, om samtliga inblandade parter i checktransaktionen är svenska fysiska eller juridiska personer och om checken ställs ut och skall betalas i Sverige. När en checktransaktion på ett eller annat sätt berör flera länder uppkommer problem att utröna vilket lands lag som skall gälla för checktransaktionen. Hur det förhåller sig härmed kan få stor betydelse, eftersom andra länders checklagar eller regler i övrigt som omgärdar checken, t.ex. domstolspraxis och kommersiell

⁹ I praktiken kan vissa problem uppstå om en svensk check, dvs. en check med en svensk bank som trassatbank, sänds till en borgenär i utlandet som betalning. Ett sådant problem kan vara att den utländska banken vägrar betalning för checken. Ett annat problem kan vara att den utländska banken, i vilken uppvisning för betalning sker, kräver en hög avgift för betalning av checken. Motsvarande problem uppstår när en check, dragen på en utländsk bank, uppvisas för betalning i Sverige eller när en check, dragen på en svensk bank, men utfärdad i utlandet uppvisas för betalning hos en svensk bank. När ett svenskt företag fakturerar ett företag eller en privatperson i utlandet och betalningen sker med en check, föreligger i detta hänseende ett särskilt problem. Antag nämligen att den utländska gäldenären som betalning översänder en check som är dragen på en utländsk bank och som är ställd på det överenskomna priset samt att det svenska företaget därför åsamkas en kostnad vid inlösen. Frågan är här om det svenska företaget har rätt till ersättning för denna kostnad. Enligt vanliga svenska köp- och obligationsrättsliga regler skall köparen betala det överenskomna priset för varan, tjänsten eller nyttigheten. Härmed avses, om inte annat kan anses avtalat, att säljaren efter eventuella kostnader skall ha fått det pris som har avtalats. Åsamkas säljaren kostnader i samband med inlösen av checken, kan därför köparen anses vara i partiellt betalningsdröjsmål, om inte kostnaden ersätts av köparen. Det sagda medför att köparen vid internationella betalningar måste ta hänsyn till de kostnader som är förknippade med betalningen för borgenären, säljaren, vid risk av att han annars kan göra sig skyldig till ett betalningsdröjsmål. Praktiskt orsakar detta vissa problem, eftersom kostnaderna för exempelvis inlösen av check varierar, beroende på i vilket land inlösen sker och vilken bank som löser in checken.

praxis, kan skilja sig från den svenska i större eller mindre utsträckning.

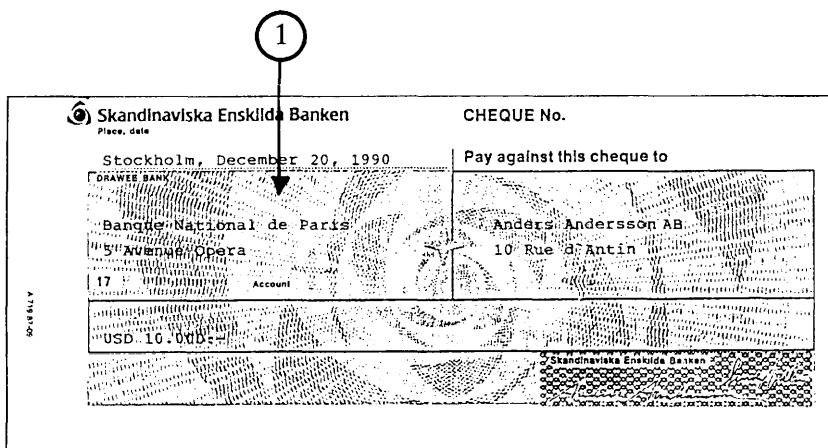

Bild 6. på typisk kommersiell check med utländsk bank som trassatbank (i det här fallet Banque National de Paris (1)).

Den svenska checklagen bygger på en konvention om en gemensam checklag, som antogs i Genève 1931. Sverige har anslutit sig till konventionen. Bland andra länder kan nämnas Danmark, Norge, Finland, Tyskland och Frankrike. Utrymme för olika lösningar lämnades dock på ett antal punkter i den gemensamma checklagen, och konventionsländernas lagar skiljer sig i ett antal mer eller mindre väsentliga hänseenden. De nordiska ländernas lagar är emellertid i stort sett likalydande. Det kan dock även dem emellan finnas en del inte oväsentliga skillnader i såväl domstolspraxis som kommersiell praxis. Många för svensk handel viktiga länder antog inte konventionen, utan vi kan i vår omvärld finna stora variationer i de regler som gäller för checkar. Lagvalsreglerna kan alltså få stor betydelse. Den svenska checklagen innehåller ett helt kapitel, 58-65 §§, som reglerar förhållandet till "främmande lag" och i stort sett alla dessa regler rör lagvalsfrågor. Dessa svenska regler är bindande för svenska domstolar när processer förs i Sverige, men är - liksom andra s.k. internationellt privaträttsliga frågor - inte bindande för domstolar i andra länder. Dessa har i stället att använda sig av sina egna lagvalsregler. De regler som finns i den svenska checklagen bygger på en konvention om just lagvalsfrågor som antogs i Genève samma år som konventionen om en gemensam checklag, dvs. 1931. Lagvalskonventionen antogs av samma stater som antog den gemensamma checklagskonventionen.

En av de svårigheter som lagvalsreglerna i den svenska checklagen erbjuder är att olika problem som kan dyka upp i en given checktransaktion kan ha fått olikartade lösningar i vad avser just lagvalsfrågan. Detta medför att en och samma transaktion, i vilken olika problem uppstått, kan komma att bedömas med utgångspunkt i flera skilda länders lagar.

Exempel. En svensk trassent ställer ut en check i Tyskland. Checken är dragen på en svensk bank. Angiven betalningsort är Paris, Frankrike. Antag att problem uppstår rörande checktransaktionen i vad avser dels om trassenten hade behörighet att ingå checkförbindelse över huvud, dels om checken uppfyller formkraven och dels om checken är uppvisad för betalning inom uppvisningstiden. Tvisten prövas av svensk domstol som således skall tillämpa den svenska checklagens regler rörande lagvalsfrågorna.

Enligt 58 § ChL gäller nu för det första att svenska medborgares behörighet att ingå checkförbindelse skall bedömas enligt svensk lag, även om checkförbindelsen är ingången utom riket. För det andra gäller enligt 60 § ChL som huvudregel att checkförbindelsens form skall prövas enligt lagen i det land där förbindelsen undertecknats (*locus regit actum*). För checken i vårt exempel gäller då att frågan om checken uppfyller formföreskrifterna skall prövas enligt tysk rätt. Från den huvudregeln gäller dock ett undantag. Det räcker nämligen att formkraven i betalningslandet är uppfyllda, dvs. i vårt exempel formkraven enligt fransk rätt. Frågan om checken har uppvisats inom uppvisningstiden skall för det tredje prövas enligt lagen i det land där checken är betalbar, dvs. fransk rätt skall tillämpas rörande denna fråga (63 § ChL).

Den svenska domstolen blir således i vårt exempel tvungen att bedöma olika moment av checktransaktionen enligt svensk, fransk och eventuellt tysk rätt. I syfte bl.a. att underlätta för domstolen i detta sammanhang stadgas i 65 § ChL att om innehållet i den främmande lag som skall tillämpas inte är känt, så kan domstolen förelägga part att förebringa utredning om vad som gäller.

Reglerna om tillämplig lag skall här inte behandlas närmare. Läsaren hänvisas i dessa delar till Lyngsø och NJA II 1932 Nr. 7:2 s. 640-643 och s. 595-599.

1.3 Formkrav

Den check som visades i inledningen ovan under 1. innehåller alla de uppgifter som är nödvändiga för att en check skall vara giltig. Formkraven anges i 1 § ChL. En check skall sålunda innehålla följande (den närmare innebörden av formkraven framgår nedan punkt för punkt):

1. Benämningen check
2. En ovillkorlig anmodan att betala ett visst penningbelopp
3. Namnet på den skall infria checken
4. Uppgift om betalningsorten
5. Uppgift om utställningsdag och utställningsort
6. Underskrift av checkens utställare

(1) **Benämningen check**, som skall vara införd i själva texten.¹⁰

(2) **En ovillkorlig anmodan att betala ett visst penningbelopp**, den s.k. **checksumman**. (Exempelvis "Betala mot denna check kronor ett tusen" eller "Betala mot denna check kronor (med siffror) 1.000, kronor (med bokstäver) ett tusen"). Checksumman kan anges med siffror, bokstäver eller med både siffror och bokstäver. Det sistnämnda alternativet torde vara det i praktiken vanligaste. När både siffror och bokstäver uttrycker checksumman, kan problem uppkomma när dessa två belopp är olika, t.ex. siffran utvisar "1.100" kronor men bokstäverna utvisar "ett tusen kronor". Enligt 9 § ChL gäller härvid att den summa som är uttryckt i bokstäver gäller före den summa som är uttryckt i siffror.¹¹

¹⁰ Benämningen check skall vidare vara uttryckt på det språk som handlingen är avfattad på. Detta betyder att en check som har svensk text skall innehålla ordet "check" och inte exempelvis tyskans "Scheck". Är texten i en check skriven på engelska är den inte giltig som check om benämningen är skriven på svenska och den felaktiga benämningen inte beror på ett fel i stavningen. (Jfr. Eberstein, s. 36, not 3 och 4.)

¹¹ I 9 § ChL regleras även ett par andra fall, vilka i och för sig torde vara ytterst sällsynta, nämligen att checksumman är uttryckt flera gånger i bokstäver eller flera gånger i siffror. Om beloppen i så fall är olika gäller checken endast för den mindre summan.

- (3) **Namnet på** den som skall infria checken, **trassaten**.¹²
- (4) **Uppgift om betalningsorten**, dvs. den ort där betalning skall erläggas. Enligt 2 § 2 st. ChL gäller att om någon särskild betalningsort inte är angiven, men en ort har angivits vid trassatbankens namn, den vid namnet angivna orten är betalningsort (se som exempel checken nedan, som saknar särskilt angiven betalningsort, bild 7).¹³
- (5) **Uppgift om utställningsdag och utställningsort**. Om ingen utställningsort är angiven men ort utsatts vid trassentens namn gäller den orten som utställningsort (2 § 4 st.).

Det spelar normalt inte någon som helst roll var checken rent faktiskt är utställd, utan en svensk check kan i vilket fall som helst användas var som helst i Sverige.¹⁴

Ibland förekommer det att trassenten träffar en överenskomst med remittenten om att checken skall få presenteras för inlösen först efter en viss dag. Man **postdaterar** då ofta checken, dvs. man anger en framskjuten utställningsdag i checken. Detta har ingen som helst betydelse för trassaten, och checkens giltighet som check berörs inte. Om checken uppvisas för betalning före den i checken angivna betalningsdagen måste trassatbanken ändå lösa checken, eftersom den enligt 28 § ChL är betalbar vid uppvisandet. I 28 § 2 st. har t.o.m. intagits en särskild bestämmelse som just reglerar **postdaterade checker** enligt vilken checken är betalbar när den visas upp för betalning, även om det sker före den dag som angivits på checken. Om man i stället för att postdatera checken har tagit in ett villkor att checken skall vara betalbar först viss dag eller liknande, hjälper inte heller det, eftersom varje bestämmelse som strider mot att checken är betalbar vid uppvisandet är ogiltig

¹² Checken kan vara utställd till betalning hos annan bank än trassaten (exempelvis "infrias av Kravbanken, Göteborg"), och den är då en s.k. **domicilierad** check (8 § ChL). Domicilierade checker torde inte förekomma alls i Sverige. Den typen av check skall inte vidare behandlas i denna framställning, utan läsaren hänvisas till Rodhe, s. 69.

¹³ Är flera orter utsatta vid trassatbankens namn, gäller att checken är betalbar på den ort som är först utsatt (2 § 2 st. 2 p.). Saknas ortsuppgift helt, gäller att checken är betalbar där trassatbanken har sitt huvudkontor (2 § 3 st.).

¹⁴ Se Rodhe, s. 16. Om checken utställs utomlands kan dock uppgiften om utställningsort få betydelse på sätt som exemplifierats ovan i texten och det är i sådana fall av vikt att den korrekta utställningsorten anges på checken.

enligt 28 § ChL. Postdatering eller liknande ger alltså inte trassenten någon trygghet mot att checken inlöses redan före den utsatta dagen.

- (6) **Underskrift** av checkens utställare, **trassenten**. Underskriften måste för att vara giltig vara handskriven. Stämplar, perforeringar, tryck eller liknande uppfyller inte lagens krav på underskrift. Trassenten måste inte själv skriva under checken, utan det är tillåtet att annan i egenskap av ställföreträdare för trassenten skriver under checken. Ett problem som kan uppstå i dessa fall rör vad som skall gälla om den som undertecknat checken som ställföreträdare för trassenten saknar behörighet eller överskrider sin behörighet. Situationen behandlas i 11 § ChL. Härvid gäller att ställföreträdaren själv ansvarar för checkförbindelsen, vilket avviker från vanliga regler rörande fullmakter.¹⁵ En utfylld checkblankett kan se ut på följande sätt (Bild 7).

Skandinaviska Enskilda Banken
Stockholm, Sergels torg 2

Ort, datum Stockholm den 20 december 1990 Betala mot denna check

Tre hundra kronor	kronor	300:-
Carl Carlsson	Kassakvitens	
Underskrift <i>Anders Andersson</i>		
Kontrollavtryck Anders Andersson	Kontrollnummer 1234567	Checknummner 001

Bild 7. Checken på bilden innehåller alla de uppgifter som krävs för en giltig check enligt checklagen. (1) Benämningen check, (2) ovillkorlig anmodan att betala ett visst penningbelopp, (3) namnet på trassaten, (4) uppgift om betalningsort, (5) uppgift om utställningsdag och utställningsort och (6) underskrift av trassenten.

¹⁵ När ställföreträdaren själv svarar för checken och sedan infriar den, gäller att han har samma rättigheter som skulle ha tillkommit trassenten.

1.4 Personer som är ansvariga för checken

Ansvariga personer för betalningen av en check, **checkgäldenärerna**, är enligt checkrättsliga regler trassenten och alla indossenter.¹⁶ Genom att ställa ut checken blir trassenten betalningsansvarig. Han är den checkrättslige huvudgäldenären och den i sista hand betalningsansvarige. Trassentens ansvar är enligt 12 § ChL ovillkorligt. Eventuella förbehåll som han gjort om begränsad ansvarighet är utan verkan. Däremot kan indossenter genom olika typer av klausuler i större eller mindre utsträckning friskriva sig från ansvar.¹⁷ Verkan av en klausul av detta slag har berörts ovan, s. 12.

Checkansvaret upphör för alla när trassatkontoret betalar checken, vilket, som tidigare nämnts, innebär att checkens omlopp är slut. Om trassenten dör eller om han förlorar sin rättshandlingsförmåga,¹⁸ dvs. förmågan att med laglig verkan företa rättshandlingar, inverkar detta inte på checkens giltighet. Dock gäller att, om trassenten utställt en check och därefter försatts i konkurs samt trassaten har inlöst checken efter konkursutbrottet, trassaten anses ansvarig gentemot konkursboet.¹⁹

Den indossent som överlåter checken till trassatkontoret blir inte ansvarig för checken. Han anses - såsom tidigare nämnts - endast kvittera checkbeloppet och själva överlåtelsen gäller endast som bankens kvitto (15 § 5 st.). Detta sammanhänger med att trassenten skall ha haft täckning för sin checkbetalning och att man har förutsatt att kontroll utförts om att täckning finns. Detta betyder i sin tur att trassatkontoret betalar på egen risk om det inte kontrollerar om täckning finns. Däremot gäller att överlåtelse till ett annat trassatbankens kontor än trassatkontoret inte befriar

¹⁶ I checklagen nämns även checkborgensmän som ansvariga för en check. Checkborgen, som kallas *aval*, torde inte längre förekomma i praktiken annat än för utländska checker och skall inte närmare behandlas här. Läsaren hänvisas i stället till 26 och 27 §§ ChL och Lyngsø, s. 158 ff.

¹⁷ Indossenten kan exempelvis använda sig av klausuler som "utan ansvar" eller "icke till order". Se vidare exempelvis Hult, s. 116 och 89-90.

¹⁸ En person kan exempelvis förlora sin rättshandlingsförmåga om han ställs under under förvaltarenskap enligt 11 kap. föräldrabalken.

¹⁹ Jfr. 23 § avtalslagen och reglerna i 3 och 4 kap. konkurslagen. Jfr. även Lyngsø, s. 174.

överlåtare från checkansvar.²⁰ Enligt en överenskommelse mellan bankerna tar dessa medvetet risken att betala ut mindre belopp utan att kontrollera om täckning finns och trassatbanken åtager sig därvid att svara gentemot övriga banker. Trassatbankens rätt gentemot trassenten på grund av den betalning som gjorts av annan bank bestäms i nästa steg av allmänna civilrättsliga regler.

En överlåtare som inte tecknat sig som indossent är inte ansvarig för checkens betalning.²¹ Om exempelvis Fredrik Fredriksson har en check i sin besittning där ingen remittent, betalningsmottagare, är angiven eller där en remittent är angiven endast med orden "Till innehavaren", kan Fredriksson överlåta checken till Gustafsson genom att överlämna checken. Överlåts checken på det här sättet undgår Fredriksson att bli ansvarig för checkens betalning, eftersom han inte står skriven på checken. Om Fredriksson däremot indosserar checken, dvs. skriver sitt namn på baksidan eller skriver en undertecknad överlåtelseförklaring, får han samma checkansvar som vilken indossent som helst.

När man skall avgöra vem eller vilka som är betalningsansvariga för checken - och för vad - finns ett antal särskilda problem att ta ställning till. Ett sådant uppstår när checkkontohavaren inte själv ställt ut checken, trots att den enligt sitt innehåll ser ut att vara utställd av honom. Ett exempel på detta är att underskriften är förfalskad. Utgångspunkten är här att checkkontohavaren inte kan göras betalningsansvarig. Han har således rätt att göra sin förfalskningsinvändning gällande mot en innehavare som inte får betalt för checken.²² Den enkla huvudregeln är att den som tar emot en falsk check får stå sitt kast.²³ Checkkontohavaren kan på

²⁰ Det nu diskuterade förhållandet motiveras med att det bankkontor som inlöser checken inte tänks kunna veta säkert om det finns täckning för checken på ett annat kontor där trassenten har sin checkkonto, dvs. på trassatkontoret. Idag, mer än ett halvt sekel efter det att lagen kom till, är denna motivering inte särskilt tungt vägande, eftersom datakommunikation mellan olika bankkontor generellt möjliggör kontroll av att tillräckliga medel finns på trassentens konto. Denna omständighet påverkar dock inte den rättsliga betydelsen av att annat kontor än trassatkontoret inlöser checken.

²¹ Samma sak gäller för en överlåtare av en **rektacheck** om han inte tecknar sig som indossent på checken. Om således checken är ställd exempelvis till Carl Carlsson med tillägget "icke till order" (dvs. remittenten är angiven som "*Carl Carlsson, icke till order*"), kan Carl Carlsson överlåta checken utan att indossera den. Han undgår då ansvar.

²² Se exempelvis Lyngsø, s. 58 ff. och 132, Hessler, s. 24, och Eberstein, s. 73 ff.

²³ Rodhe, s. 36 f.

motsvarande sätt inte göras betalningsskyldig om trassatbanken inlöst checken; checkkontohavarens konto får inte belastas med checksumman. Detta är naturligtvis otillfredsställande för bankerna och de har därför normalt i checkkontoavtalen tagit in en bestämmelse som väsentligt inskränker bankernas ansvar.²⁴ Har en check indosserats efter det att checkkontohavarens namn förfalskats, inskränks inte indossenternas ansvar av att checken är förfalskad, utan de svarar ändå för sina förbindelser i och med att de tecknat sina överlåtelser på checken (10 § och 18 § ChL, se bild 8 och exempel nedan).

Liksom vid förfalskad check gäller att indossenternas ansvar är oförändrat när checken utställts av någon med bristande rättshandlingsförmåga eller när checken tecknats i diktad persons namn (10 § ChL). Bestämmelsen kan sägas uttrycka den mycket viktiga checkrättsliga grundsatsen att en viss checkförklarings bindande verkan, exempelvis ett indossament eller en underskrift, inte är beroende av att andra underskrifter på checken också är bindande.

Ett fall som liknar det där checkkontohavarens underskrift förfalskats är om checkens text ändrats av någon senare innehavare. Frågan är då vad olika checkgäldenärer skall ansvara för. Situationen regleras i 51 § ChL. De som har tecknat sitt namn på checken efter ändringen ansvarar för checken i enlighet med den nya texten. De checkgäldenärer som har tecknat sitt namn på checken före ändringen av innehållet ansvarar enligt det innehåll som checken hade dessförinnan (se bild 9 och exempel nedan).²⁵

²⁴ En typisk sådan avtalsbestämmelse kan vara formulerad på följande sätt:
"Banken tillhandahåller kontohavaren checkblanketter mot kvitto. Det åligger kontohavaren att väl förvara checkblanketterna och att genast göra anmälan till banken, om blanketterna skulle förkomma. Då kontot avslutas skall samtliga inte använda checkblanketter utan anmodan omedelbart återlämnas. Kontohavaren svarar gentemot banken och övriga banker och postverket för skada, som uppkommer genom försummelse från hans sida i något av nu nämnda avseenden eller som förorsakas av att någon hos honom anställd person eller något av honom anlitat ombud eller bud gjort sig skyldig till försummelse i fråga om blanketts förvaring eller till brottsligt förfarande med blankett eller utfärdad check." (Svenska bankföreningens allmänna villkor för checkkonto utan kredit). Se vidare Rodhe, s. 36 ff., för en närmare redogörelse för konsekvenserna av att banken och checkkontohavaren har ett avtal av nu citerat innehåll.

²⁵ De ändringar som avses i 51 § ChL är inte bara ändringar av checksumman, utan även ändringar av exempelvis betalningsort eller dag för utställande.

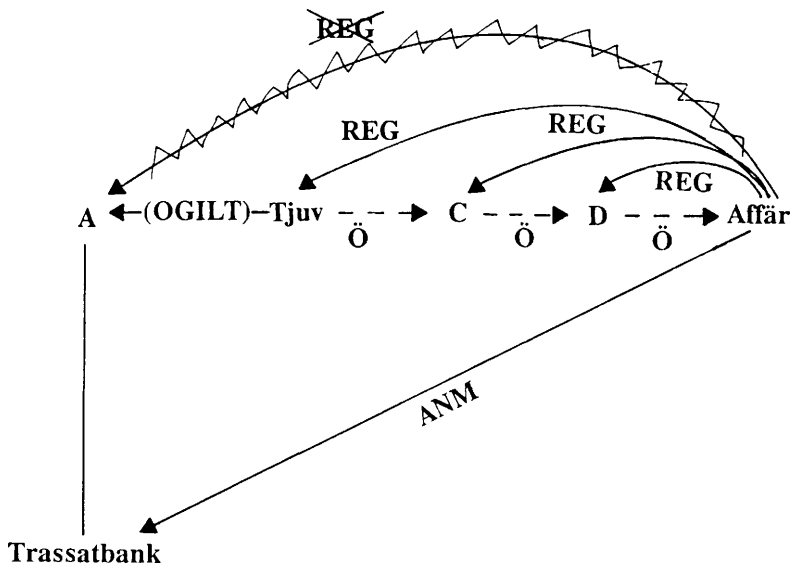

Bild 8. Exempel. Checkkontohavaren A har blivit bestulen på en checkblankett. Tjuven utställer denna check till sig själv med förfalskande av A:s namnteckning. Därefter indosserar tjuven checken till C, som i sin tur indosserar checken till D som betalar med checken i en affär, som således tar emot checken (denna betalning innebär alltså även den en indossering). När affären lämnar checken till trassatbanken för betalning, nekar banken betalning med hänvisning till att checkkontohavarens underskrift är förfalskad. Enligt 18 § ChL ansvarar indossenterna för checken, vilket beror på att själva indossamentet medför att indossenten påtar sig ett ansvar för checkens betalning. Enligt 12 § ChL skulle egentligen trassanten ansvara för checken, men eftersom checken är förfalskad ansvarar han inte. Själva checkförfalskningen minskar inte indossenternas ansvar enligt 10 § ChL, vilket medför att affären kan välja att kräva vem som helst av D och C. Naturligtvis kan affären även kräva betalt av tjuven som förfalskade A:s namnteckning, men generellt torde ett sådant krav vara verkningslöst. Vad som förekommit före D:s och C:s indossament har således i det här fallet inte någon betydelse. Det avgörande är att såväl D som C genom sina tecknade överlåtelse var och en har tagit på sig ett ansvar för checkens betalning gentemot alla senare förvärvare och detta ansvar är oberoende av vad som tidigare förekommit. Det har varit deras sak att försöka kontrollera giltigheten av utställandet av checken.

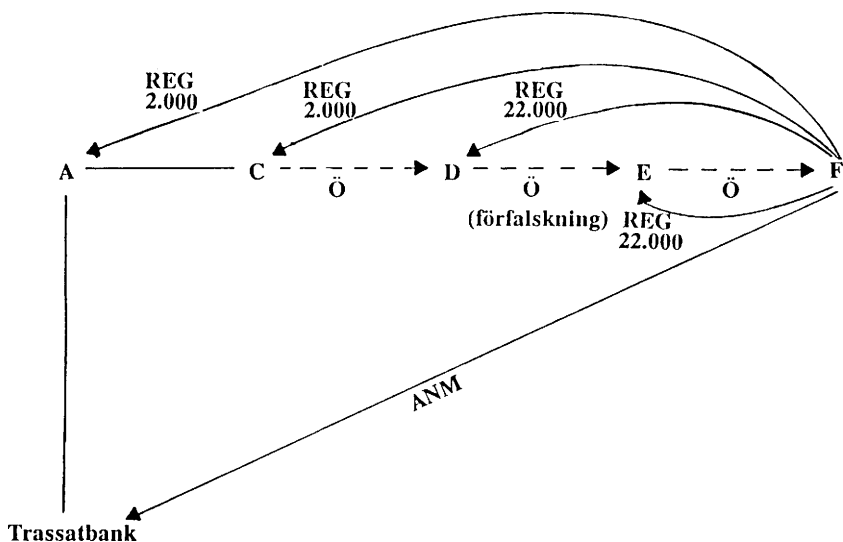

Bild 9. Exempel. A har ställt ut en check med C som remittent. Checksumman, 2.000 kr., anges med både siffror och bokstäver. Checken överlämnas till C. C indosserar checken till D, som ändrar checksumman genom att sätta en tvåa framför de övriga siffrorna och skriva tjugo framför de övriga bokstäverna. Checksummans siffror uttrycker nu "22.000 kr." och bokstäverna "tjugotvå tusen kronor". D indosserar checken till E som i sin tur indosserar checken till F. F uppvisar checken till betalning hos trassatbanken, men trassatbanken uppdagar ändringen och vägrar inlösa checken. Av 51 § ChL följer att E och D ansvarar för det nya beloppet, 22.000 kr., och att C och A endast ansvarar för 2.000 kr.

Ytterligare problem kan uppstå när en check som utgivits i ofullständigt skick har fyllts ut av en senare innehavare. Innehavaren kan härvid bryta mot överenskommelsen med trassenten genom att fylla ut checken på ett sätt som inte är överenskommet. Om en sådan obehörigt utfylld check förvärfvas av någon, är frågan vilket ansvar trassenten har för de obehörigt ifyllda uppgifterna. Av 13 § ChL följer att trassenten gentemot checkinnehavaren inte kan göra gällande de felaktigheter som finns i checken på grund av

överträdelsen , om checkinnehavaren vid sitt förvärv inte var i ond tro angående omständigheten eller handlade grovt vårdslöst.²⁶

Exempel. A har ställt ut en check med C som remittent. A har dock inte fyllt i någon checksumma. Checken har nämligen ställts ut såsom skett eftersom C skall fylla i den uppgiften när han fullgör ett uppdrag av A att köpa en begagnad bil. C skall köpa bilen i A:s namn och för A:s räkning, vilket också framgår av en skriftlig fullmakt som A givit C. C har emellertid fått den bestämda muntliga instruktionen att inte betala mer än 5.000 kr. för bilen. När C visar upp den skriftliga fullmakten och köper bilen i A:s namn och för A:s räkning kommer han ändå överens med bilhandlaren om ett pris på 6.000 kr. Han betalar med checken som ifylls med detta belopp. Bilhandlaren, som inte på något sätt är medveten om den muntliga instruktionen, kan anses vara i god tro rörande den träffade överenskommelsen mellan A och C. Bilhandlaren uppvisar checken till betalning hos trassatbanken, men banken vägrar inlösa checken på grund av att täckning saknas på trassentens konto. Bilhandlaren vänder sig därför till A och kräver betalt i enlighet med checken. Av 13 § ChL följer att A i detta fall inte kan vägra betalning.

1.5 Uppvisande för betalning samt återkallelse av check

Innebörden av checklagens föreskrift att en check är betalbar vid uppvisandet är att den checkinnehavare som presenterar checken för trassatkontoret med begäran om betalning i princip skall få betalt genast, under förutsättning att uppvisandet sker inom uppvisningstiden. Det är emellertid flera frågor förknippade med uppvisandet som måste besvaras; har banken något skydd mot risken att den betalar till fel person? när är banken skyldig att betala? och under hur lång tid gäller denna skyldighet?

När en checkinnehavare som inte är trassenten själv visar upp en check för betalning föreligger alltid en osäkerhet för banken huruvida innehavaren är den person som verkligen har rätt till checksumman. Betalar banken checksumman till en person som inte har sådan rätt, riskerar banken att checkkontohavaren vägrar

²⁶ Jfr. NJA 1946 s. 133, Hessler, s. 61 ff. och Lyngsø, s. 82 ff. samt Hessler, SvJT 1955, s. 36-37.

kreditering av beloppet, dvs. att checkkontohavaren inte tillåter att checkbeloppet belastar hans konto, vilket i sin tur kan leda till att banken överhuvud inte får betalt för det belopp som utgivits. Något slags skydd måste därför banken ha mot risken att betala checksumman till en person som inte är rättmätig innehavare och mot att sedan inte få betalt i sin tur. Vilket skydd banken skall ha är dock inte helt lätt att besvara, bl.a. på grund av att regler i stort sett saknas. Vissa generella, något förenklade kommentarer kan dock ges. Trassatbanken kan sägas ha ett godtrosskydd;²⁷ om banken betalar i god tro så har den rätt att göra sin betalning gällande mot trassenten. Vad som krävs av trassatbanken för att detta skydd skall finnas beror på vilken typ av check som uppvisas för betalning.

När checken är en innehavarcheck gäller att banken normalt har rätt att utgå från att innehavaren är rätt innehavare. Vet trassatbanken att innehavaren inte har rätt till checken, dvs. är trassatbanken i ond tro, eller gör sig trassatbanken skyldig till grov vårdslöshet föreligger inte ett godtrosskydd.²⁸ Vid orderchecker ställs samma krav på trassaten, men därtill gäller att trassaten är skyldig att kontrollera att överlåtelseerna på checken utgör en formellt obruten orderkedja (35 § ChL). Trassaten behöver dock inte kontrollera om överlåtarnas underskrifter är äkta.²⁹

²⁷ För en utförlig behandling av dessa frågor, se Hessler, s. 209 ff. , 254 ff. och 275 ff.

²⁸ Jfr. Rodhe, s. 26 ff.

²⁹ När checken är en rektacheck, dvs. en check ställd till viss man men med tillägget icke till order, är rättsläget mer osäkert. En rektacheck kan även den överlåtas, men bestämmelser för hur en överlåtelse skall gå till saknas i checklagen. Vid en överlåtelse bör dock checken överlämnas till förvärvaren och ett bevis för överlåtelsen skapas. Trots att det inte är nödvändigt att teckna överlåtelser på en rektacheck, torde banken vara skyldig att kontrollera om det finns en formellt sammanhängande orderkedja. Även om en sådan finns på rektachecken torde banken inte vara skyddad mot alla typer av brister i orderkedjan (Rodhe, s. 27). Eftersom inlösen av en överlåten rektacheck är relativt riskfylld torde banken inte kunna anses ha en skyldighet att inlösa checken (Rodhe, s. 33).

Överlåtes till
David Davidsson

Carl Carlsson

Överlåtes till
Erik Eriksson

David Davidsson

~~0 000000~~

LEGITIMATION

ID-kort nummer	Sign.
PRID-kort nummer	Sign.
Körkort nummer	Sign.

BANKENS NOTERINGAR

Skyddad av		
Datum	Kl	Sign.

90.08

Bild 10. Exempel. Checkinnehavaren Erik Eriksson kräver att trassatbanken skall inlösa en ordercheck. Erik Eriksson är inte trassent och är inte heller angiven som remittent på checken. På checkens framsida är trassenten Anders Andersson angiven och checken är utställd på Carl Carlsson som remittent (check som är ställd till viss man, i det här fallet Carl Carlsson, är enligt 14 § ChL att anse som en ordercheck). På checkens baksida finns längst upp en av Carl Carlsson undertecknad överlåtelseförklaring från Carl Carlsson till David Davidsson. Under denna överlåtelseförklaring finns en av David Davidsson undertecknad överlåtelseförklaring till Erik Eriksson. Banken skall för att kunna återropa betalningen gentemot trassenten Anders Andersson kontrollera att orderkedjan är formellt sammanhängande. Med detta

avses att det skall gå att följa checkens vandring från trassenten Anders Andersson till innehavaren Erik Eriksson. Med det innehåll Erik Erikssons check har föreligger en formellt sammanhängande orderkedja. Trassatbanken behöver således inte kontrollera om något eller några av indossamenten, överlåtelseerna, är förfalskade på ett eller annat sätt. Det enda som krävs för bankens skydd är således den formellt sammanhängande orderkedjan och att banken inte är i ond tro eller handlar grovt vårdslöst.

Frågan om när banken är skyldig att betala en check hänger delvis samman med frågan om när banken har ett skydd mot risken att den betalar till fel person, så att betalningen sedan inte kan göras gällande mot checkkontohavaren. Trassatbanken har, som tidigare påpekats, inte någon skyldighet gentemot checkinnehavaren att inlösa en check. Den enda skyldighet som trassatbanken har följer av avtalet mellan banken och trassenten, dvs. av checkkontoavtalet.

När annan än checkkontohavaren uppvisar checken för betalning har banken, som nyss påpekats, ett godtrosskydd, vilket i sig torde medföra att trassatbanken har en skyldighet att inlösa checken, försåvitt godtrosreglerna kan åberopas mot checkkontohavaren.³⁰ Bankerna har dock i checkkontoavtalen modifierat och begränsat sin skyldighet att inlösa checker.³¹

Trassatbankens skyldighet att inlösa en check är begränsad även i tiden. Om checken uppvisas efter uppvisningstiden har trassatbanken rätt att vägra inlösen av checken. Uppvisningstiden är enligt 29 § ChL tjugo dagar från den dag som är angiven i checken som utställningsdag. Eftersom tiden räknas från angiven utställningsdag, skall denna dag inte räknas med i antalet dagar. Anges exempelvis den 3 september som utställningsdag, skall checken uppvisas för betalning senast den 23 i samma månad.³² Är checken utställd i något utom Europa beläget land, som inte gränsar till Medelhavet, är uppvisningstiden enligt 29 § ChL i stället 70 dagar från den dag som är angiven som utställningsdag.³³ Uppvisas checken först efter uppvisningstiden - den kanske

³⁰ Jfr Rodhe, s. 33.

³¹ I det av Svenska bankföreningen rekommenderade, och av Skandinaviska Enskilda Banken använda, avtalet för checkkonto utan kredit stipuleras följande: "Banken är inte skyldig att omedelbart inlösa check, om banken finner att närmare undersökning bör vidtas på grund av checkens beskaffenhet eller av annan anledning. Banken är inte heller skyldig att inlösa check sedan kontohavarens rätt att utnyttja kontot har upphört. Detta gäller även i fråga om check som har utställts dessförinnan". Av bestämmelsen följer att det inte är fråga om att en objektiv bedömning skall göras av de omständigheter som föreligger i det enskilda fallet, utan det är bankens bedömning som gäller. Saknar banken helt grund för att vägra inlösen, men banken ändå vägrat att lösa in checken, kan banken eventuellt i vissa fall anses ha varit vårdslös och påföljder kan därför tänkas göras gällande av trassenten, om denne åsamkas skada på grund av bankens hantering.

Om checken är en rektacheck torde banken, som nämnts, inte ha någon som helst skyldighet att inlösa checken från annan än remittenten.

³² Noteras bör i detta sammanhang regeln i 30 § ChL, som rör fall när check dragits mellan två orter med olika tidsräkning, dvs. när utställningsort och betalningsort har olika tidsräkning.

³³ Om checken är utställd i ett europeiskt land eller i ett utomeuropeiskt land som gränsar till Medelhavet, t.ex. Egypten, gäller således tjugodagarsregeln. Bakgrunden till regeln är i korthet att Genèvekonventionen om gemensam checklag uppställde tre olika uppvisningstider för checker: åtta dagar för checker utställda och betalbara i samma land; tjugo dagar för checker, utställda och betalbara i samma världsdel, där checker utställda i Europa och betalbara

(fortsätter...)

rent av har förvärvats först efter uppvisningstidens slut - har trassatbanken rätt att efter eget gottfinnande lösa checken, om täckning finns (32 § 2 st.). Trassentens eventuella invändningar häremot saknar rättslig grund. Han är emellertid inte skyldig att hålla täckning för checken efter det att uppvisningstiden har gått ut. Däremot är han, vid straffansvar enligt 74 § ChL, skyldig att hålla täckning under uppvisningstiden (32 § 3 st.).

Skyldigheten för trassatbanken att lösa in en check är också begränsad till de fall där täckning finns för checksumman. Avtalet mellan checkkontohavaren och trassatbanken (jfr. 4 § ChL) förutsätter att trassenten förfogar över ett tillgodohavande hos trassatbanken när han ställer ut en check, antingen på så sätt att pengar finns på konto i tillräcklig utsträckning eller genom att trassenten förfogar över en kredit som beviljats av banken.³⁴ Om täckning saknas kan banken vägra inlösen eller välja att trots detta förhållande lösa in checken. Inlöses checken trots att täckning saknas, så är trassatbanken förhindrad att göra gällande checkrättsligt ansvar gentemot såväl den som fick betalning för checken som övriga checkgäldenärer (se vidare avsnitt 1.9 nedan).

Uppvisas en check för betalning kan det inträffa att det inte finns tillräckligt med pengar på kontot eller att en eventuell kontokredit inte räcker till för betalning av hela checksumman. Trassatbanken kan här välja om den skall vägra inlösen eller om den skall betala en del av checksumman. Väljer banken det senare alternativet kan checkinnehavaren inte vägra att ta emot delbetalningen (34 § 2 st. ChL). Checkinnehavaren har emellertid rätt

³³(...fortsätter)

i ett land gränsande till Medelhavet eller tvärtom ansågs utställda och betalbara i samma världsdel; och sjuttio dagar för checker utställda i en världsdel och betalbara i en annan. I konventionen lämnades dock möjligheter att frångå bestämmelserna (art. 14 i bilaga II till konventionen) och de nordiska länderna valde gemensamt att förlänga åttadagarsfristen för nationella checker till tjugo dagar. Se exempelvis Skarstedt, Den nya växel- och checklagstiftningen av den 13 maj 1932, Stockholm 1933, s. 82 f.

³⁴ En fråga i sammanhanget är om trassenten måste ha täckning för checksumman redan vid utställandet av checken eller om det räcker med att täckning finns vid inlösen av checkinnehavaren. Enligt Rodhe, s. 51 ff., torde det räcka med att täckning finns vid inlösen. Åtminstone torde det vara så att några påföljder inte kan träffa utställaren om täckning saknas vid utställandet men finns vid inlösen. En annan sak är naturligtvis att ett dylikt förfarande från trassentens sida inte är att rekommendera, eftersom han därigenom riskerar att checken inlöses eller uppvisas för betalning innan täckning finns, vilket kan medföra straffansvar enligt 74 § ChL.

att behålla checken. Banken kan alltså inte behålla checken som bevis på att delbetalning har skett, men den har rätt att kräva att det görs en anteckning om delbetalning på checken. Trassatbanken har också rätt att få kvitto på delbetalningen.

En liknande situation kan uppstå när banken samtidigt tillställs flera checker som är utställda av samma trassent och tillgodohavandet på checkkontot inte är tillräckligt för att alla checker skall kunna inlösas. Enligt det av affärsbankerna vanligen använda checkkontoavtalet³⁵ gäller här att banken antingen helt kan vägra inlösen eller verkställa delinlösen.³⁶ Trassenten kan oftast skydda sig mot en inte önskad inlösen av checken genom att **återkalla** checken hos trassaten. Återkallelse kan bli aktuell t.ex. för en trassent som utfärdat en check som betalning för varor som han, innan checken har lösts in, upptäcker är behäftade med fel som motiverar hävning av avtalet. Återkallelse av check kan ske när som helst, såväl före som efter uppvisningstidens utgång. En återkallelse av en check är dock förknippad med vissa risker för trassenten, åtminstone om återkallelsen sker före uppvisningstidens utgång. Sker återkallelsen efter uppvisningstidens utgång medför den inga checkrättsliga konsekvenser för trassenten, dvs. trassenten kan inte göras ansvarig enligt checklagens regler. Den enda just checkrättsliga konsekvensen av en återkallelse är i dessa fall att en ekonomisk uppgörelse generellt skall ske mellan trassenten och checkinnehavaren i enlighet med reglerna i 57 § ChL. Återkallelsens viktigaste funktion är här att möjliggöra för trassenten att på annat sätt förfoga över den täckning som finns på hans konto.

När återkallelsen sker före uppvisningstidens utgång, medför detta som sagt vissa risker för trassenten. Har trassenten inte skälig anledning att återkalla checken i dessa fall och leder återkallelsen "till annans förfång", är samma straffbestämmelse, 74 § ChL, tillämplig som när trassenten saknar täckning för checken vid betalningskrav under uppvisningstiden (se vidare avsnitt 1.9 nedan).

³⁵ Av Svenska bankföreningen utarbetade och av Skandinaviska Enskilda Banken använda bestämmelser för checkkonto utan kredit, punkt 6.

³⁶ Hur bankerna närmare skall förfara är inte föreskrivet. Det är därför tänkbart att bankerna ger varje check en delbetalning i förhållande till checksummans storlek eller att bankerna betalar en eller flera checker fullt ut och betalar andra endast delvis eller inte alls. Jfr. Rodhe, s. 54.

För trassatbankens del innebär en återkallelse av checken att banken är förhindrad att betala (32 § 1 st. ChL). Enda undantaget från regeln är när trassatbanken bekräftat checken enligt 25 § ChL, dvs. när banken frivilligt valt att förse checken med en under-tecknad påskrift som ger anledning att anta att banken kommer att betala checken, t.ex. genom att banken på checken har skrivit "bekräftas", "noteras" eller "viseras". Uppvisas checken inom den legala uppvisningstiden är trassatbanken skyldig att infria checken,³⁷ och den skyddar sig mot förfogande över täckningen genom att vid bekräftandet avsätta ett mot checken svarande belopp från trassantens checkkonto.

För checkinnehavaren har uppvisningstiden en stor betydelse. Han måste nämligen uppvisa checken för betalning inom uppvisningstiden. Underlåter han att uppvisa checken till betalning inom denna tid medför det att **checkrätten prejudiceras**, om inte checken - på sätt som framgår av nästa avsnitt - protesterats eller försetts med bestyrkande i form av trassatbankens eller avräkningskontors förklaring på checken att uppvisning skett utan betalning (40 § ChL). Att checkrätten prejudiceras innebär att innehavaren förlorar sin rätt att göra återgångskrav gällande gentemot utställare och indossenter. Den enda möjlighet som återstår för checkinnehavaren att få ut checksumman när checkrätten är prejudicerad är att vända sig mot den checkgäldenär som skulle vinna på att återgångskravet inte kan göras gällande och kräva ersättning för obehörig vinst (57 § ChL).³⁸

1.6 Protest och bestyrkande av uppvisning

Om checkinnehavaren visar upp en check inom uppvisningstiden och trassatbanken vägrar betalning, har checkinnehavaren rätt att vända sig mot checkgäldenärerna för att kräva betalning. Han kan alltså rikta ett s.k. **återgångskrav** mot checkgäldenärerna. Checkens

³⁷ Se vidare 25 § 2 och 3 st. ChL om verkan av att trassatbanken genom sin påskrift har förpliktat sig att även efter uppvisningstiden infria checken och om konsekvenserna för banken när den inte infriar checken trots att den är bekräftad.

³⁸ Se vidare i avsnitt 1.8 nedan.

formbundna karaktär visar sig särskilt i reglerna om vad checkinnehavaren måste göra för att han skall ha rätt att rikta ett sådant krav.

Det första som måste göras för att återgångskrav skall kunna riktas mot checkgäldenärerna är att innehavaren uppvisar checken till betalning inom uppvisningstiden.

Om trassatbanken nu vägrar att betala checken måste innehavaren styrka att banken verkligen vägrat betalning genom att förfara på vissa alternativa sätt, reglerade i 40 § ChL. Handlar innehavaren inte i enlighet med dessa regler förlorar han sin rätt att göra gällande krav på betalning av checksumman gentemot checkgäldenärerna, dvs. checkrätten prejudiceras. För att förhindra att checkrätten prejudiceras måste, som nämnts ovan, protest eller bestyrkande av uppvisning ske inom uppvisningstiden (eller, om checken uppvisats på dess sista dag, på nästföljande banköppna dag, 41 § ChL). Ett bestyrkande av trassatbanken skall skrivas på checken och kan exempelvis ha följande lydelse: "Checken uppvisad den 3 september 1991. Ej inlöst p.g.a. bristande täckning". Protest av en check innebär att en offentlig myndighet enligt nedan upprättar en handling i vilken myndigheten intygar att checken inte har inlösts.

Protest upptas enligt 66 § ChL av kronofogdemyndigheten i det län där det trassatbankens kontor som vägrat inlösen har sitt affärsställe, av en särskild förrättningsman som länsstyrelsen förordnar eller av notarius publicus. Protesten skall, om inget annat avtalats, upptas under bankens normala öppningstider, eller om banken inte är öppen, mellan kl. 9 och kl. 19. Vid själva protesten skall checken medföras av en förrättningsman och anteckning om protest göras på själva checken (se vidare 67-70 §§ ChL om själva förfarandet). Kan protest inte upptas på grund av lagbud eller annat oöverstigligt hinder (*force majeure*), förlängs tiden inom vilken checken skall protesteras (48 § ChL). Berör hindret endast checkinnehavaren eller den som fått uppdrag att uppvisa och protestera checken, skall hindret inte anses vara av sådant slag som krävs för förlängning. Protest är inte vanlig för checker, men kan i vissa fall vara ett lämpligt sätt att ta upp bevisning om att banken inte kunnat förmås att betala, såsom om trassatbanken är stängd på grund av strejk eller liknande.

I ett fall behöver checkinnehavaren inte skaffa sig en förklaring från trassatbanken eller protestera checken för att bevara sin rätt. Enligt 43 § ChL gäller nämligen att en checkgäldenär kan frita checkinnehavaren från denna skyldighet genom att skriva en undertecknad förklaring på checken med innehållet "retur utan kostnad", "utan protest" eller annat motsvarande uttryck. Checkinnehavaren måste trots en sådan påteckning uppvisa checken för betalning inom uppvisningstiden. Om checkinnehavaren då inte får någon påteckning på checken som bevis för att han verkligen visat

upp checken inom rätt tid, uppstår frågan vem som skall bevisa att checken uppvisats eller inte. Enligt 43 § 2 st. ChL åligger det den checkgäldenär som påstår att checken inte uppvisats i rätt tid att bevisa sitt påstående. Reglerna för vad som gäller vid påteckning av nu diskuterat slag varierar något i beroende av vem som skrivit förklaringen. Är det utställaren som påtecknat förklaringen, så har den verkan mot alla checkgäldenärer. Om däremot någon annan checkgäldenär skrivit förklaringen, så gäller de verkningar som diskuterats ovan endast den påtecknande checkgäldenären. För att bevara sin rätt mot alla checkgäldenärer måste således checkinnehavaren i det här fallet få ett bestyrkande av trassatbanken eller protestera checken.

1.7 Regressförloppet

När trassatbanken inte har betalat checken och checkinnehavaren därefter har fått bestyrkt att checken inte infrias eller protesterat checken, kan checkinnehavaren framställa återgångskrav. Checkinnehavaren kan enligt vad som redan diskuterats kräva vem han önskar av checkgäldenärerna på betalning. Den checkgäldenär som betalar kan sedan kräva vem som helst av de checkgäldenärer som står före honom på betalning, eftersom checkgäldenärerna sinsemellan ju ansvarar "förman mot efterman". Själva förfarandet att kräva betalning av checkgäldenärerna sedan checken inte blivit betald av trassatbanken kallas för **regressförloppet**. Checkinnehavaren som vägras betalning för checken har enligt 45 § ChL rätt att fordra följande:

- (i) Den ej erlagda checksumman eller den del av checksumman som återstår efter det att checken inlösts delvis i enlighet med 34 § 2 och 3 st.
- (ii) Ränta på belopp enligt (i) med sex procent från förfallodagen.³⁹

³⁹ Den lagstadgade räntesatsen, sex procent, kan kanske tyckas häpnadsväckande låg. Förklaringen till regeln är att Genève-konventionens angivna normalränta var just sex procent. Enligt Art. 23 i bilaga II till konventionen gavs en rätt för konventionsstaterna att frångå denna normalränta för att i stället stadga om den i landet gällande lagstadgade räntan. De nordiska länderna valde att behålla normalräntan, när denna ränta motsvarade den som gällde i de nordiska länderna som lagstadgad ränta vid tidpunkten för antagande av (fortsätter...)

(iii) Kostnadsersättning för protest eller bestyrkande m.m.

Den checkgäldenär som löst checken i regress, dvs. betalat ovanstående belopp till checkinnehavaren, kan i sin tur fordra följande av någon förman bland checkgäldenärerna (46 § ChL):

- (i) Vad han själv betalat.
- (ii) Ränta på vad han själv fått betala med sex procent från den egna betalningsdagen.
- (iii) Ersättning för egna kostnader.

Den checkgäldenär som inlöser checken och betalar det belopp som fordras i enlighet med 45 § eller 46 § ChL har vid inlösen rätt att få checken, protesten eller bestyrkandet samt en kvitterad räkning. Indossent som har löst checken kan stryka sitt eget namn och efterföljande namn på checken (47 § 2 st. ChL).

Av de nu diskuterade reglerna är det tydligt att det kan bli billigast för den som i vart fall till slut blir återlösningsskyldig att betala så snart som möjligt. Varje inlösen av checken medför ju att nya kostnader skall ersättas och att ränta om sex procent skall utgå på ett allt större belopp. Av bl.a. det skälet har var och en som kan utsättas för ett regresskrav rätt att lösa checken (47 § 1 st. ChL). För checkgäldenärerna är det av bl.a. samma skäl av stort intresse att snabbt få veta att trassatbanken vägrat betala checken. Vidare är det av stor vikt att regressen kan utövas snabbt, så att inte rättsförluster uppstår genom att förmän blir insolventa innan regress kan ske. Av dessa skäl åligger det checkinnehavaren att underrätta - **notificera** - både den senaste indossenten och trassenten inom fyra vardagar efter det att betalning vägrats (**notifikation**). Det åligger vidare varje indossent som notificerats att notificera sin egen indossent inom två vardagar (42 § ChL). Notifikationsplikten är dock i vissa avseenden begränsad. Om en indossent, som enligt dessa regler skall notificeras, inte satt ut sin adress vid överlåtelsen, fullgörs notifikationsskyldigheten genom att den notificeras som står före den indossent vars adress saknas. Har

³⁹(...fortsätter)

konventionen. Se 9:10 Handelsbalken, som upphörde att gälla vid utgången av 1975, när räntelagen (1975:635) trädde i kraft. Inom förmögenhetsrätten gäller idag som bekant att dröjsmålsräntan, i de fall inte annat avtalats, är det av riksbanken fastställda, vid varje tid gällande diskontot med tillägg av åtta procentenheter. Räntesatsen är därför högre än växellagens 6 procentenheter, men trots detta gäller växellagens regel i tillämpliga fall.

man som indossent av en check inte skrivit ut sin adress, anses man ha avstått sin rätt till notifikation och man går således miste om information rörande vad som hänt med checken efter överlåtelser. Samma sak gäller om adressen är oläslig. Det bör dock påpekas att det i praktiken inte torde förekomma att en indossent skriver ut sin adress på en check vid ett indossament.⁴⁰

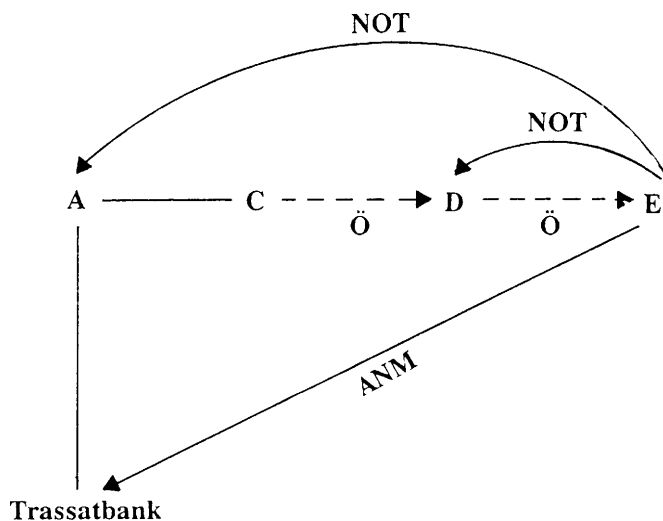

Bild 11. Exempel. Trassenten A har utställt en check med C som remittent. C indosserar checken till D, som i sin tur indosserar checken till E. När E uppvisar checken för betalning vägrar banken inlösa checken. E har därför en skyldighet att notificera dels trassenten A, dels den som indosserade checken till honom, dvs. D. Om D inte angivit sin adress vid indossamentet skall i stället remittenten C notificeras. Om inte heller C angivit sin adress återstår för E att notificera bara trassenten A.

⁴⁰ Ett problem i sammanhanget är vad som gäller om trassenten inte skrivit ut sin adress på checken. Situationen regleras inte i ChL. Enligt Rodhe torde här gälla att den notifikationsskyldige är skyldig att fråga trassatbanken om trassentens adress (Rodhe, s. 79). Det bör här påpekas att de checkblanketter som bankerna tillhandahåller privatpersoner inte ens har utrymme för trassentens adress på checkens framsida. Eventuella indossenter kan dock ge sina adresser på checkens baksida, även om detta, som sagt, inte torde förekomma.

Enligt 42 § 4 st. gäller att notifikationen kan "lämnas på vad sätt som helst, jämväl medelst blotta översändandet av checken". Av detta följer således att den notifikationsskyldige t.ex. kan skriva, ringa, sända telefax eller telex och där meddela trassenten eller förmannen. Den notifikationsskyldige måste dock kunna bevisa att underrättelsen lämnats inom den föreskrivna tiden.⁴¹ I detta avseende räcker det med att ett brev med underrättelsen inlämnats till posten inom den föreskrivna tiden. Eftersom den notifikationskyldige har bevisbördan bör notifikationen sändas per post i rekommenderat brev med mottagningsbevis eller dylikt eller ännu hellre per fax, så att han får ett bevis om att underrättelsen verkligen sänts iväg.⁴²

Om notifikationsskyldigheten inte fullgörs alls, eller inte fullgörs i rätt tid, medför detta inte att rätten att rikta återgångskrav går förlorad. Däremot gäller att underlåten notifikation medför skadeståndsskyldighet, om handlandet bedöms som försumligt. För skadeståndsskyldighet krävs vidare att den som kräver skadestånd kan visa ett orsakssamband mellan försummelsen och skadan. De skador som kan tänkas vid underlåten notifikation är exempelvis att någon förman får ökade regresskostnader (dvs. förmannen får betala mer på grund av den uteblivna notifikationen än han hade behövt om underrättelsen lämnats i rätt tid) eller att förmannen åsamkas en kursförlust genom att notifikationen inte lämnas i rätt tid.⁴³ Skadeståndet är emellertid maximerat till checksumman (42 § 6 st. ChL).

Trassatbanken kan, som nämnts, vara checkgäldenär endast om det är ett annat kontor än trassatkontoret som förvärvat checken (15 § 5 st. ChL). I andra fall står trassatbanken utanför kretsen av dem mot vilka checkrättsliga anspråk kan riktas. Trassatbankens ställning som checkgäldenär i det nu nämnda specialfallet gäller endast ansvaret i regressförloppet. Trassatbanken får sålunda regressrätt genom att ett annat av dess

⁴¹ Lagtexten anger endast att försändelsen inom föreskriven tid skall vara inlämnad till posten. Vad som vid detta tillfälle torde ha avsetts var det nationella, statliga postverket. De senare decenniernas utveckling inom området för nationell och internationell befordran av försändelser medför dock att även inlämnande till andra befordrare av försändelser, t.ex. City Mail, utan tvekan är tillfyllest.

⁴² Fax är kanske det bästa sättet att sända meddelanden när bevis önskas om att meddelandet verkligen avsänts. Fax-maskiner ger nämligen själva normalt ett bevis, som oftast kallas kvitto, på att faxmeddelandet verkligen mottagits.

⁴³ Se vidare Lyngsø, s. 217 ff.

kontor än trassatkontoret har löst checken och därpå protest har upptagits eller bestyrkande skett hos banken själv. I andra avseenden betraktas trassatbankens alla kontor som osjälvständiga.⁴⁴

1.8 Checkpreskription samt läget efter checkpreskription och prejudicering

När trassatbanken vägrat att lösa in checken har checkinnehavaren, i enlighet med vad som sades i föregående avsnitt, rätt att ställa återgångskrav. Regressrätten gäller dock inte under obegränsad tid. Checkinnehavaren måste nämligen påbörja regressförfarandet inom sex månader från utgången av uppvisningstiden. Gör han inte det, preskriberas checkrätten i enlighet med 52 § 1 st. ChL. Den korta preskriptionstiden har motiverats med att checkens funktion som betalningsmedel ger intresse att snarast möjligt avveckla checkrättsliga förhållanden.⁴⁵

Preskriptionstiden kan emellertid avbrytas genom att checkinnehavaren gör ett preskriptionsavbrott. Ett sådant kan enligt 53 § ChL göras på flera olika sätt,⁴⁶ nämligen genom:

- (i) delgivning av stämning till svensk domstol;
- (ii) kungörande av rättegång vid svensk domstol;

⁴⁴ I godtroshänseenden bör man utgå från banken som en enhet, dvs. samma godtroskrav gäller för alla bankens kontor (se Hessler, s. 106 ff. och 248 f.)

⁴⁵ Att sex månader är en kort preskriptionstid framgår vid en jämförelse med vad som normalt gäller i fordringsförhållanden. Enligt preskriptionslagen (1981:130), som gäller preskription av fordringar i den mån inte annat är särskilt föreskrivet, gäller en preskriptionstid på tio år från tillkomsten (1 och 2 §§).

För motiven bakom den korta preskriptionstiden, se exempelvis Lyngsø, s. 268. Det bör i detta sammanhang påpekas att den bakomliggande fordringen preskriberas enligt vanliga regler i preskriptionslagen.

⁴⁶ Även vid försök till åtgärder för preskriptionsavbrott kan hinder möta som gör det svårt eller omöjligt att åstadkomma det. Är hindret av det slag som regleras i 48 § ChL, gäller att checkrätten är bevarad om åtgärden företas inom en månad efter hindrets upphörande (53 § 5 st. ChL).

- (iii) delgivning av ansökan om betalningsföreläggande hos svensk kronofogdemyndighet;⁴⁷
- (iv) att checkfordringen åberopas för kvittning vid svensk domstol;
- (v) bevakning av fordringen i konkurs eller genom att fordringen anmäls undergående ackordsförhandling utan konkurs;
- (vi) motsvarande åtgärder i utlandet i vissa fall (2 st.).⁴⁸

Alla de ovan redovisade åtgärderna för preskriptionsavbrott riktar sig endast till en viss, specifik checkgäldenär och preskriptionen avbryts inte i förhållande till någon annan än denna checkgäldenär. För att checkfordran inte skall preskriberas mot övriga checkgäldenärer krävs således att checkinnehavaren vidtar någon preskriptionsbrytande åtgärd även mot dem. Ett preskriptionsavbrott gäller inte bara för den checkinnehavare som vidtagit åtgärden, utan avbrottet gäller även till förmån för alla förmän, dvs. för alla som står före checkinnehavaren på checken.

Exempel. Antag att trassenten A utställt en check med C som remittent. Checken indosseras till D som i sin tur indosserar den till E. E vägras på sista uppvisningsdagen betalning i trassatbanken och skaffar sig även en bekräftelse på detta genom att trassatbanken intygar att den vägrar inlösen. E notifierar D och A om det inträffade. För att preskription inte skall drabba E krävs att han vidtar åtgärder inom sex månader från utgången av uppvisningstiden. Antag att E önskar betalt av A. Han ansöker därför efter fem månader om betalningsföreläggande hos kronofogdemyndigheten (jfr. avsnitt 2.13 nedan). Ansökan delges gäldenären, dvs. trassenten A. E kräver vidare betalning av D och får också betalt av honom. Eftersom preskriptionsavbrottet, delgivningen, gäller till förmån för alla förmän (det vill säga bl.a. D), behöver D inte

⁴⁷ Se SFS 1991:856 och prop. 1990/91:126, s. 63.

⁴⁸ Reglerna om preskriptionsavbrott avviker från vad som allmänt gäller i fordringsförhållanden. Enligt 5 § preskriptionslagen (1981:130) kan preskription avbrytas genom att (1) gäldenären utfäster betalning, erlägger ränta eller amortering eller erkänner fordringen på annat sätt gentemot borgenären, (2) gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären eller (3) borgenären väcker talan mot gäldenären eller annars åberopar fordringen gentemot gäldenären vid domstol, hos exekutiv myndighet eller i skiljeförfarande, konkursförfarande eller förhandling om offentligt ackord. Den stora skillnaden mellan checklagens regler om preskriptionsavbrott och preskriptionslagens regler är således att checklagen kräver att fordringshavaren, checkinnehavaren, vänder sig till offentlig myndighet för att åtgärden skall medföra preskriptionsavbrott.

vara orolig för att fordran preskriberas sex månader från sista uppvisningsdag, dvs. i det här fallet en kort tid efter D:s betalning till E.⁴⁹

De nu diskuterade reglerna gäller när en checkinnehavare kräver betalning av checkgäldenärerna efter det att han visat upp checken för betalning inom uppvisningstiden. I vissa avseenden avviker reglerna för den checkgäldenär som fått ett återgångskrav riktat mot sig och därefter inlöst checken. Om en checkgäldenär har löst in checken frivilligt gäller nämligen att hans checkrätt preskriberas mot övriga checkgäldenärer sex månader från den dag då han själv löste in checken. Om checkgäldenären däremot inte har löst in checken frivilligt utan checkinnehavaren har vidtagit någon av de preskriptionsavbrytande åtgärder som omtalats ovan, så gäller att hans checkrätt preskriberas sex månader efter det att åtgärden vidtogs mot gäldenären.

Om checkrätten preskriberats eller om checkrätten prejudicerats på grund av att checkinnehavaren inte visat upp checken inom uppvisningstiden eller inte skaffat intyg på att betalning vägrats av trassatbanken, återstår - checkrättsligt sett - endast en möjlighet för innehavaren att eventuellt få ut checksumman. Enligt 57 § ChL kan han nämligen föra talan om **obehörig vinst** mot den checkgäldenär som skulle vinna på att fordringen inte kan göras gällande och kräva den vinst som checkgäldenären i fråga skulle göra om fordringen förföll. Enligt 57 § gäller att den vinst som checkgäldenären i fråga gör skall anses vara checksumman, om inte annat kan visas.

Ett av skälen till de särskilda reglerna om uppvisningstid, prejudicering och preskription är att man såvitt möjligt önskar förhindra en situation där en eller flera checkgäldenärer gör förluster av olika slag. Om checkinnehavaren exempelvis kunde vänta med att uppvisa checken under lång tid eller om han kunde vänta med att sätta igång regressförfarandet skulle någon eller några checkgäldenärer under mellantiden kunna försättas i konkurs, vilket i sin tur skulle kunna medföra förluster för någon checkgäldenär.

Antag att trassenten A utställt en check med C som remittent och att C därefter indosserat checken till D. D glömmer under en tid checken i sin byrålåda och kräver därför betalning av trassat-

⁴⁹ I det här sammanhanget bör även observeras regeln i 53 § 4 st. ChL, som rör verkningarna av att ett mål eller ärende i vilket checkkravet gjorts gällande inte förs till slut. När så är fallet gäller nämligen att en ny preskriptionstid börjar löpa från den dag då målet eller ärendet sist handlades.

banken först ett år efter det att han mottagit checken. Under mellantiden, t.ex. nio månader efter utställandet av checken, försätts trassenten i konkurs. Om nu inte reglerna om uppvisningstid m.m. fanns skulle checkinnehavaren D kunna kräva betalning av C och C skulle vara tvungen att betala. C, däremot, skulle inte ha någon möjlighet att få betalt av någon (eftersom trassenten har försatts i konkurs). Han skulle därför göra en förlust på det inträffade.

I vissa fall lider emellertid en checkgäldenär inte någon skada genom att ens först efter en lång tid förpliktas att inlösa checken.

Två exempel kan illustrera när så kan vara fallet:⁵⁰

1. Antag att trassenten A ställer ut en check med C som remittent och att C i sin tur indosserar checken till D. D försummar att uppvisa checken för betalning inom uppvisningstiden, varför checkrätten prejudiceras. Om checkrätten inte hade prejudicerats skulle trassenten till sist ha varit tvungen att inlösa checken och han hade naturligtvis inte kunnat vända sig mot någon annan för att få betalt. Det hade således inte haft någon betydelse för trassenten om D, checkinnehavaren, dröjt med att inlösa checken.
2. Antag i stället att trassenten A ställt ut en check med C som remittent och att C indosserat checken till D. D vägras betalning för checken när han, tio dagar efter uppvisningstidens utgång, visar upp den för betalning hos trassatbanken. Det framgår nu att trassenten A försatts i konkurs före uppvisningstidens slut. Genom D:s försummelse av uppvisningstiden prejudiceras checkrätten mot C och D kan följaktligen inte kräva betalning av honom. I det här fallet hade C inte lidit någon förlust om han hade kunnat krävas på betalning; han hade ju i sin tur inte kunnat vända sig mot A för att få betalt.

I de två exemplen gör således trassenten respektive remittenten en vinst på att checkrätten går förlorad för checkinnehavaren, ett resultat som naturligtvis inte ter sig tillfredsställande. Det är här 57 § kan bli aktuell. 57 § ChL är ju, som nämnts, tillämplig om en checkgäldenär gör en vinst och checkinnehavaren gör en förlust på

⁵⁰ Exempelen bygger i stort på Lyngsø, s. 269.

att checkrätten går förlorad. Regeln om obehörig vinst är dock mycket omdiskuterad i doktrinen och många tveksamheter föreligger i tolkningen av bestämmelsen.

Två HD-avgöranden finns om tolkningen. I NJA 1957 s. 156 var läget i stort följande. Trassenten G hade enligt uppgift på checken utställt en check den 21 april 1954 till remittenten B. Skälet till att checken utställdes var att B lånat ut pengar till G. B visste att checken saknade täckning när den utställdes och meningen var, efter en överenskommelse mellan G och B, att checken inte skulle uppvisas för betalning förrän i början av juni. Under senare delen av maj, dvs. efter uppvisningstidens utgång, indosserade B checken till P utan att B fick något vederlag. Överenskommelsen mellan B och P var att P skulle diskontera checken, dvs. lösa in checken i en bank. P överlät dock checken till O mot ersättning. När O uppvisade checken för betalning i trassatbanken vägrades betalning eftersom täckning saknades. Kort tid därefter, när checken fortfarande innehades av O, återbetalade G sitt lån till B. O förde talan i målet mot G och B och krävde att få ut checkbeloppet.

Checken hade inte uppvisats för betalning inom uppvisningstiden, 20 dagar från angiven utställningsdag (29 § ChL), varför det checkrättsliga ansvaret förfallit enligt 40 § ChL. Eftersom checken överlåtits till P och vidare till O först efter uppvisningstidens utgång, var verkan av dessa överlåtelser inte annan än vad som i allmänhet följer av en överlåtelse av en vanlig fordran (24 § ChL), dvs. specifikt checkrättsliga verkningar var det inte fråga om i ett sådant fall. HD fann till att börja med att anspråk enligt 57 § ChL endast kunde riktas mot G, eftersom B varit innehavare av checken vid prejudiceringen. Av 57 § följer att det är checkinnehavaren som kan föra talan om obehörig vinst, men enligt HD fanns det inget som hindrade att den som fått fordringen överlåten till sig, i det här fallet O, förde talan i stället. Nästa fråga i målet var därför enligt HD om G hade gjort en vinst till B:s skada genom att checkrätten prejudicerades. Om svaret på den frågan blev jakande skulle ju O, som innehavare av fordringen, ha rätt till ersättning enligt 57 § och 24 §. HD fann dock att G inte gjort någon vinst till B:s skada genom att checkrätten prejudice-rades. Skälet till detta var att G, sedan checkrätten prejudicerats, ändå var skyldig att infria sin skuld till B. G gjorde därför inte någon vinst på att checkrätten prejudicerades och 57 § ChL kunde inte tillämpas.⁵¹

I det andra fallet, NJA 1987 s. 468, var läget följande. Trassenten B utställde den 11 november en check med S som remittent. S gjorde den den 18 november vissa inbetalningar på postkontoret P och lämnade checken som betalning, efter att ha överlåtit checken in blanco. Betalningsmottagare var innehavare av olika postgirokonton. När checken uppvisades för betalning av P hos trassatbanken PK, vägrades inlösen

⁵¹ Se vidare rörande detta fall Hessler, SvJT 1964 s. 521 ff.

eftersom tackning saknades. Checken återsändes till P och blev liggande till i maj påföljande år, varvid checkpreskription enligt 52 § ChL inträdde. P krävde S på betalning för checken och S vägrade betalning. I den tvist som uppstod yrkade P betalning av S. Som grund åberopades i första hand att S hade en från det checkrättsliga ansvaret fristående betalnings-skyldighet på grund av det av honom lämnade betalningsuppdraget (dvs. P:s uppdrag att betala vissa belopp till innehavarna av postgirokontona). P anförde härvid att en förutsättning för uppdraget var att P fick betalt, något som inte skett eftersom checken saknade tackning. I andra hand åberopade P att S som överlåtare av checken hade ett hemulansvar för checkens giltighet, vilket angavs vara liktydigt med att checken skulle ha tackning. S bestred käromålet och anförde som grund för sitt bestridande att det inte hade uppkommit något avtalsförhållande mellan honom och P genom betalningsuppdraget. För det fall att domstolen skulle finna att ett avtalsförhållande uppstått gjorde S gällande att han genom betalningen iklätt sig ett checkrättsligt ansvar, som sedermera preskriberats.

Den första fråga som HD hade att ta ställning till var i vilken utsträckning en innehavare av en preskriberad check har möjlighet att - som ett alternativ till talan om obehörig vinst enligt 57 § - kräva betalning under åberopande av det materiella fordringsanspråk som legat till grund för förvärvet av checken. HD fann härvid att det inte framstod som motiverat att indossenten, dvs. i det här fallet S, under alla förhållanden skulle bära risken för slutlig förlust framför checkinnehavaren. Vidare fann domstolen att checkinnehavaren genom att mottaga checken fick anses ha åtagit sig att bevaka checkrätten, åtminstone, som i fallet, när indossentens rätt var beroende av sådan bevakning. När detta försummas borde det enligt HD drabba checkinnehavaren. Detta medförde enligt HD att vad som återstod var att föra talan om ersättning enligt 57 §. Något krav på ersättning enligt 57 § hade dock inte framställts av P. HD fann vidare att S inte kunde anses ha något ansvar för att checken hade tackning på grund av hemulansvar (dvs. ansvar för att checken verkligen tillhörde S).⁵²

1.9 Checkgäldenärers ansvar

1.9.1 Ansvar vid utställande och överlåtelse av check.

Trassentens checkansvar aktualiseras i praktiken endast när trassaten vägrar lösa checken från en legitimerad innehavare som

⁵² Se vidare för diskussion om obehörig vinst, exempelvis Hult, s. 97 ff, Rodhe, Obligationsrätt, § 58 vid not 111 ff. och Hessler, SvJT 1955, s. 36 ff och Agell, Växel, check och materiell fordran, Uppsala 1971.

försöker inkassera den. Trassaten kan, eftersom den är bank, i stort förutsättas vara solvent och ha betryggande likviditet. Regress på grund av trassatens oförmåga att betala är därför ett mer eller mindre orealistiskt fall. Om banken inte löser checken beror det i praktiska fall antingen på att checken återkallats eller på att den saknar täckning.

Även om trassenten har rätt att återkalla en check (ovan under 1.5) befriar återkallelsen honom inte från hans checkansvar. Den upphäver för övrigt inte heller eventuella indossenters regressansvar gentemot checkinnehavaren.

Checkens funktion som betalningsmedel beror av att en checkförvärvare kan lita på att trassaten skall betala.⁵³ Detta motiverar likväl inte att man för alla lägen försöker motverka att en check utställs utan att täckning finns eller att den återkallas. Trassenten och remittenten (eller den förste innehavaren) kan båda önska att checken skall få uppvisas till betalning först en viss framskjuten dag, när trassenten beräknar att han skall ha täckning på sitt konto för checken. Trassenten kan också vilja återkalla en ännu inte inlöst check, som har lämnats som betalning för varor, vilka visat sig vara behäftade med fel av sådant slag att det berättigar till hävning av köpet. Vid hävning skall prestationerna gå åter (se exempelvis 64 § köplagen) och det kan därför vara viktigt för trassenten att checken kan återkallas, så att han undviker att pengarna kommer till säljaren med de problem detta kan medföra. Remittentens (förste innehavarens) efterföljande intresse av omedelbar betalning eller av att få ut checkbeloppet trots felet ter sig föga välgrundat mot den nu nämnda bakgrunden. Som ytterligare exempel på fall där återkallelse framstår som motiverad kan nämnas det där trassenten utställt en check på grund av svek eller liknande. Remittenten och andra checkinnehavare måste dock skyddas mot att utställaren ställer ut checker utan täckning eller återkallar checker.

Man har i checklagen låtit denna intresseavvägning resultera i en föreskrift i 74 § ChL om checkförbrytelse, ett stadgande som redan tidigare nämnts på flera ställen, om straff för den utställare

⁵³ I förarbetena till checklagen angavs att en av checklagsförslagets huvuduppgifter var att stärka förtroendet för checken som betalningsmedel. Härvid ansågs 4 § ChL vara av grundläggande betydelse, dvs. utställaren av en check skall ha ett mot checksumman svarande tillgodohavande som han får föfoga över med check. För att inskräpa betydelsen av bestämmelsen ansågs det vara av vikt att vissa fall av utställande utan täckning kunde bestraffas (NJA II 1932 Nr. 7:2, s. 647 ff.).

som uppsåtligt eller oaktsamt "till annans förfång" utfärdar en check utan täckning.⁵⁴ Med förfång avses här olägenhet av ekonomisk art, som i sig kan anses vara av inte alldeles oväsentlig betydelse. Samma regel gäller den som under uppvisningstiden återkallar en check eller förfogar över täckning som fanns vid utställandet. För ansvar krävs dock i dessa fall att åtgärden vidtagits "utan skäligen anledning". Även brott begånget av vårdslöshet straffas.

74 § ChL är den bestämmelse i lagen som oftast varit föremål för prövning i HD. Den är relativt svårtillämpad. Tillämpningen av 74 § ligger nära brottsbalkens bedrägeribestämmelse (9 kap. 1 §), varför relationen mellan dessa två straffstadganden skall beaktas här. En tillämpning av 74 § förutsätter att utställandet av checken leder till annans "förfång".

⁵⁴ Problem kan uppstå när kontohavaren använder både checker och något slags bankkort och dessa båda betalningsformer är kopplade till samma konto. När kontohavaren betalar för en vara med en check, belastas hans konto den dag då checken inlöses av trassatbanken. När kontohavaren betalar med sitt bankkort belastas kontot per den dag köpet sker hos sälj företaget, även om registreringen av köpet sker först lång tid efter köpet, dvs. även om kontohavaren under en viss tid efter köpet inte kan se på ett kontoutdrag att hans konto är belastat med den gjorda betalningen. Detta kan orsaka en del problem för kontohavaren. Antag exempelvis att kontohavaren kontrollerar saldot på kontot en viss dag och att han därvid finner att han har 2.000 kr. kvar på kontot. Antag vidare att han har gjort en betalning med sitt bankkort på 1.800 kr., men att denna betalning inte registrerats hos banken när saldot kontrolleras. Eftersom saldot visar att han har 2.000 kr. på kontot köper han en vara för 1.200 kr. och betalar med en check. När checken skall inlösas av trassatbanken har bankkortsbetalningen kontoförts, varför trassatbanken i och för sig kan vägra inlösen av checken. En annan konsekvens i exemplet är att kontohavaren har ställt ut en check utan täckning, vilket kan medföra ansvar enligt 74 § ChL. Frågan är emellertid om kontohavaren i den exemplifierade situationen kan anses vara oaktsam genom att ställa ut checken. Situationen torde inte vara ovanlig i praktiken. Det allvarliga i detta sammanhang är att många kontohavare inte kan förväntas ha kunskap om att en betalning med ett bankkort belastar kontot den dag betalningen sker hos sälj företaget. I de vanliga bestämmelser som gäller för bankkort, exempelvis för Skandinaviska Enskilda Bankens ONLINE bankkort, ges den informationen under rubriken "10. Användning av ONLINE Bankkort". Där stadgas följande i mitten av ett stycke som rör användning av kortet vid köp av varor och tjänster: "Den aktuella köpesumman belastas bankkontot per den dag köpet hos sälj företaget sker". Ytterligare information om detta förhållande ges normalt inte till kontohavaren när kort beviljas.

Inledningsvis kan konstateras att det inte behövs en förmögenhetsförlust eller förmögenhetsöverföring för att förfång skall anses föreligga, dvs. det krävs inte att utställaren har fått pengar, varor eller annat för den utställda checken som saknar teckning. Det räcker att utställaren har lämnat checken som betalning av en redan uppkommen fordran och att checken sedan inte blivit inlöst p.g.a. bristande täckning.⁵⁵ Förfång anses inte föreligga i alla fall där checkkontohavaren av ett rent förbiseende har råkat ställa ut en check utan täckning och banken vägrat inlösen av checken. Straffansvar torde vara uteslutet åtminstone när banken efter förhandling med trassenten har löst in checken eller trassenten själv gjort det, under förutsättning att betalning vid uppvisandet inte var av avsevärt intresse för checkinnehavaren.⁵⁶

I NJA 1945 s. 348 prövades kravet på förfång. Trassenten A hade i fallet, för att hindra utmätning, översänt en check utan täckning till utmätningssmannen, vilket medförde att utmätningen fördröjdes. A angav att han vid utställandet av checken trodde att han skulle kunna anskaffa täckning före dagen för uppvisande, en uppgift som ingen instans ansåg förtjäna tilltro. HD, som fastställde underrätternas domar, fann att A genom utställandet gjort sig skyldig till uppsåtlig checkförbrytelse enligt 74 § 1 st.

Även i NJA 1950 s. 210 prövades innebörden av kravet på förfång. L hade utställt bl.a. 10 checkers för vilka det saknades täckning. Valuta lämnades för checkerna och de kom sedan till trassatkontoret, som påtecknade att betalning vägrats på grund av bristande täckning. Banken vidtog därefter inte några ytterligare åtgärder förrän täckning för checkerna inflöt på checkkontohavarens konto. HD fann på grund av bankens agerande efter det att betalning vägrats att det inte hade uppstått sådant förfång som avses i 74 §.

I NJA 1942 s. 32 prövades frågan om trassenten kan bli ansvarig enligt 74 § när han vid utställandet meddelat mottagaren att täckning saknas. Trassenten T hade utställt en check utan täckning. Vid utställandet hade han berättat för mottagaren att täckning saknades, men att täckning skulle finnas några dagar senare, något som inte blev fallet. HD fann att T:s upplysning om att täckning saknades medförde att T inte kunde vara ansvarig enligt 74 § 1 st. Vidare fann HD att T:s uttalande om att täckning skulle finnas vid ett senare datum inte var av sådan beskaffenhet att han skulle anses ha gjort sig skyldig till bedrägligt förfarande.

Fallet aktualiserar en mer allmän fråga, nämligen vilken typ av omständigheter som krävs för att mottagaren skall anses ha kunskap om att täckning saknas vid utställandet. En sådan omständighet kan vara att checken postdaterats, vilket i sin tur kan medföra att checkmottagaren

⁵⁵ Se exempelvis NJA II 1932 Nr. 7:2, s. 650 f., Hessler, SvJT 1955, s. 43 och Tiberg, s. 151. Jfr. även NJA 1964 s. 197 I.

⁵⁶ NJA II 1932 Nr. 7:2, s. 655 och Hessler, SvJT 1955, s. 43.

förstått att täckning skall finnas först på den i checken angivna utställningsdagen.⁵⁷ Har mottagaren förstått detta anses förfång inte föreligga.

När trassatbanken infriat en check som utställts utan täckning är trassanten inte ansvarig enligt 74 §.⁵⁸ Anledningen är att trassatbanken har ansetts ha möjlighet att omedelbart kontrollera om täckning finns. När en check infriats utan att täckning finns och banken haft vetskap om detta, har infriandet ansetts vara ett beviljande av en kredit.⁵⁹

I NJA 1971 s. 343 prövades frågan. Checkkontohavaren L hade blivit uppsagd från sitt arbete och skulle därför få lön för uppsägningstiden. Lönen skulle betalas till hennes checklönekonto. Hon hade dock vissa problem att få sin kvarvarande lön och sin semesterersättning utbetald från företaget. Trots detta skrev hon ut checkar som gjorde att hon övertrasserade kontot. När hon fick meddelande från banken om detta förhållande, försökte hon åter få lön och semesterersättning utbetald. Utan att vidare kontrollera om pengarna betalats in skrev hon ut ytterligare fem checkar för betalning av mat i en livsmedelsaffär. Affären fick betalt för checkerna hos postverket, som i sin tur fick betalt från trassatbanken. Både TR och HovR fann att L hade förfarit vårdslöst genom sin underlåtelse att förvissa sig om huruvida täckning för checkerna fanns. Alla instanser ogillade dock ansvarsyrkandet med motiveringen att förfång inte uppkommit för någon i och med att trassatbanken löst in checkerna.⁶⁰

Förhållandet mellan 74 § ChL och brottsbalkens bedrägeristadgande (9 kap. 1 § BrB) kan i korthet sägas vara att 74 § är subsidiär i förhållande till 9 kap. brottsbalken. Döms en person för bedrägeri, så skall personen i fråga således inte dömas också för checkförbrytelse enligt 74 § ChL.⁶¹ Bedrägeri genom användande av check har prövats ett antal

⁵⁷ Jfr. Hult, s. 119 och Hessler, SvJT 1955, s. 43.

⁵⁸ Se NJA II 1932 Nr. 7:2, s. 650 och 654 f.

⁵⁹ Hessler, SvJT 1977, s. 275 och SvJT 1964, s. 528 f.

⁶⁰ Se exempelvis Hessler, SvJT 1977, s. 275 f. Riksåklagarens talan innebar i korthet att förfångsrekvisitet i 74 § ChL skulle anpassas till skaderekvisitet i bl.a. 9 kap. 1 § BrB. HD fann dock att det inte kunde "anses ligga inom ramen för rättstillämpningen att söka ange en lösning som skulle avvika från de principer som uttalades i samband med tillkomsten av checklagen och därefter upprätthållits under lång tid" (s. 348 i referatet).

⁶¹ Se exempelvis Beckman, Holmberg, Hult, Löfmarck & Strahl, Brottsbalken jämte förklaringar, Band I, 5 uppl., Stockholm 1987, s. 459 ff. (I forts. cit. Beckman m.fl.)

gångar av HD, nämligen i NJA 1945 s. 348, NJA 1962 s. 414, NJA 1964 s. 1971 I och II. Dessa fall skall inte närmare diskuteras här.⁶²

En överlåtelse av en check utan att överlåtaren indosserat checken ger inte överlåtaren något checkansvar. Som exempel kan nämnas överlåtelse genom att en check endast traderas från en innehavare som t.ex. förvärvat checken in blanco. Ett annat exempel är när trassenten ställt ut checken som "till innehavaren" och överlämnat den till remittenten. När remittenten sedan överlåter checken finns inte remittenten namngiven på checken, varför han inte har något checkrättsligt ansvar annat än om han tecknar en överlåtelse på checken. Överlåtaren kan vidare undvika checkrättsligt ansvar genom att använda klausuler av olika slag, t.ex. genom att i en överlåtelseförklaring ta in orden "icke till order" eller liknande.⁶³ Indossenter kan även frita sig från ansvar för checkens betalning och för övriga checkrättsliga förpliktelser genom att använda klausuler av typen "utan retur", "utan ansvar", "utan obligo" eller liknande.⁶⁴

⁶² Se dock Beckman m.fl., s. 459-472, Strahl, Svensk rättspraxis. Straffrätt 1963-1964, SvJT 1967, s. 401 ff, Jareborg, Brotten. Andra häftet, 2 uppl., 1986, s. 188 ff. och 240 ff., Fogelklou, Anm. av Knut Rodhe, Checkrätt för bankmän, SvJT 1971, s. 125 ff., Timelin, Om trassatbanks agerande beträffande av annan honorerad check under återopande av att täckning saknas eller att checkkontoinnehavaren försatts i konkurs, SvJT 1981, s. 707 ff. och Hessler's rättsfallsöversikter i SvJT 1955, 1964 och 1977.

⁶³ Se 14 § 2 st. och 18 § 2 st. ChL. Se även ovan s. 10. Är det trassenten som har ställt ut checken till viss man med tillägget "icke till order", dvs. en rektacheck, så är han checkrättsligt ansvarig endast gentemot remittenten och inte mot eventuellt efterföljande förvärvare av checken. Om någon annan överlåtit checken och därvid tagit med en rektaklausul, gäller att denne överlåtare är checkrättsligt ansvarig gentemot sin indossatarie, dvs. gentemot den till vilken checken överläts, men inte mot senare förvärvare. Se exempelvis Eberstein, s. 98 ff, Hessler, s. 130 ff. och Hult, s. 89 f.

⁶⁴ Se Hult, s. 89. Det är emellertid i viss mån osäkert i vilken utsträckning ett sådant förbehåll även utesluter **hemulansvaret**, dvs. ansvaret för att fordringen verkligen tillkom innehavaren och för att fordringen var giltig. Man brukar uttrycka detta med att en överlåtare av en fordran **inte** svarar för fordringens **bonitas**, dvs. för att den överlåtna fordringens gäldenär är solvent, **men** att överlåtaren svarar för fordringens **veritas**, dvs. för att det som överlåtit verkligen var en fordran (den är giltig, inte förfalskad etc.). Se vidare Hessler, s. 128 och 125.

1.9.2. Korsning av check.

Ett problem med checker är att relativt låga krav ställs på trassatbanken när den inlöser en check eller på förvärvaren av en check i fråga om kontroll att denne verkligen är rätt innehavare. Det behövs därför regler som möjliggör för trassenten eller senare innehavare att skydda sig mot att checken blir inlöst av någon som kommit över den genom obehörigt förfarande av något slag, t.ex. genom stöld. Särskilt vid checker som skall betalas till innehavaren finns ett behov av skydd mot betalning till obehörig person. Då kan reglerna om legitimation inte på något sätt ge ett tillfredsställande skydd, eftersom innehavaren av innehavarcheckens presumeras vara rätt innehavare, som banken kan betala till med befriande verkan. De regler som här i viss mån ger skydd, eller som åtminstone skärper kravet på kontroll och vaksamhet hos trassatbanken och förvärvare av checker, är 37-39 §§ ChL, som handlar om korsning av check.

Man skiljer i checklagen mellan två typer av korsning; allmän och särskild. Den **allmänna korsningen** går till på så sätt att trassenten eller en checkinnehavare som vill skydda sig drar två parallella, i 37 § ChL benämnda "jämnlöpande", streck på checkens framsida. Vanligtvis dras dessa streck snett eller diagonalt över checken. Den som vill skydda sig genom en allmän korsning kan välja mellan att bara dra de två parallella strecken på framsidan eller att mellan strecken skriva "Till bank" eller liknande. Båda dessa metoder får samma verkan.⁶⁵

En allmän korsning har verkningar i två hänseenden. För det första får trassatbanken enligt 38 § ChL endast betala checken till en kund hos trassatbanken eller till en annan bank. Med **kund hos bank** avses en person som redan före uppvisandet hade ett konto i banken.⁶⁶ När checken uppvisas till betalning hos en annan bank än trassatbanken gäller för det andra att denna bank endast får betala till kund hos sig eller till annan bank. När checken väl är inlöst av en bank kan den sedan utan hinder överlåtas till annan bank.

⁶⁵ När check skall sändas till postgirot rekommenderas postgiroinnehavaren att korsa eventuella checker som medföljer en betalningsorder, men korsningen är inte ett krav.

⁶⁶ Som Rodhe påpekar, s. 30 f., räcker det inte med att den person som uppvisar checken för betalning öppnar ett konto samtidigt som han önskar inlösa en check.

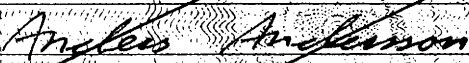
 Skandinaviska Enskilda Banken		
Ort, datum Stockholm den 20 december 1990		Betala mot denna check
Kronor Tre hundra kronor	kronor 300:–	
Namn Carl Carlsson		Kassa/kvitens
Underskrift 		
Kontohavare Anders Andersson	Kontonummer 1234567	Checknummer 001

Bild 12. Exempel på en allmänt korsad check.

Särskild korsning skiljer sig från den allmänna genom att man mellan de två parallella strecken skriver namnet på en viss bank, t.ex. Skandinaviska Enskilda Banken AB. Verkan av att namnet på en bank skrivs in mellan strecken är att trassatbanken endast får betala checken till den namngivna banken eller, om den namngivna banken är trassatbanken själv, till en av sina kunder. Utfärdar således trassanten en check med Skandinaviska Enskilda Banken som trassatbank och drar han sedan två parallella streck över checkens framsida och skriver Svenska Handelsbanken AB mellan strecken, innebär detta att Skandinaviska Enskilda Banken endast får betala checken till Svenska Handelsbanken. Denna kommer i sin tur att gottskriva trassanten. Har trassanten däremot skrivit Skandinaviska Enskilda Banken mellan strecken kan denna bank, såsom trassatbank, endast betala till en kund i den egna banken.

För både allmänt och särskilt korsade checker gäller således att den som önskar skydda sig, det må vara trassanten eller en senare checkinnehavare, måste ha en del särskild information om den person som skall lösa in checken. Vid allmän korsning måste man veta att personen har konto i en bank och vid särskild korsning måste man veta att personen har konto i den bank som namnges mellan strecken.

En allmänt korsad check kan utan problem ändras till en särskilt korsad check, och denna ändring kan vilken som helst checkinnehavare göra. Däremot kan en särskilt korsad check inte ändras till en allmänt korsad genom att namnet på banken stryks över eller

likande. Vidare gäller generellt att en utstrykning av de två parallella strecken inte är giltig; även om någon i innehavarkretsen strukit över de två strecken gäller att checken är korsad.

Skandinaviska Enskilda Banken

Ort, datum Stockholm den 20 december 1990 Betala mot denna check

Kontant	Tre hundra kronor	kronor	300:–
Utbetalt till	Carl Carlsson	Kassakvittering	
Underskrift	<i>Anders Andersson</i>		
Utbetalt av	Anders Andersson	Kontonummer	1234567
		Checknummer	001

SVENSKA

Bild 13. Exempel på en särskilt korsad check.

Det nu sagda bör dock kompletteras med hur bankerna praktiskt hanterar korsade checker. När en checkinnehavare visar upp en korsad check för betalning, så betalar banken i stort sett aldrig ut beloppet till checkinnehavaren, dvs. kunden i banken (ingen annan kan ju få betalt för en check på en viss bank än en kund i den banken), utan i stället sätts checkbeloppet in på kundens konto i banken. Ett alternativ är dock att banken tillåter att checken används för betalning av ett uppdrag som banken utför i samband med att checken visas upp. När beloppet insatts på kundens konto i banken har kunden sedan normalt rätt att - om han så vill genast - ta ut pengarna igen. Förfarandet har inte stöd vare sig i checklagen eller i checkkontoavtalen, men det är allmänt accepterat, kanske framför allt på grund av att systemet erbjuder extra säkerhet vid hantering av checker. Banken får dels en registrering på checkinnehavarens konto om att en checksumma satts in, dels hindrar förfarandet att checkbeloppet kommer i orätta händer vid transaktionstillfället.⁶⁷

⁶⁷ Förfarandet hindrar att checkbeloppet kommer i orätta händer vid transaktionstillfället exempelvis när checkinnehavaren, bankkunden, givit i uppdrag (fortsätter...)

Om en bank åsidosätter sina skyldigheter rörande hanteringen av en korsad check, så gäller enligt 38 § 5 st. att banken är skadeståndsskyldig. Skadeståndet är maximerat till checksumman. Tillämpningen av denna bestämmelse skiljer sig något i beroende av om det är trassatbanken eller en annan bank som felat. Är det trassatbanken som inlöst en korsad check i strid mot reglerna, så får banken inte debitera trassentens konto med beloppet om betalningen skett till annan än den rätte checkinnehavaren. Trassenten kan här ställa ut en ny check med den rätte checkinnehavaren som remittent utan att själv göra någon förlust. Är det däremot en annan bank än trassatbanken som brutit mot korsningsreglerna kan banken trots detta få checken inlöst av trassatbanken. Skulle det sedan visa sig att betalning skett till annan än den rättmätige checkinnehavaren, blir den felande banken skadeståndsskyldig gentemot trassenten eller den rättmätige ägaren av checken.⁶⁸

1.10 Checks negotiabilitet (omsättningsvärdighet)

För att ett fordringsbevis skall vara attraktivt att förvärva krävs att en godtroende förvärvare vid sitt förvärv skall kunna förlita sig på att den som skall betala endast i mycket tydligt bestämda fall skall kunna komma med invändningar mot betalning. Om gäldenären kan komma med en mängd rättsligt giltiga invändningar som gäller även mot en godtroende förvärvare innebär papperet en för stor risk och det är då inte lämpat för omsättning eller överlåtelser.

Det enkla skuldebrevet är ett fordringsbevis som inte är lämpat för omsättning, eftersom en ny borgenär inte har bättre rätt mot gäldenären än överlåtarens hade. Kan gäldenären mot den ursprungliga borgenären göra gällande att skuldebrevet utfärdades på grund av t.ex. svek, ocker eller lindrigt tvång (30, 31 respektive 29 §§ avtalslagen) består en sådan invändning även mot en godtroende förvärvare av skuldebrevet. Likaså består en invändning om att

⁶⁷(...fortsätter)

åt ett bud att söka få betalt för checken. Genom att checkbeloppet måste sättas in på kundens konto i banken kan budet sedan inte ta ut beloppet utan fullmakt rörande ett sådant uttag (jfr. Rodhe, s. 31).

⁶⁸ Lyngsø, s. 201.

fordringen som ligger till grund för skuldebrevet har upphört genom betalning före överlåtelsen även mot en godtroende förvärvare.

Det löpande skuldebrevet, växeln och checken är mer omsättningsvärldiga, eftersom vissa invändningar som en gäldenär kan tänkas vilja resa mot krav på betalning inte kan göras gällande mot en godtroende förvärvare av papperet i fråga, en egenskap som gör dessa papper till s.k. *negotiabla handlingar*. Man brukar härvid tala om sådana handlingars **negotiabilitet**, vilken således innebär att vissa invändningar som en gäldenär kunnat framställa mot en viss borgenär inte längre kan göras gällande när handlingen överlåts till en godtroende förvärvare. De invändningar som försvinner vid förvärv i god tro kallas **extingibla** invändningar.

För checkens del regleras frågan vilka invändningar som kan göras gällande mot godtroende förvärvare av checken i 22 § ChL. Till skillnad från skuldebrevslagens motsvarande regler i 15 och 17 §§ skuldebrevslagen är den mycket kortfattad. Den innehåller regler om invändningar som kan resas mot checkinnehavare⁶⁹ i allmänhet, invändningar som grundar sig på gäldenärens förhållande till utställare eller föregående innehavare. Den mot vilken talan riktas på grund av en check kan invända att checkinnehavaren handlat uppsåtligt till gäldenärens förfång när han förvärvade checken;⁷⁰ Innebörden av begreppet "handlat uppsåtligt till gäldenärens förfång" är emellertid inte entydig. För att invändningar skall utsläckas, försvinna, krävs i skuldebrevslagen att förvärvaren vid sitt förvärv inte var i ond tro om den omständighet som gäldenären gör gällande (15 §). För check gäller väsentligt strängare regler. Det räcker inte att förvärvaren varit vårdslös vid förvärvet för att 22 § ChL skall vara tillämplig. Vidare räcker det inte ens att förvärvaren har insett, att de omständigheter förelåg som utgör grund för gäldenärens betalningsinvändning. Förvärvaren måste dessutom ha avsett att handla till gäldenärens förfång. I 22 § ligger alltså ett krav på skadeavsikt.⁷¹

⁶⁹ Observera att endast order- eller innehavarcheckar är negotiabla handlingar. En rektacheck är däremot inte negotiabel.

⁷⁰ Förfång torde kunna översättas med skada. Vissa skillnader finns dock mellan dessa båda begrepp. Se exempelvis diskussionen i NJA 1971 s. 343 på s. 345 ff.

⁷¹ Se Lyngsø, s. 139 ff.

Det torde emellertid förhålla sig så att inte alla invändningar som en checkgäldenär kan tänkas resa mot en innehavaren framgår av regeln i 22 §. Även andra invändningar torde kunna göras gällande. Invändningarna kan indelas i tre grupper med hänsyn till den reglering de kan underkastas i checkrättsligt hänseende.

1. Den första gruppen är de s.k. bestående invändningarna i 17 § SkbrL. Dessa gäller även i checkrätten. Invändningarna är sådana att de kan åberopas även mot den som förvärvat handlingen i god tro, dvs. de skall alltid kunna göras gällande av gäldenären. En första invändning är att checken är förfalskad. Vanligtvis skiljer man härvid mellan underskriftsförfalskning och innehållsförfalskning. **Underskriftsförfalskning**, där utställandet av checken och namnteckningen är falsk, förutsätter normalt att förfalskaren har tillgång till checkblanketterna. Blanketterna skall enligt kontoavtalet med trassatbanken förvaras väl, varför det är tänkbart att kontohavaren blir ersättningsskyldig mot en godtroende förvärvare av checken, om förlusten beror på kontohavarens vårdslöshet vid förvaring av checken.⁷²

Vid **innehållsförfalskning**, dvs. vid förfalskning av innehållet i en ursprungligen äkta check, torde gälla att kontohavaren förlorar sin rätt till invändning om falsk check om han har fyllt i checken på ett sådant sätt att innehållet lätt kan ändras.⁷³ Trassenten skall fylla i checken på ett sådant sätt att den inte lätt kan förfalskas. I detta krav torde ligga bl.a. att han skall skriva checksumman med både siffror och bokstäver. Vidare torde det kunna krävas att han inte skriver siffrorna och bokstäverna på ett sådant sätt att det är lätt att skriva dit bokstäver och siffror före de befintliga och att han bör dra ett streck direkt efter beloppet i sifferdelen.⁷⁴ Kan trassenten inte anses vårdslös och har checksumman höjts genom förfalskning, ansvarar de som förvärvat checken efter förfalskningen för den nya checksumman. Förfalskarens förmän, dvs. de som var checkgäldenärer före förfalskningen, ansvarar dock endast för den ursprungliga checksumman.

Till de bestående invändningarna hör även att checken på kontohavarens vägnar har utfärdats av någon som saknade behörighet till det.

⁷² Jfr. Tiberg, s. 154. Jfr. även NJA 1937 s. 587.

⁷³ Se exempelvis Lyngsø, s. 132 f., Tiberg, s. 155 och Walin, s. 141 f. Jfr. NJA 1911 s. 293.

⁷⁴ Jfr. Tiberg, s. 155, som anför att trassenten kan bli ansvarig om han försummat att "fylla i checksumman med bokstäver eller att dra ett streck omedelbart efter det angivna beloppet" och Rodhe, s. 42, som anför att utställaren kan bli ersättningsskyldig om "checken utskrivits på ett sådant sätt, att det blivit alltför lätt att göra ändringen". Som exempel anför Rodhe härvid att checksumman t.ex. har "utsatts endast med siffror och på sådant sätt, att det varit lätt att skriva till en siffra framför de redan befintliga".

Däremot gäller att en godtroende förvärvare kan göra checken gällande om en fullmakt fanns, men fullmäktigen överskred sin befogenhet, dvs. handlade i strid mot särskilt inskränkande föreskrifter av fullmaktsgivaren, kontohavaren (jfr. 11 § avtalslagen). Ytterligare en bestående invändning är att checken utfärdats på grund av sådant tvång som avses i 28 § avtalslagen, dvs. tvång genom "våld å person eller genom hot, som innebär trängande fara".⁷⁵ Är tvånget utövat av tredje man och mottagaren av checken var i god tro, skall den tvungne utan oskäligt uppehåll efter det att tvånget upphörde ge mottagaren ett meddelande därom. Underlåter den tvungne att ge ett sådant meddelande är rättshandlingen gällande enligt 28 § 2 st. avtalslagen. För trassenten medför en underlåten reklamtion av nu nämnda slag att han förlorar rätten att göra invändningen gällande mot senare godtroende förvärvare av checken.

Till de bestående invändningarna hör även att checken utfärdats av någon som var omyndig⁷⁶ eller att checken utfärdats av någon som handlade under inflytande av rubbad själsverksamhet.⁷⁷ Trassenten kan också som bestående invändningar åberopa att skuldebrevet dödats,⁷⁸ att betalning har fullgjorts genom att fordringsbeloppet har satts ned i allmänt förvar,⁷⁹ att borgenären på grund av preskription eller proklama har förlorat sin talan⁸⁰ eller att skuldförhållandet ändrats genom tvångsackord.

2. Den andra gruppen av invändningar är **causainvändningar**, t.ex. att den vara för vilken checken skall utgöra betalning aldrig levererats

⁷⁵ Se exempelvis Ramberg, Allmän avtalsrätt, 3 uppl., Stockholm 1991, s. 182 ff. och Grönfors, Avtalslagen, Göteborg 1984, s. 141 ff.

⁷⁶ Utgångspunkten är enligt 9 kap. 1 § FB att den som är under 18 år är omyndig och inte själv får råda över sin egendom eller åta sig förbindelser. Huvudregeln i 9 kap. 1 § FB modifieras dock av vissa regler i 9 kap. 2a-5 §§ FB. En person kan vidare förlora sin rättsliga handlingsförmåga om hon är ur stånd att vårda sig själv eller sin egendom. Rätten kan när så är fallet förordna en förvaltare åt personen i fråga. Förvaltarförordnandet innebär enligt 11 kap. 9 § FB att förvaltaren ensam har rådighet över den enskildes egendom inom ramen för förvaltaruppdraget och att han ensam företräder personen i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget.

⁷⁷ Se närmare i lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet.

⁷⁸ Se närmare i lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling ("mortifikationslagen") och Tiber, Fordringsrätt, 6 uppl., Stockholm 1988, s. 65 f.

⁷⁹ Nedsättning i allmänt förvar, deposition, regleras i lagen (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet.

⁸⁰ Angående proklama, se närmare i lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer.

eller varit felaktig eller att valuta inte erhållits för checken, samt invändningar att gäldenärens förpliktelse upphört genom betalning, kvittning eller liknande. Har innehavaren vid sitt förvärv handlat med avsikt att skada gäldenären, upphör skyddet för honom.

3. Den tredje och sista gruppen invändningar som kan förekomma är avtalslagens lindrigare eller svaga ogiltighetsgrunder i 29-33 §§ avtalslagen och invändningar enligt 35 § avtalslagen. Har innehavaren vid sitt förvärv varit i ond tro eller grovt vårdslös, kan dessa invändningar göras gällande och växelgäldenären behöver således inte betala.

Grupperna 2 och 3 skall närmare diskuteras i avsnitt 2.11 nedan.

Den nu diskuterade reglerna gäller inte för rektachecker, som ju inte är negotiabla (jfr. 14 § 2 st. ChL).

1.11 Godtrosförvärv och checkförvärvares skydd mot överlåtarens borgenärer

En grundtanke med checker och andra negotiabla, löpande handlingar är att de skall kunna omsättas på ett enkelt och snabbt sätt. Följaktligen kan inte särskilt höga krav ställas på förvärvaren i fråga om kontroll av att överlåtarens verkligen är rätt innehavare av checken. Problem kan här uppstå i en mängd olika situationer. Antag exempelvis att en check har ställts ut av trassenten A och att den överlämnats till remittenten C. Någon stjälar sedan checken av C och betalar med den en sin skuld till D. När detta upptäcks är frågan vem av C och D som har rätt till checken.

Ett annat fall kan vara att innehavaren av checken, låt oss säga remittenten C, överlåter checken först till D och sedan till E, vilka båda betalar remittenten för den. Här föreligger s.k. tvesala eller dubbelöverlåtelse. Både D och E vill här ha rätt till checken och få betalning för den. Ytterligare ett exempel är att checkinnehavaren överlåter en check som han erhållit genom eget bedrägeri eller liknande.

Det generella problemet är i alla dessa situationer vem av den principiellt rätte ägaren och förvärvaren som skall ha bättre rätt till checken. Lösningen varierar i beroende av vilken typ av check som förvärvats.

Om det är en ordercheck, dvs. en check som är ställd till viss man eller till viss man eller order, så kan förvärvaren känna sig skyddad under följande förutsättningar (19 och 21 §§ ChL), som alla samtidigt måste vara uppfyllda:

1. Överlåtaren hade checken i sin besittning vid överlåtelsepunkten.
2. Checken har överlämnats till förvärvaren. I 21 § ChL uttrycks detta med lokutionen "den, som fått checken i händer". Det torde inte krävas att förvärvaren fått checken i sin egen besittning, utan det torde räcka att checken har överlämnats till en representant för förvärvaren.⁸¹
3. Förvärvaren har inte varit i ond tro vid sitt förvärv och han har inte heller förfarit med grov oaktsamhet. Om således förvärvaren visste att överlåtaren inte var rätt ägare, så får han inget skydd. Inte heller får han skydd om han agerat grovt vårdslöst vid sitt förvärv, exempelvis genom att inte tillräckligt noggrant ha undersökt om överlåtaren var rätt innehavare i en situation där det fanns omständigheter som talade för att allt inte stod rätt till.⁸²
4. Överlåtaren skall ha styrkt sitt påstående om att han var rätt innehavare genom att uppvisa en obruten följd av överlåtelser. Det viktiga är här att överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande och det har ingen betydelse om en eller flera av överlåtelserna i kedjan sedan visar sig vara förfalskade.
5. Överlåtaren skall vid överlåtelserna ha tecknat en överlåtelse, ej nödvändigtvis en överlåtelseförklaring, på checken till förvärvaren.⁸³

⁸¹ För ett giltigt godtrosförvärv av lösa saker - "lösöre" - räcker det med att förvärvaren har medelbar besittning av saken genom att saken innehas av tredje man och denne meddelas om förvärvet (prop. 1985/86:123, s. 19). Detsamma torde gälla även för checkar. Innehas således checken av tredje man för överlåtarens räkning och överläts checken till en förvärvare som meddelar tredje man om sitt förvärv, torde detta vara tillräckligt för att förvärvaren skall anses ha besittning av checken på ett sådant sätt som krävs enligt 21 § ChL.

⁸² I stort torde checklagens krav på grov oaktsamhet kunna ges samma tolkning som skuldebrevslagens uttryck "åsidosatt den aktsamhet som, efter omständigheterna, skäligen bort iakttagas" (14 § SkbrL, Hessler, s. 236).

⁸³ Jfr. Rodhe, s. 25.

När alla dessa fem krav är uppfyllda⁸⁴ har förvärvaren gjort ett extinktivt godtroshförvärv som är **kvalificerat**, dvs. den förre rätte ägaren har inte någon lösningsrätt.

När det är en innehavarcheck som har överlåtits, ställs ännu lägre krav för att förvärvaren skall göra ett godtroshförvärv. Enligt 21 § ChL gäller nämligen att bara kraven 1., 2. och 3. ovan behöver ha varit uppfyllda för att ett giltigt godtroshförvärv skall anses föreligga.

För rektachecker gäller inte samma regler. Här är förvärvarens godtroshskydd mycket svagt. Vid förvärv från en person som inte var rätt ägare av checken, torde förvärvaren aldrig erhålla skydd mot den rätte ägaren. Däremot torde förvärvare nummer två vid en dubbelöverlåtelse av rektachecken erhålla skydd under samma förutsättningar som gäller för orderchecker.⁸⁵

⁸⁴ I 19 § ChL ges även vissa regler om verkan av utstrukna indossament och om verkan av överlåtelser in blanco av en ordercheck. Dessa regler skall inte behandlas närmare här (se exempelvis Lyngsø, s. 114 ff.)

⁸⁵ Jfr. Rodhe, s. 26. Rodhe anför härvid att aktsamhetskravet torde vara högre vid förvärv av rektachecker.

2. VÄXELRÄTT

2.1 Grundläggande terminologi och växelrättsliga utgångspunkter

I många avseenden liknar växeln checken. Terminologien är i väsentliga stycken den som förekommer också inom checkrätten. I åtskilliga delar är även rättsreglerna desamma. Liksom checklagen grundar sig växellagen på konventioner antagna av bland andra de nordiska länderna vid konferenser i Genève 1930 och 1931 (se närmare exkurs för den historiska bakgrunden till växel- och checklagen).

Växeln är en fordringshandling som är skriven på ett visst, i växellagen (Vaxellag (1932:130), i forts. cit. VxL) definierat sätt. Växellagen indelar växlar i dragna växlar (lagens första avdelning) och egna växlar (lagens andra avdelning).

En **dragen växel** ställs ut av en person som en **anvisning** på en annan, i växeln utpekad person (den som anvisas). Anvisningen innebär en uppmaning till den utpekade att betala växeln till en tredje person på förfallodagen. I det här avseendet liknar växeln checken, som utställaren, trassenten, ställer ut så att en viss person, trassaten (en bank), uppmanas att betala checken till en i den angiven person, remittenten. En skillnad är emellertid att trassatbanken är skyldig att betala checken när den visas upp (med de inskränkningar som finns i checklagen, se avsnitt 1.5), men att den som uppmanas att betala växeln typiskt sett är skyldig att betala först på förfallodagen (se närmare avsnitt 2.3).

Egna växlar ställs ut av den person som själv anges som betalningsskyldig, växelns huvudgäldenär. Utställaren förpliktar således sig själv att vid en bestämd tidpunkt betala ett visst penningbelopp till en legitimerad innehavare. Den egna växeln innehåller ingen uppmaning till någon att betala ett visst penning-

belopp och den har uteslutande en skuldebrevsfunktion. Egna växlar förekommer framför allt i form av s.k. **postväxlar**.¹

Den som ställer ut en växel kallas, liksom i checkrätten, för **trassent**. Den person som anvisas att betala växeln kallas **trassat** (jfr. uttrycket trassatbank i checkrätten). Den dragna växeln sägs vara **dragen** ("trasserad") på den person som anvisas i växeln. Växeln kallas "trasserad växel" eller "tratta" i förhållandet mellan trassent och trassat. Den till vilken trassaten uppmanas att betala kallas, liksom i checkrätten, **remittent**.

Utställarens namn och postadress (utställningsort) Anders Andersson Odengatan 37, Stockholm		VÄXEL Utställningsdag 20 december 1990	Förfallsdag 20 december 1990 Utställarens referens nr
Betalarens namn och postadress Bertil Bertilsson Sveavägen 65 113 49 Stockholm		Betala mot denna växel till Carl Carlsson Betalar hos	
		Betalningsort Stockholm	
Belopp med bokstäver och valutaslag Tre hundra svenska kronor		Valutaslag och belopp med siffror SKr 300:-	
Betalarens person-/orgnr Telefon (lämn nikt)		Utställarens person-/orgnr Telefon (lämn nikt)	
Accepteras		Utställarens underskrift <i>Anders Andersson</i>	

Bild 1. De ursprungliga parterna i en växel² är utställaren, trassenten (1), den som uppmanas att betala, trassaten (2), och den till vilken trassaten uppmanas att betala, remittenten (3).

¹ Att dessa egna växlar kallas för postväxlar, har inget med postverket att göra. Postväxlar (som tidigare även kallades för postremissväxlar) utfärdas av banker. De utfärdas på vilket belopp som helst utan kostnad och är betalbara vid uppvisandet. Se vidare avsnitt 2.2.1 nedan.

² Växelblanketten på bilden är inte den vackraste blankett som finns, men den är utformad i enlighet med Svensk Standard SS 614122, vars första giltighetsdag var den 15 februari 1984. Av standarden framgår även hur respektive fält skall fyllas i.

Trassentens uppmaning till trassaten att betala växelbeloppet medför givetvis inte att trassaten ikläds någon bindande förpliktelse att betala. Genom att teckna sitt godkännande på växlens framsida - en namnteckning där räcker - kan trassaten emellertid påta sig en skyldighet att betala växeln. Det tecknade godkännandet kallas för **accept**. I och med att trassaten tecknat sin accept på växeln kallas han fortsättningsvis inte längre trassat, utan **acceptant**. Han blir genom accepten växels huvudgäldenär. Den **primärt betalningsansvarige** för en växel är således trassenten fram till dess trassaten accepterat växeln, då **primäransvaret** övergår på honom.

När växeln har accepterats byter den också namn; där den tidigare kunnat kallas "tratta" kallas den accepterade växeln ofta för "accept".

Under den tid som kan förflyta innan trassaten har accepterat växeln är det trassenten, utställaren, som är huvudgäldenär. Han ansvarar för att trassaten accepterar, godkänner, växeln (se 9 § VxL). Trassenten har dock vissa möjligheter att undandra sig detta ansvar (se avsnitt 2.6 nedan).

När växeln översänds såsom ett led i ett betalningsförfarande till den som i växeln är angiven som betalningsmottagare, remittenten, kallas detta för att växeln **remitteras**. Den översända växeln kallas för **remissa**, när man avser förhållandet mellan trassent, remittent och för övrigt även senare förvärvare av växeln.

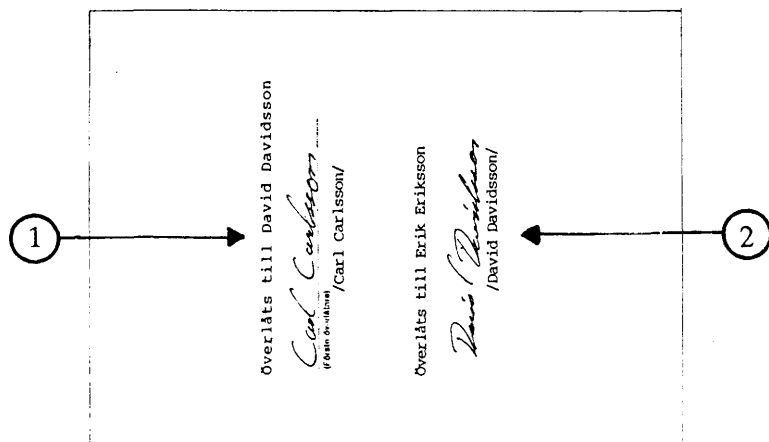

Bild 2. Växlens personer vid en överlåtelse av växeln. Växeln på bilden är utställd med Carl Carlsson som remittent. I sin egenskap av indossent överlåter Carl Carlsson växeln till indossatarien David Davidsson (1). David Davidsson överlåter i sin egenskap av indossent i sin tur växeln till Erik Eriksson som indossatarie (2).

En överlåtelse av en växel och därmed av rätten till betalning sker genom påteckning på växeln. Överlåtelsen kallas för **indossament**. Liksom vid överlåtelser av checker kallas överlåtare i sin egenskap av överlåtare för **indossent** och den till vilken växeln överläts för **indossatarie**. Växels remittent är den förste som kan vara indossent.

När växeln förfaller till betalning skall betalning i första hand krävas av acceptanten. Om acceptanten inte betalar ("löser") växeln är i regel samtliga indossenter jämte trassenten **primärt solidariskt ansvariga** för växels betalning (47 § VxL). Detta innebär att borgenären, den som har rätt att kräva betalt för växeln, kan vända sig till vem som helst av dessa med krav på full betalning. I vissa fall kan även andra personer än indossenterna och trassenten vara betalningsansvariga (se nedan avsnitt 2.4).

Liksom för checker som inte lösts av trassatbanken, gäller för växlar att varje indossent ansvarar såsom förman på växeln gentemot dem som står efter honom på växeln, hans eftermän. Den regressrätt som finns ger således möjlighet till s.k. **hoppande regress** (se bild 3 och exempel nedan).

Trassenten ansvarar alltså som förman, om acceptanten inte betalar växeln på förfallodagen. Därtill ansvarar trassenten för växels betalning, när trassaten inte accepterar växeln. Trassenten är ju trattans, den icke accepterade växels, huvudgäldenär och därför den i sista hand betalningsansvarige.

Den dragna växeln är sålunda lämpad för omsättning. Den som förvärvar en växel kan känna sig relativt säker på att han skall få betalt för växeln på förfallodagen, eftersom alla som tecknat sitt namn på växeln är primärt solidariskt ansvariga. För att få denna fördel krävs dock dels att växels alla formkrav är uppfyllda, dels att den som vägras betalning eller accept styrker detta. För växels del gäller att underlåtenheten att betala växeln eller vägran att acceptera växeln skall styrkas offentligt genom **protest**. Samma effekt har beslut att trassaten eller acceptanten försätts i konkurs eller att offentliga ackordsförhandlingar inleds. De nu nämnda förfarandena skapar nämligen på samma sätt som protesten garantier för att betalningsoförmågan blir allmänt känd (se vidare avsnitt 2.7 nedan).

I fortsättningen skall här först anges växels användningsområden. Därefter skall formkraven närmare beskrivas (avsnitt 2.3), dvs. vilka krav som måste vara uppfyllda för att handlingen skall anses vara en växel. Avsnitten 2.4 till 2.9 behandlar sedan närmare vilka personer som blir ansvariga för växeln och vad som krävs beträffande uppvisande för accept och uppvisande för betalning. I

dessas avsnitt går vi också in på vad som skall göras om växeln inte accepteras eller betalas och på hur regressförfarandet går till, liksom på vad som händer om reglerna om uppvisande till betalning eller om regressförfarandet inte följs.

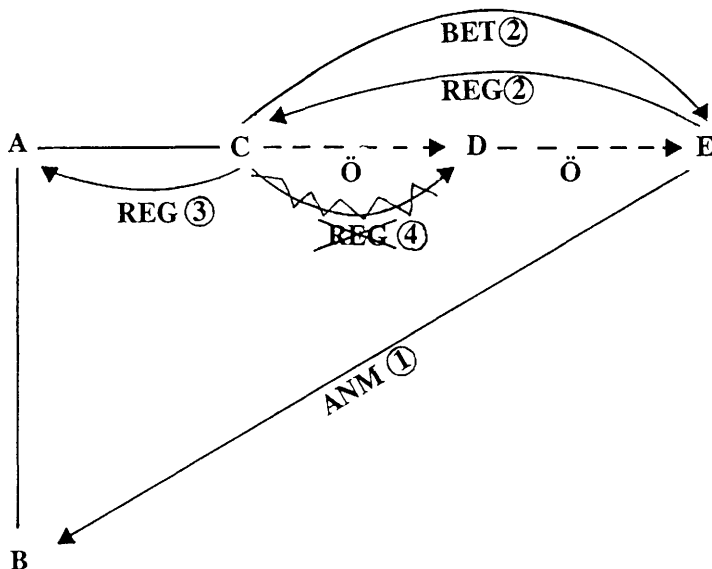

Bild 3. Exempel. Antag att A har sålt en vara till B. A utfärdar som trassent en växel dragen på B som trassat. Betalningen skall enligt växeln ske till C, remittenten. B accepterar genast växeln genom att skriva sin namnteckning på framsidan. A lämnar över växeln till remittenten, C, och får betalt för växeln. C överlåter i sin tur växeln till D som i sin tur överlåter växeln till E. När E på förfallodagen kräver betalt av acceptanten B, vägrar denne betala (1). I detta läge ansvarar, under förutsättning att E förfar på ett visst sätt (se avsnitt 2.7 och 2.8), D, C och A för växels betalning. E kan välja att kräva betalt av vem som helst av dessa. Om han kräver C på betalning och denne betalar växeln (2), kan C i sin tur endast kräva betalt av A (3). D:s ansvar upphör, eftersom ansvaret endast är förman mot efterman (4). Ett ansvar föreligger ju endast gentemot dem som står efter på växeln (och C står ju före D).

I de sista avsnitten, 2.10-2.13, går vi in på en del ytterligare för växelrätten viktiga frågor, såsom vilka rättsverkningar indossamentet har, växels negotiabilitet eller omsättningsvärdighet samt regler om godtroshärvärk och sakrättskydd.

2.2 Växels användningsområden

En växel kan användas både som betalningsmedel och som kreditmedel. Den dragna växeln har utvecklats från att ursprungligen ha varit ett betalningsmedel till att bli framför allt ett kreditmedel. Som sådant är det av stor betydelse i näringslivet, framför allt i internationell handel. Den egna växeln används främst som betalningsmedel, i fall där gäldenären köper en egen växel i en bank för att använda den vid en betalning av något slag.

2.2.1 Växeln som betalningsmedel

Växeln kan användas som betalningsmedel på många sätt. De flesta torde dock inte vara vanliga i praktiken. Ett vanligt sätt är emellertid att en egen växel, ofta en postväxel, utfärdas av en bank. Postväxeln är betalbar i bankens alla kontor. Vidare är den, efter en överenskommelse mellan bankerna och mellan bankerna och posten, betalbar även i andra bankers kontor och i postkontor. Önskar en person göra ett uttag från sitt bankkonto för att sedan använda de uttagna pengarna för att betala en skuld, exempelvis genom en inbetalning på ett bank- eller postgirokonto, kan han eller hon låta banken utfärda en postväxel som sedan används för betalning. Det mottagande bank- eller postkontoret är därvid, efter sedvanligt kontroll, som i viss mån varierar beroende på beloppets storlek, skyldig att lösa växeln. Den egna växeln kan användas på så sätt att en person A betalar till en person B som utfärdar en egen växel och som överlämnar växeln till A.

Ett fall där växeln kan användas som betalningsmedel är t.ex. när A betalar till B för att få förfoga över ett tillgodohavande som B har hos C. När B får betalt av A, utfärdar han en dragen växel med C som trassat och med A som remittent. Växeln blir härigenom A:s bevis för att han (såsom remittent) har rätt att få det i växeln angivna beloppet av C.

Ett annat sätt att använda växeln som betalningsmedel kan förekomma när C är skyldig B pengar och A är skyldig D pengar. A betalar till B för att kunna förfoga över ett tillgodohavande som B har hos C. A använder sedan tillgodohavandet för att i sin tur betala till sin borgenär D. I det här fallet utfärdar B som trassent en växel dragen på C som trassat och med D som remittent. Efter det att A betalat till B får A växeln som han sedan överlämnar som betalning till D.

Ett tredje sätt kan användas när A har en fordran på C. A utställer som trassent en växel som dras på C som trassat. Som remittent anger A sig själv. A överlåter sedan genom indossament växeln - och därmed sin

fordran på C - till D och får därigenom antingen betalt för växeln eller också likviderar han genom växelöverlåtelsen sin skuld till D.

2.2.2 Væxeln som kreditmedel

Det är den dragna væxeln's användbarhet som kreditmedel som ger væxeln dess vanligaste användning idag. Allra vanligast torde växlar förekomma vid kreditförsäljning av varor. Væxeln är i dessa fall samtidigt kredit- och betalningsmedel.

När köparen är en konsument som skall köpa en vara på avbetalning eller i övrigt med kredit, gäller en specialregel i konsumentkreditlagen. kreditgivaren får inte mottaga en av köparen ingången væxelförbindelse beträffande fordran på grund av kreditköpet (11 § konsumentkreditlagen). Förbudet gäller dock inte för egna växlar som ställts ut av bankaktiebolag, spar- eller föreningsbank. Förbudet avser såväl fall där köparen är acceptant, som fall där han är trassent eller indossent. Den kreditgivare som uppsåtligen bryter mot förbudet att ta emot en væxel skall enligt bestämmelsen dömas till böter. Skyddet för konsumenten består således endast i att kreditgivaren gör sig skyldig till en handling som är straffsanktionerad och därmed förbunden med möjligheten av skadeståndsskyldighet. Om kreditgivaren trots förbudet tar emot en av köparen ingången væxelförbindelse och væxeln sedan sätts i omlopp, gäller emellertid vanliga væxlerättsliga regler.³

Antag att en säljare vill ge sin köpare tre månaders kredit. Säljaren kan då utfärda en væxel med köparen som trassat, dvs. säljaren drar en væxel på köparen. Væxeln lyder på den överenskomna försäljningssumman (beräknad till att inkludera den ränta som köparen skall betala för krediten) och den ställs till säljarens egen order (se närmare avsnitt 2.3). Væxeln skall betalas den dag då varorna skall betalas. Köparen accepterar genast væxeln. Säljaren har nu i væxeln ett bevis om köparens betalningsskyldighet. Säljaren kan även välja att utnyttja væxeln för s.k. **diskontering**. Diskontering innebär att säljaren säljer væxeln till en bank, ett finansföretag, en privatperson eller annan. Han får därigenom betalt för væxeln - och därmed för varorna - i förtid. Vid diskonteringen dras från væxelbeloppet ett belopp motsvarande räntan

³ Se närmare prop. 1976/77:123, s. 172 f. och prop. 1973:138, s. 153. Jfr. Luft, Konsumentköp av personbilar, Stockholm 1977, s. 185. Jfr. även prop. 1991/92:83, s. 83 f. och 127 f.

för perioden från diskonteringsdagen till förfallodagen samt de kostnader som är förknippade med diskonteringen - diskonteringskostnaderna eller diskonto (som dock skall skiljas från det diskonto som fastställs av riksbanken).⁴

Metoden att göra ränteavdrag i förväg vid diskontering utgör bakgrunden till en viktig regel i växellagen, nämligen att växeln endast i vissa fall får innehålla uppgift om ränta (5 § 1 och 2 st. VxL, se närmare avsnitt 2.3). Växelbeloppet innefattar således normalt även den ränta som betingas fram till och med förfallodagen.

Vid diskonteringen tecknar sig säljaren i sin egenskap av remittent såsom indosserant på växeln. En variant är att säljaren redan vid utfärdandet av växeln i stället direkt anger kreditföretaget som remittent. När köparen har accepterat växeln lämnas den över till kreditföretaget/remittenten och säljaren får betalt för växeln.

Exempel. A säljer en maskin till B för 100.000 kr. Enligt avtalet skall B ha en sex månaders kredit. Vanlig låneränta vid försäljningstillfället är 10 procent. Köpeskillingen, 100.000 kr, inkluderar den ränta A vill ha för att ge krediten. A utfärdar i sin egenskap av trassent en växel med B som trassat och med sig själv eller order som remittent. B accepterar genast växeln. Enligt växelns ordalydelse förfaller den till betalning sex månader efter utställandet. A indosserar samma dag växeln till C, som således diskonterar växeln. Härvid får A inte 100.000 kr. i betalt för växeln. Eftersom C inte kan kräva betalt av B förrän om sex månader, måste C nämligen kompenseras för detta. Om räntan är 10 procent innebär det att man vid betalning till A först och främst skall dra av räntan från växelsumman, dvs. i det här fallet 5.000 kr ($0,5 \text{ år} \times 0,10 \times 100.000$). Vidare skall bankens diskonteringskostnader dras av från växelsumman, säg 2.000 kr. Vad A får vid diskonteringen är således 93.000 kr ($100.000 - 5.000 - 2.000$). Maskinens pris skulle enligt denna kalkyl ha varit 93.000 kr om B hade köpt maskinen kontant i stället för att köpa den med sex månaders kredit.

⁴ Riksbanken fastställer en vid varje tidpunkt gällande räntesats, kallad diskonto. Detta diskonto används för att bestämma räntesatsen i en mängd olika sammanhang, exempelvis dröjsmålsränta enligt räntelagen. Förklaringen till att denna räntesats kallas just diskonto är att en av riksbankens uppgifter, att bistå bankerna med krediter, förr (åtminstone fram till och med 1930-talet) fullgjordes genom att riksbanken rediskonterade varuväxlar som den lånesökande banken tillhandahöll ur sin växelportfölj. Senare upphörde utlåning mot säkerhet i varuväxlar och riksbanken gick över till att låna ut pengar mot säkerhet i obligationer eller annat. Fortfarande används emellertid termen för den räntesats som fastställs av riksbanken (se vidare SOU 1974:28, s. 74 f).

Den räntefot som används av säljaren vid beräkning av vilket belopp som skall vara växelbeloppet behöver inte stämma överens med den räntefot som kan förekomma vid diskontering av växeln.

Det är inte möjligt att vid avbetalningsaffärer låta en enda växel avse hela transaktionen, där priset skall erläggas efter hand i särskilda poster. En växel som är ställd att betalas efter hand på olika tider är nämligen ogiltig (33 § VxL). Ett sätt att kringgå regeln är att utfärda en växel för varje post och sedan bestämma förfallodagarna för de olika växlarna på ett sådant sätt att de stämmer överens med bestämmelserna i avbetalningskontraktet.

Växlar används också för rena lånetransaktioner i bank eller mellan enskilda, även om detta numera inte torde vara vanligt i praktiken.⁵ Om långgivaren och låntagaren är privatpersoner utställer långgivaren normalt en växel med sig själv som remittent, varpå låntagaren accepterar växeln. Långgivaren kan sedan diskontera växeln och på så sätt få betalt för den. Ibland kallas dessa rena låneväxlar, som inte vilar på något tidigare skuldförhållande, för **ackomodationsväxlar**.

Växels lämplighet i kreditsammanhang framträder även i att man kan bygga in en borgen i en låneväxel. Om man exempelvis låter borgensmannen ställa ut en växel med låntagaren som trassat och med sig själv som remittent, kan övriga borgensmän teckna sig som indossenter på växeln. När indossentkedjan är tillräckligt lång för att tillgodose långgivarens krav på säkerhet för betalning och växeln accepterats tar långgivaren emot växeln såsom indossatarie. Långgivaren har i det här läget en relativt betryggande säkerhet. Skulle låntagaren, acceptanten, inte betala på förfallodagen kan

⁵ En sådan transaktion förekommer hos Fritiof Nilsson Piraten i boken "Tre terminer" från 1943, där följande utspelar sig efter det att bokens hjälte, Herman Lange, upptäckt att hans pengar är slut. Westermann, Hermans ledare och beskyddare under Hermans första tid vid Lunds universitet vet hur problemet skall lösas:

"Det var en morgon på Westermanns rum och denne satt vid skrivbordet i sin blå nattrock. I bordlådan letade han nu rätt på en fickalmanack, rådfrågade sina anteckningar och tog sig en funderare med hakan i händerna. Han sög på överläppen och rullade ögonen så att de blänkte som singlarde slantar. - Det blir bäst att jag trasserar och så sätter vi Lovert som endossent och drar den i Nordbanken, sade han omsider. I Skånebanken går jag som ett skott men det kan va bra att ha den till en annan gång. Jag är inte säker på att Nordbanken tar mig ensam men där är Lovert så stark så vi kan dra den på sex månader. Sen är det frågan hur stor vi skall göra den. Han tände en cigarett och blåste röken mot det öppna fönstret medan han docerade: Om du behöver 200 kronor så kan du inte sätta växeln på den summan jämnt, eftersom diskontot går ifrån." (s. 102-103).

långgivaren kräva vem som helst av indossenterna och naturligtvis även trassenten på betalning. Ett alternativt sätt att använda växeln i lånetransaktioner är att låta en mer kapitalstark person teckna sig som acceptant, eftersom det i första hand är till acceptanten som ett betalningskrav skall riktas. Låntagaren kan här själv ställa sig som trassent och dra växeln på en av borgensmännen som trassat och med en annan som remittent.

I växellagen finns även reglerad en särskild form av borgen, så kallad **växelborgen** eller **aval**. Denna form av borgen torde inte utnyttjas i praktiken, men det finns dock fall där reglerna om aval ändå blir tillämpliga (se avsnitt 2.3).

Till växelns kreditfunktion hör även att den kan omsättas. Den växel som förfallit till betalning ersätts därvid helt eller delvis av en annan växel. Vid betalning av en växel kan således likvid helt eller delvis ofta ordnas genom en s.k. omsättningsväxel. Denna växel anger en framskjuten förfallodag i förhållande till den ursprungliga växelns. Om amortering sker i samband med omsättningen kan omsättningsväxeln lyda på ett lägre belopp än den ursprungliga växeln. Omsättningsväxeln betraktas i viss mån som en fortsättning på den ursprungliga växeln. Omsättningsväxeln kan fungera t.ex. så att en köpare, som accepterar en växel utställd av säljaren tar emot ett antal växlar som är ställda till säljaren såsom remittent eller till hans order. Vid varje avbetalning byter köparen sedan till sig den redan accepterade växeln mot en accepterad omsättningsväxel på ett lägre belopp.

Den idag vanligaste användningen av dragna växlar är i internationell handel, såväl vid import- som exportaffärer. Den även i internationell handel allmänt gällande samtidighetsprincipen för köp innebär att säljarens och köparens prestationer skall ske samtidigt, dvs. säljaren behöver inte lämna ut varan förrän han får betalt och köparen behöver inte betala förrän han får varan (se exempelvis 10 och 49 §§ köplagen). Principen riskerar emellertid att skjutas åt sidan på olika sätt vid internationella köp. Ytterligheterna är å ena sidan att köparen betalar för varorna i förskott, vilket naturligtvis innebär att han riskerar att inte få någon leverans över huvud, och å andra sidan att säljaren ger köparen kredit under kortare eller längre tid, vilket innebär att han riskerar att inte få betalt.⁶ Vexlar kan användas för att minska riskerna för parterna och göra transaktionerna mer attraktiva.

⁶ Se närmare Gorton, Rembursrätt, Lund 1980, s. 18 ff.

Säljaren och köparen kan exempelvis komma överens om att säljaren skall sända dokument om köpet till en bank i köparelandet och att köparen skall acceptera en växel dragen på honom mot att han får dokumenten av banken. De dokument som härvid typiskt sett kan ingå är en faktura, ett konossement och vissa försäkringshandlingar som visar att varan är försäkrad under transporten m.m. En tratta bifogas ibland till dessa övriga dokument. För köparen innebär detta förfarande fördelen att han ensam får rätt att förfoga över godset i och med att han fått dokumenten i sin hand och för säljaren innebär förfarandet att han - förutsatt accept - kan överlåta växeln till banken själv eller till någon annan och därigenom få betalt. Ytterligare en fördel för köparen är att han får en bestämd kredittid, eftersom han inte behöver betala växeln förrän på förfallodagen (om växeln inte skall betalas vid uppvisandet).

Den kanske mest vanliga formen för betalning vid internationella köp där växeln ingår som en del torde vara i samband med s.k. **rembursaffärer**.⁷

Ett särskilt problem vid användandet av växlar i internationell handel är naturligtvis vilket lands lag som skall tillämpas på olika frågor som kan komma upp i förbindelse med användning av växlar. Vi behandlar här enbart den svenska växellagen från 1932. Liksom checklagen bygger växellagen på en konvention som var resultatet av en konferens i Genève 1930. Bland de länder som ratificerade växelkonventionen kan nämnas, förutom Sverige, Danmark, Norge, Finland, Tyskland och Frankrike.⁸ Andra för Sverige viktiga handelspartners såsom England och USA har inte antagit konventionen. De viktigaste lagstiftningsprodukterna på området inom den anglo-amerikanska rättssfären är i stället den engelska *Bills of Exchange Act* från 1882, som påverkat eller legat till grund för lagarna inom det Brittiska samväldet, och USA:s *Uniform Commercial Code - Article 3*, om "*Commercial Paper*". Dessa lagverk skiljer sig i väsentliga avseenden från Genève-kon-

⁷ För en utförlig redogörelse, se Gorton, Rembursrätt, Lund 1980. Se även NJA 1984 s. 627, som ger ett exempel på hur växlar kan användas i samband med rembursaffärer. Se för en diskussion om bl.a. detta fall, Nerep, *Security Measures Directed at Money Payable under Documentary Credits - Recent Swedish Case Law*, Scand. Stud. in Law 1985, s. 151 ff.

⁸ Övriga länder som ratificerat växelkonventionen är Belgien, Brasilien, Grekland, Italien, Japan, Monaco, Nederländerna, Polen, Portugal, Schweiz, Sovjetunionen och Österrike. För en kort historik rörande växeln, se exkurs till denna framställning.

ventionens regler. Även lagarna och den rättspraxis som utbildat sig i de länder som antagit Genève-konventionen skiljer sig emellertid från varandra, ibland i relativt viktiga hänseenden. Lagvalsfrågorna, dvs. de frågor som avgör vilket lands lag som skall vara tillämplig på olika problem som kan uppkomma, är därför av stor betydelse. Vissa regler angående lagvalet ges i växellagens tredje avdelning (79-87 §§ VxL), som enligt rubriken rör förhållandet till främmande lag. En svensk domstol har att följa dessa regler om problem uppstått vid en internationell växeltransaktion. Reglerna skall dock inte närmare presenteras här.⁹

För att kunna fylla de funktioner som nu nämnts, uppställer växellagen stränga krav för växeln i dess olika roller. Funktionerna har stor betydelse för det ekonomiska livet, varför det är viktigt att de kan tillgodoses smidigt på grundval av växelhandlingens innehåll. Växeln är därför strikt formbunden och det finns ett stort antal regler om förutsättningarna för variationer i växelns utseende och om effekterna av olika varianter.

2.3 Formkrav och därtill anknyttande regler

För att en dragen växel skall vara giltig såsom växel uppställer 1 § VxL vissa minimikrav. Saknas någon beståndsdel¹⁰ är växeln, med vissa undantag som anges i 2 § VxL, ogiltig som växel. Däremot kan handlingen ändå ha verkan som en anvisning och därigenom ha juridisk betydelse. De formkrav som ställs upp i 1 § VxL är följande (den närmare innebörden av formkraven framgår nedan punkt för punkt):

1. Benämningen växel
2. En ovillkorlig anmodan att betala ett visst penningbelopp
3. Namnet på den som skall infria växeln
4. Uppgift om förfallotiden

⁹ Se exempelvis Lyngsø, Vekselloven, s. 209-214, Lyngsø, s. 407-412, Granfelt, Lärobok i Finlands gällande växelrätt och checkrätt, Juridiska föreningens i Finland publikationsserie n:o 13, 1944, s. 77-79 och Eberstein, s. 227-243. Se även avsnitt 1.2 ovan.

¹⁰ Dessa beståndsdelar går ofta under beteckningen klausuler, varmed avses varje ord eller ordkombination med självständig betydelse. Se exempelvis Löfstrand & Kellgren, Växel- och checklära, 2 uppl., Stockholm 1954, s. 9.

5. Uppgift om betalningsorten
 6. Namnet på den eller till vars order betalningen skall ske
 7. Uppgift om utställningsort och utställningsdag
 8. Underskrift av växelns utställare
-
1. **Benämningen växel** skall finnas i själva texten och vara uttryckt på växelhandlingens språk.¹¹ Ordet växel i en rubrik till handlingen är således inte tillräckligt, utan ordet måste ingå i handlingens text. Man skall omedelbart och otvetydigt kunna se att det är en växel som man har att göra med, vilket förklarar att ordet växel också måste vara på växelhandlingens språk. Ett exempel som uppfyller dessa krav är: "Betala ... mot denna växel ...".
 2. **En ovillkorlig anmodan att betala** ett visst penningbelopp, **växelsumman** (Exempelvis "Betala mot denna växel kronor ett tusen" eller "Betala mot denna växel kronor 1.000, kronor *ett tusen*").

Om ett villkor för betalning tas in i växelns text blir handlingen ogiltig som växel. Växelsummans betalning kan alltså inte i växeln göras beroende av t.ex. att de varor för vilkas betalning växeln skrivits visat sig vara felfria vid leverans eller liknande.

Ibland förekommer en s.k. valutaklausul, vanligen uttryckt som "valuta i räkning", "valuta i varor", "valuta per saldo" eller liknande. Valutaklausulen avser att ange den ekonomiska orsaken till att växeln faktiskt utfärdats, men den har en ren informationsfunktion och kan lika väl utelämnas. Den anger i sin utformning ofta rättsförhållandet mellan trassenten och remittenten eller mellan indossenten och indossatarien. "Valuta i räkning" anger att kreditering skall ske för växelbeloppet i remittentens respektive indossatariens bokföring och "valuta i varor" anger att växeln utställts för varor som trassenten erhållit eller förväntas erhålla.

¹¹ Om ordet växel har ersatts av ett annat ord med samma eller motsvarande innebörd, gäller ändå att formkravet inte kan anses uppfyllt, varför handlingen inte är att betrakta som en växel. När ordet växel i stället ingår som en del i ett sammansatt ord kan formkravet i vissa fall anses uppfyllt. Ett exempel är härvid att man i handlingen skrivit "växelbrev" i stället för växel. Skrivs däremot enbart att trassaten svarar enligt växelrätt, torde formkravet inte vara uppfyllt. Se vidare Eberstein, s. 34 f.

Växelsumman kan anges med siffror, med bokstäver eller med såväl siffror som bokstäver. Växelsumman bör emellertid för säkerhets skull alltid anges med både siffror och bokstäver. När växelsumman har skrivits i såväl bokstäver som siffror och dessa belopp är olika, gäller det belopp som skrivits med bokstäver (6 § 1 st. VxL). Om växelsumman uttryckts flera gånger i siffror eller i bokstäver och beloppen är olika, gäller alltid det minsta beloppet som växelsumma (6 § 2 st. VxL).

3. **Namnet på** den som skall infria växeln, växelbetalaren eller **trassaten**. Växeln kan, till skillnad från checken, dras på vem som helst. Enligt 3 § 2 st. VxL får utställaren av växeln dra växeln på sig själv som trassat, dvs. trassenten får skriva sig själv som trassat. En sådan växel kallas normalt en "**trasserad egen växel**"¹². På denna typ av växlar tillämpas emellertid reglerna för dragna, trasserade, växlar. Exempel på sådana växlar utgör de växlar som ett företag med filial i landet eller utomlands drar på en filial.
4. **Uppgift om förfallotiden**. Om någon förfallotid alls inte angivits är växeln enligt 2 § 2 st. VxL betalbar vid uppvisandet, dvs. växeln förfaller till betalning när den uppvisas för trassaten. En växel vars förfallotid angivits på något sätt är enligt 33 § VxL giltig endast om den lyder på betalning
 - (i) vid uppvisandet hos trassaten (**vid siktsväxel, siktväxel** eller **a vista-växel**). Exempel: "Betala mot denna växel vid anfordran ... kronor" eller "Betala den: *Vid uppvisandet*"
 - (ii) viss tid efter uppvisandet (**eftersiktsväxel** eller **a viso-växel**). Exempel: "Betala mot denna växel 30 dagar efter anfordran ... kronor" eller "Betala den: *En månad efter uppvisandet*".
 - (iii) viss tid efter utställandet (**a dato-växel, datoväxel**). Exempel: "Betala mot denna växel tre månader efter utställandet ... kronor" eller "Betala den: *90 dagar efter utställandet*".
 - (iv) på viss dag (**dagväxel**). Exempel: "Betala mot denna växel den 1 februari 1992 ... kronor" eller "Betala den: *1 februari 1992*".

Har någon annan förfallotid angivits än de i punkterna (i)-(iv) angivna, är växeln ogiltig. En växel är således inte giltig om

¹² Den här typen av växlar användes förr ofta av studenter.

förfallotiden anges alternativt, t.ex. "Förfallodag är den 1 april eller den 15 maj", eller om förfallotiden anges till exempelvis "1 april och 15 maj".¹³

För bestämning av förfallotiden kan även regler i 36, 37 och 72 §§ VxL vara av betydelse.

När växeln lyder på betalning en eller flera månader efter utställandet eller uppvisandet, förfaller den till betalning den dag i betalningsmånaden som genom sitt tal motsvarar dagen för utställandet eller uppvisandet. Skall en växel t.ex. betalas 3 månader efter utställandet och är utställningsdagen angiven till den 5 mars 1992, förfaller växeln således till betalning den 5 juni 1992. Om en motsvarande dag inte finns i betalningsmånaden, gäller månadens sista dag som förfallodag. Är växeln exempelvis utställd den 31 december 1991, att förfalla till betalning fyra månader efter utställandet, så är förfallodagen den 30 april 1992, eftersom april inte har 31 dagar. När växels förfallotid är bestämd till början av en månad, mitten av en månad eller slutet av en månad, betyder detta den första, den 15 respektive den sista dagen i månaden. När växels förfallodag inträffar på en lördag, söndag eller annan allmän helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, får betalning för växeln inte krävas förrän nästa vardag (72 § VxL).

Det är endast siktväxlar, dvs. växlar som förfaller till betalning vid uppvisandet, och eftersiktsväxlar, dvs. växlar som förfaller till betalning viss tid efter uppvisandet, som får löpa med ränta (5 § 1 st. VxL). För andra typer av växlar, dvs. för växlar som förfaller till betalning viss tid efter utställandet eller en viss dag, är ränta inte tillåten. Skulle en sådan växel utfärdas med en ränteklausul är klausulen ogiltig. För att en ränteklausul skall vara giltig vid sikt- och eftersiktsväxlar skall räntesatsen vara utsatt. Räntesatsen måste vidare vara sådan att det är möjligt att vid varje tidpunkt exakt fastställa eller beräkna det belopp som skall betalas i ränta.¹⁴ Om

¹³ En växel är även ogiltig om det inte klart framgår vilken dag som är förfallodag, exempelvis om växels förfallodag är angiven som "en månad". Det är i detta fall inte möjligt att veta om växeln är en eftersiktsväxel, dvs. att växeln skall betalas en månad efter uppvisandet, eller om den är en datoväxel, dvs. att växeln skall betalas en månad efter utställandet. Se Lyngsø, Vekselloven, s. 130.

¹⁴ Lyngsø anför som exempel att en räntefot angiven som "2 % över gällande sedvanlig bankränta" inte är tillfyllest i detta sammanhang, men att däremot klausulen "2 % över det av riksbanken fastställda, vid varje tidpunkt gällande, diskontot" torde vara att anse som en tillåten ränteklausul (Lyngsø, Vekselloven, s. 58).

inget annat sägs i ränteklausulen gäller vidare att räntan skall anses löpa från den dag då växeln utfärdats.

Förklaringen till att bara sikt- och eftersiktsväxlar får löpa med ränta är att vid växlar som förfaller till betalning på viss dag eller viss tid efter utställandet det redan vid utfärdandet är möjligt att räkna ut vilken ränta som skall betalas för kredittiden och lägga denna ränta till det övriga växelbeloppet. Antag t.ex. att en vara sålts för 100.000 kr, att köparen skall få tre månaders kredit och att en växel skall användas för att trygga krediten. Antag vidare att säljaren önskar en ränta på 16 procent per år för att ge krediten. Det är nu mycket enkelt att räkna ut att den ränta som skall betalas av köparen, trassaten eller acceptanten, är 4.000 kr. ($0,25 \times 0,16 \times 100.000 = 4.000$). Växelsumman kan därför bestämmas till 104.000 kr. Om en sådan växel diskonteras efter t.ex. en månad är det lätt för diskontören, oftast en bank, att räkna ut vad den är villig att betala för växeln, eftersom det återstår två månader innan växeln förfaller till betalning.

Vid en växel som förfaller till betalning viss dag eller viss tid efter utställandet är det således möjligt att i växelsumman räkna in den ränta som skall löpa under kredittiden. Önskas ersättning i form av ränta för den kredit som lämnas skall hänsyn tagas till detta vid utfärdandet av växeln. Att i förväg beräkna den totala ränta som skall betalas för krediten är inte möjligt vid sikt- och eftersiktsväxlar, eftersom det inte går att redan vid utställandet fastställa när växeln skall förfalla till betalning. Den ränta som skall löpa under kredittiden kan därför inte räknas in. En siktväxel kan ju förfalla till betalning alltifrån samma dag som den utfärdats till en viss tidpunkt i framtiden.

5. **Uppgift om betalningsorten.** Om ingen särskild ort angivits som betalningsort gäller den ort som utsatts vid trassatens namn. Om även den uppgiften saknas är således växeln ogiltig.

Ibland antecknas även en annan, ytterligare, ort utöver betalningsorten enligt ovan. Anges växeln som betalbar på en annan ort än den som satts ut vid trassatens namn kallas växeln för en **domicilierad växel**. En anledning till att ange annan ort som betalningsort än den där trassaten bor är att man kan önska att betalningen skall ske hos en bank i fall då det inte finns ett bankkontor där trassaten bor. **Bestämt domicilierad** sägs en växel vara om namnet på den hos vilken betalningen skall verkställas - den s.k. domiciliaten - finns utsatt (exempelvis "Betala i Stockholm hos Skandinaviska Enskilda Banken"). Domiciliaten, i exemplet Skandinaviska Enskilda Banken, är i de nu diskuterade fallen att betrakta som trassatens eller acceptantens ombud och kan infria växeln med

trassatens eller acceptantens medel på förfallodagen. Bestämd domiciliering är således ett sätt att låta banken sköta trassatens eller acceptantens växelaffärer.

6. **Namnet på** den till vilken eller till vars order betalningen skall ske, **remittenten**. Vexeln kan således inte ställas till innehavaren. Namnet på remittenten måste sättas ut. Det räcker inte med att ange en personbeteckning, t.ex. "generaldirektören för SJ". Vexeln är ett orderpapper även om endast remittentens namn satts ut. Den kan överlåtas av remittenten enligt reglerna för orderpapper. Ur växelrättslig synvinkel har det alltså inte någon betydelse om remittenten finns angiven som "betala till David Davidsson" eller som "betala till David Davidsson eller order". Av 3 § 1 st. VxL följer att trassenten kan ställa en dragen växel till sig själv som remittent och att således trassenten och remittenten kan vara samma person. Om trassenten av någon anledning vill göra vaxeln betalbar i innehavarens hand, kan detta åstadkommas exempelvis genom att trassenten drar vaxeln med sig själv som remittent och att han sedan överlåter den in blanco (se närmare avsnitt 2.10).
7. **Uppgift om utställningsort och utställningsdag**. Om ingen utställningsort angivits, men ort angivits vid trassentens namn, gäller den orten som utställningsort. Uppgift om utställningsort är bl.a. av betydelse för bedömning av vaxelns nationalitet (se ovan avsnitt 2.2.2). Uppgiften om utställningsdag kan ha betydelse i flera sammanhang, exempelvis för att bestämma vaxelns förfallodag när den är en a dato-växel, dvs. en växel som förfaller viss tid efter utställandet, för att avgöra om växelrätten har preskriberats eller inte, eller för att avgöra om trassenten vid utställandet var behörig att ingå en växelförbindelse.
8. **Underskrift** av vaxelns utställare, **trassenten**. Underskriften måste alltid vara egenhändig, dvs. stämplat och liknande duger inte. Underskriften kan dock göras av annan än trassenten i egenskap av ställföreträdare för denne.

Formkraven för egna växlar skiljer sig av naturliga skäl något från de nu presenterade formkraven. För det första ersätts kravet på en ovillkorlig anmodan att betala med ett krav på en ovillkorlig utfästelse att betala och för det andra nämns naturligtvis inte någon trassat i en egen växel.

En dragens växel med alla de grundläggande beståndsdelarna kan ha följande utseende:

The diagram shows a Swedish bill of exchange form with the following fields and annotations:

- Annotation 3:** Points to the drawer's name and address: **Anders Andersson**, **Odengatan 37, Stockholm**.
- Annotation 7:** Points to the drawer's name and address: **Bertil Bertilsson**, **Sveavägen 65**, **113 49 Stockholm**.
- Annotation 2:** Points to the bill type: **VÄXEL**.
- Annotation 7:** Points to the maturity date: **20 december 1990**.
- Annotation 1:** Points to the bill number: **20 december 1990**.
- Annotation 4:** Points to the maturity date: **20 december 1990**.
- Annotation 6:** Points to the drawer's name and address: **Anders Andersson**.
- Annotation 5:** Points to the payment location: **Stockholm**.
- Annotation 8:** Points to the drawer's signature: *Anders Andersson*.

The form fields include:

- Uställarens namn och postadress (utställningsort): Anders Andersson
- Uställningsdag: 20 december 1990
- Uställarens referens nr: 20 december 1990
- Betalar mot denna växel till: Carl Carlsson
- Betalar hos: (blank)
- Betalningsort: Stockholm
- Belopp med bokstäver och valutaslag: Tre hundra svenska kronor
- Valutaslag och belopp med siffror: SKr 300:-
- Betalarers person-/orgnr: (blank)
- Telefon (även riktnr): (blank)
- Uställarens person-/orgnr: (blank)
- Telefon (även riktnr): (blank)
- Accepteras: (blank)
- Uställarens underskrift: *Anders Andersson*

Bild 4. De olika beståndsdelarna är: (1) Benämningen växel, (2) ovillkorlig anmodan att betala visst penningbelopp, (3) namnet på trassaten, (4) förfallotid, (5) uppgift om betalningsort, (6) remittentens namn, (7) utställningsdag och utställningsort samt (8) trassantens underskrift.

Trassatens accept av växeln sker genom att trassaten skriver sin namnteckning vid ordet "godkännes", "accepteras" eller motsvarande uttryck på växeln. Accept kan även ske genom att trassaten bara skriver sin namnteckning på växlens framsida, som nämnts vanligen längs dess vänstra kortsida tvärs över texten (25 § 1 st. VxL).

Trassaten kan teckna sin accept för endast en del av växelsumman. Accept anses då vägrad med avseende på resten av växelsumman (om betydelsen av att accept skall anses vägrad, helt eller delvis, se avsnitt 2.5 och 2.7). Om acceptanten så önskar får han också komplettera växeln med uppgift om var på betalningsorten som likvid kommer att erläggas (se vidare 27 § VxL). Om andra

avvikelser görs från växel innehållit vid accepten anses accepten helt vägrad, med de konsekvenser detta medför.

Utsällarens namn och postadress (utställningsort)		Förfallodag	
Anders Andersson		VÄXEL	20 december 1990
Odengatan 37, Stockholm		Utsällningsdag	Utsällarens referens nr
20 december 1990			
Betalarens namn och postadress		Betalas mot denna växel till	
Bertil Bertilsson		Carl Carlsson	
Sveavägen 65		Betalas hos	
113 49 Stockholm			
Betalningsort			
Stockholm			
Belopp med boksläver och valutastag		Valutastag och belopp med siffror	
Tre hundra svenska kronor		SKr 300:-	
Betalarens person-/orgnr		Utsällarens person-/orgnr	
Telefon (även riktnr)		Telefon (även riktnr)	
Accepteras		Utsällarens underskrift	
Bertil Bertilsson		Anders Andersson	

1

Bild 5. Accept genom namnteckning vid ordet "accepteras" (1).

Överlåtelse av en växel sker - och måste ske - genom att överlåtaren tecknar överlåtelsen, indossamentet, på själva växeln eller på ett blad som häftas fast vid växeln (detta blad kallas ofta för allonge, se 13 § 1 st. VxL). För att en överlåtelse skall vara giltig måste den undertecknas av överlåtaren. Normalt tecknas överlåtelsen på växels baksida såsom på en check. Överlåtelsen skall tecknas utan några villkor och här gäller att eventuella villkor som tecknas i samband med överlåtelsen är ogiltiga (12 § 1 st. VxL). Vidare gäller att överlåtelsen inte får avse endast en del av växelsumman. En delöverlåtelse gör hela överlåtelsen ogiltig (12 § 2 st. VxL).

Växeln kan överlåtas till innehavaren. Växeln gäller då fortsättningsvis i innehavarens hand och den är inte längre ett orderpapper med de särskilda regler som gäller för sådana. En sådan överlåtelse kan t.ex. uttryckas i orden "till innehavaren" och den får rättsligt samma verkan som en överlåtelse in blanco (12 § 3 st.

VxL). En överlåtelse in blanco kan eljest göras genom att överlåtarens inte nämner till vem växeln överläts (ex: "överläts till ...") eller genom att överlåtarens bara tecknar sitt namn på växeln. För att enbart en namnteckning skall vara gällande som en överlåtelse krävs att namnet är tecknat på växels baksida eller på ett vidhäftat blad (13 § 2 st. VxL).¹⁵ Överlåtarens namnteckning på framsidan gäller således inte som överlåtelse.

Av 31 § VxL följer att en namnteckning på växels framsida av annan än trassenten eller trassaten innebär att personen går i borgen för betalning av växelsumman, dvs. namnteckningen innebär en **växelborgen (aval)**. Aval torde inte förekomma avsiktligt i praktiken här i landet. För andra än trassent och trassat innebär en namnteckning på framsidan en stor ekonomisk risk. Andra bör således akta sig för att av misstag skriva sitt namn på framsidan. Av utrymmesskäl lämnas reglerna om växelborgen i stort sett utan beaktande i denna framställning (se dock 30-32, 45-47, 55, 67, 68, 77 och 90 §§ VxL).¹⁶

I växellagen finns regler om s.k. växeldupletter och växelkopior. Ibland kan man fortfarande se växlar där orden "sola växel" eller motsvarande förekommer. En sådan klausul markerar att växeln bara utgivits i ett exemplar. Växlar kan nämligen förekomma i flera exemplar utan att exemplaren gäller som särskilda växlar (växeldupletter). Dessa regleras i 64-66 §§ VxL. Dupletterna kan i princip utfärdas av två olika skäl. Försvinner en växel eller förstörs den av någon anledning innan den har accepterats kan naturligtvis innehavaren inte visa upp den för accept eller betalning. Gäldenären, dvs. acceptanten eller trassaten, kan då inte betala med befriande verkan till den som säger sig ha haft pappret i sin hand, eftersom växeln är ett presentationspapper, där uppvisande är en nödvändig förutsättning för att gäldenären skall behöva betala (se vidare avsnitt 2.10 nedan). För att den som var växel innehavare skall ha rätt till betalning krävs i dessa situationer att växeln dödas enligt mortifikationslagen (lag (1927:85) om dödande av förkommen handling). För att undgå detta krångliga och tidskrävande förfarande kan växeln utfärdas i flera exemplar och på så sätt kan ett annat exemplar visas upp för betalning eller accept. Den andra situationen där det kan vara en fördel med

¹⁵ Skälet till att ett in blanco-indossament genom enbart en namnteckning av indossenten skall ske på växels baksida torde vara att man önskat undvika att denna namnteckning förväxlas med andra namnteckningar som kan finnas på växels framsida. Exempelvis finns ju trassentens namnteckning på framsidan och vidare kan, se nedan, växelborgen tecknas genom enbart en namnteckning på framsidan.

¹⁶ Se vidare Lyngsø, Vekselloven, s. 125-128 och Eberstein, s. 188-193.

dupletter är när man inte vill invänta accept innan man diskonterar en växel. Här kan en växelduplett sändas för accept och den andra diskonteras. Detta torde dock inte förekomma i praktiken. För växelduppletters rättsverkningar hänvisas till Lyngsø, s. 385 ff. och Eberstein, s. 178-185.

En växelkopia är en avskrift av en växel, som noggrant återger originalväxeln med befintliga överlåtelse och andra påteckningar. I en växelkopia anges vad i kopian som är en avskrift. Växelkopians betydelse ges av att ett indossament (eller en växelborgen) kan tecknas på växelkopian med samma verkan som om den hade skett på originalet. Däremot kan en accept inte tecknas på kopian med någon växelrättslig verkan. Man kan därför använda kopian för diskontering, under tiden som originalet befinner sig på annat håll för accept. Växelkopiers rättsverkningar i övrigt skall inte närmare diskuteras här.¹⁷

2.4 Personer som är ansvariga för växeln

En växelrättslig utgångspunkt är att var och en som tecknar sitt namn på en växel därigenom ansvarar för växelförbindelsen, vare sig han tecknar sig som trassent, acceptant, indossent eller växelborgensman (avalist). Alla nu nämnda personer är således växelgäldenärer. Genom att utfärda växeln blir trassenten betalningsansvarig och även ansvarig för att växeln godkännes, accepteras (9 § 1 st. VxL). Trassenten kan frita sig från ansvar för växelns godkännande genom en särskild klausul ("utan ansvar för accept" eller liknande, 9 § 2 st. VxL). Likaså kan varje indossent friskriva sig från ansvar för växelns accept (15 § 1 st. VxL). Trassenten kan emellertid inte friskriva sig från ansvar för växelns betalning. Har trassenten intagit ett förbehåll därom i växeln så är detta utan verkan. Indossenten kan, förutom att friskriva sig från ansvar för växelaccept, även friskriva sig från ansvar för växelns betalning liksom från ansvar för andra växelrättsliga förpliktelser genom klausuler som "utan ansvar", "utan obligo", "utan retur" eller liknande, 15 § 1 st. VxL. Trassenten, remittenten och vilken som helst senare indossent kan även begränsa sin ansvarighet genom en s.k. rektaklausul, enligt vilken vidare överlåtelse av växeln förbjuds ("icke till order" eller liknande, 11 § 2 st. respektive 15 § 2 st. VxL). När trassenten har infört en sådan klausul i växeln kan denna inte överlåtas "i annan form eller med annan verkan än som

¹⁷ Se Lyngsø, s. 389 ff. och Eberstein, s. 185 ff.

i allmänhet gäller i fråga om överlåtelse av fordran" (11 § 2 st. VxL), vilket innebär att trassenten endast är ansvarig för växeln gentemot remittenten, men inte mot senare förvärvare av växeln.¹⁸ Är det i stället remittenten eller en senare indossent av växeln som infört en rektaklausul, medför detta att han endast är ansvarig gentemot sin indossatarie, men inte mot senare innehavare av växeln (se bild 6 och exempel nedan).¹⁹

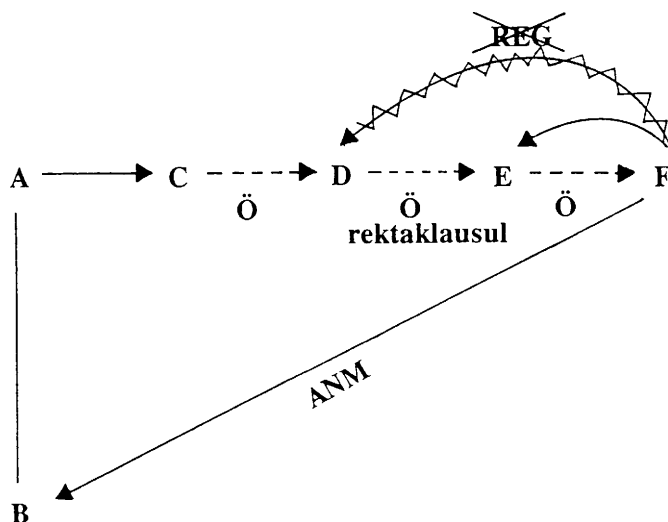

Bild 6. Exempel. Trassenten A utfärdar en växel med B som trassat och med C som remittent. Remittenten C överlåter växeln till D genom ett indossament. D inför en rektaklausul i växeln, dvs. han skriver "icke till order" på växeln och överlåter växeln till E, som i sin tur indosserar växeln till F. Om F inte får betalt på förfallodagen, är således inte D växelrättsligt ansvarig gentemot F.

Förutom de ovan nämnda personerna kan även vissa andra personer bli ansvariga för växelns acceptering eller betalning. I 8 kap. växellagen (55-63 §§ VxL) ges regler om s.k. **intervention**

¹⁸ När det är trassenten som fört in en klausul om att växeln inte får överlåtas kallas växeln för en **rektaväxel**. Om en sådan växel överlåts en eller flera gånger, blir inte indossenterna vid dessa överlåtelser ansvariga för växeln enligt regeln i 15 § 1 st. VxL, vilket således betyder att trassentens klausul får verkningar för alla senare innehavare av växeln.

¹⁹ När en remittent eller en indossent förser växeln med en rektaklausul, talar man om ett rektaindossament. Se vidare Eberstein, s. 99 och Hessler, s. 130.

och om s.k. **nödfallsadress**. Enligt dessa regler kan trassenten, varje indossent eller avalist ge anvisning i växeln om att någon annan i nödfall skall acceptera eller betala växeln. Reglerna är till för att förekomma återgångstalan när trassaten inte accepterar växeln eller när acceptanten inte betalar. Vidare kan, om vissa förutsättningar är uppfyllda, växeln accepteras eller betalas av någon som självmant önskar inskrida till förmån för någon mot vilken ett återgångskrav skulle kunna riktas. Dessa regler skall inte närmare diskuteras här.²⁰

När en överlåtelse har skett in blanco - dvs. när överlåtaren inte angivit till vem växeln överläts, när växeln överlåtits till innehavaren eller när överlåtaren bara tecknat sitt namn på växels baksida - kan växeln överlåtas vidare på flera sätt (14 § VxL). Vidareöverlåtelsen kan ske genom:

- (1) ett nytt fullständigt indossament,
- (2) ett nytt indossament in blanco,
- (3) ett ifyllande av ett redan gjort in blanco-indossament med eget namn, så att det blir ett fullständigt indossament, dvs. ett indossament där förre indossentens namnteckning finns, liksom namnet på den till vilken växeln överläts,
- (4) ett ifyllande av ett redan gjort in blanco-indossament med annans namn, samt
- (5) en överlåtelse utan ifyllande av överlåtelsen eller tecknande av ny överlåtelse, vilket vanligen kallas för en **blancotradition**.

I fallen (1) och (2) måste överlåtaren ange sitt eget namn på växeln och han blir därför ansvarig för växeln på samma sätt som vilken annan indossent som helst. Har innehavaren av växeln fyllt i in blanco-indossamentet med sitt eget namn enligt (3), måste han vid en vidareöverlåtelse teckna sitt eget namn på växeln och han blir ansvarig för växeln på vanligt sätt. Har däremot in blanco-indossamentet fyllts i med en annan persons namn enligt fall (4) sker vidareöverlåtelsen genom att växeln överlämnas till den person som angivits. I detta fall blir vidareöverlåtaren inte ansvarig för växeln, eftersom han inte tecknat sitt namn på växeln. När växeln vidareöverläts genom (5) en blanco-tradition förses

²⁰ Se exempelvis Granfelt, Lärobok i Finlands gällande växelrätt och checkrätt, Juridiska föreningens i Finland publikationsserie N:o 13, 1944, s. 56 ff., Eberstein, s. 155 ff. och Lyngsø, Vekselloven, s. 171 ff.

vidareöverlåtelsen inte med vidareöverlåtarens namn, varför han inte heller här blir ansvarig för växeln enligt 15 § VxL.

Växeln kan vidare överlåtas genom ett s.k. **prokuraindossament**, vilket innebär att en klausul med orden "valuta till indrivning", "till inkasso" eller liknande uttryck skrivs vid indossamentet (18 § VxL). Genom en sådan klausul uttrycks att förvärvaren av växeln endast är fullmäktig för indossenten och att förvärvaren kan i indossentens namn göra gällande i stort sett alla rättigheter som följer av växeln. Ett prokuraindossament legitimerar förvärvaren att inkassera växelbeloppet. Har en växel överlåtits genom ett prokuraindossament får förvärvaren inte överlåta växeln på annat sätt än genom ett nytt prokuraindossament. När förvärvaren har överlåtit växeln i sin tur genom ett prokuraindossament har han inte något ansvar för växeln.²¹

Växeln kan också överlåtas såsom pant, vilket görs med ett s.k. **pantindossament**, där indossenten skriver "valuta till säkerhet", "valuta till pant" eller liknande (19 § VxL). Den som förvärvar växeln genom ett pantindossament kan göra gällande i stort sett alla rättigheter som följer av växeln, dock med undantag för att hans eventuella vidareöverlåtelse endast gäller som ett prokuraindossament. Detta innebär att den som fått växeln överlåten till sig genom ett pantindossament inte blir växelrättsligt ansvarig vid en vidareöverlåtelse.

Växeln kan även överlåtas efter den i växeln angivna förfallotiden, ett s.k. **efterindossament**. Härvid gäller att indossenten normalt blir ansvarig för växeln på samma sätt som övriga överlåtare av en växel. Om emellertid växeln överlåts först efter det att den har protesterats på grund av bristande betalning eller efter utgången av den tid som gäller för upptagande av protest, så har överlåtelsen ingen annan verkan än som följer av en överlåtelse av vilken som helst fordran. Något särskilt växelrättsligt ansvar medför således inte en sådan överlåtelse (20 § VxL). Enligt 20 § 2 st. VxL gäller att en överlåtelse skall in dubio, dvs. i tveksamma fall, anses ha tillkommit före utgången av tid för protest.²²

²¹ Det kan hända att växeln överlåts till inkasso eller indrivning utan att ett prokuraindossament skrivs in i växeln, vilket brukar kallas för ett **tyst prokuraindossament**. Om växeln först överlåtits genom ett prokuraindossament till en förvärvare, den s.k. prokuraindossatarien, som i sin tur överlåtit växeln utan att därvid ange att växeln överlåts för indrivning, får prokuraindossatarien ett vanligt växelrättsligt ansvar (se Lyngsø, s. 143 ff.).

²² Se NJA 1941 s. 640 för betydelsen av att växeln överlåtits först sedan protest upptagits för utebliven betalning. I fallet hade en person A i sin egenskap av firmatecknare för ett aktiebolag utfärdat en växel med bolaget som trassent och indossent utan att ha befogenhet därtill. Växeln hade sedan överlåtits till S, som insett eller bort inse att A inte hade befogenhet att utfärda växeln. På grund av detta hade S inte förvärvat någon rätt gentemot bolaget på grund av (fortsätter...)

När trassentens namnteckning är förfalskad, dvs. när växeln ser ut att vara utfärdad av en person utan att denne själv ställt ut växeln, gäller enligt 7 § VxL att växeln inte kan göras gällande mot den angivne trassenten. Samma sak gäller när växeln är utfärdad av en trassent med bristande rättslig handlingsförmåga eller när växeln är tecknad i diktad persons namn. När en sådan växel indosserats gäller att indossenternas ansvar inte påverkas. Indossenterna ansvarar således för sina förbindelser, trots att växeln inte kan göras gällande mot den i växeln angivne trassenten (se bild 7 och exempel nedan).

När det är någon annans underskrift på växeln som är förfalskad, gäller på motsvarande sätt att underskriften inte kan göras gällande mot den vars namn förfalskats. Inte heller i den här situationen påverkas övriga växelgäldenärers ansvar, utan de ansvarar likväl för sina förbindelser (7 § VxL).

Ett särskilt problem uppstår när någon tecknat sitt namn på växeln i egenskap av ställföreträdare för annan. Enligt 8 § VxL gäller nämligen att ställföreträdaren själv ansvarar för växelförbindelsen, om han inte hade behörighet skriva under växeln eller om han överskred sin behörighet genom att skriva under växeln.²³ Frågan huruvida ställföreträdaren haft rätt att teckna sitt namn på växeln som företrädare för annan avgörs inte på grundval av någon regel i växellagen, utan härvid gäller avtalslagens vanliga fullmaktsregler.

²²(...fortsätter)

överlåtelsen. Sedan växeln protesterats på grund av bristande betalning överlät emellertid S växeln till B. Med stöd av 20 § VxL fann HD att B inte förvärvat bättre rätt till betalning av bolaget än S. Eftersom S inte kunde göra växeln gällande kunde inte heller B göra detta. B:s talan med krav på betalning m.m. ogillades därför.

²³ Jfr. 25 § avtalslagen (**falsus procurator**-bestämmelsen). Enligt avtalslagens regel är den som saknar erforderlig fullmakt enligt huvudregeln ansvarig för all skada som åsamkas tredje man på grund av att fullmakt överskreds eller inte fanns. För att den särskilda regeln i 8 § VxL skall gälla krävs att ställföreträdaren faktiskt tecknat sitt namn på växeln. Det räcker således inte med att ställföreträdaren endast skrivit sin huvudmans namn på växeln.

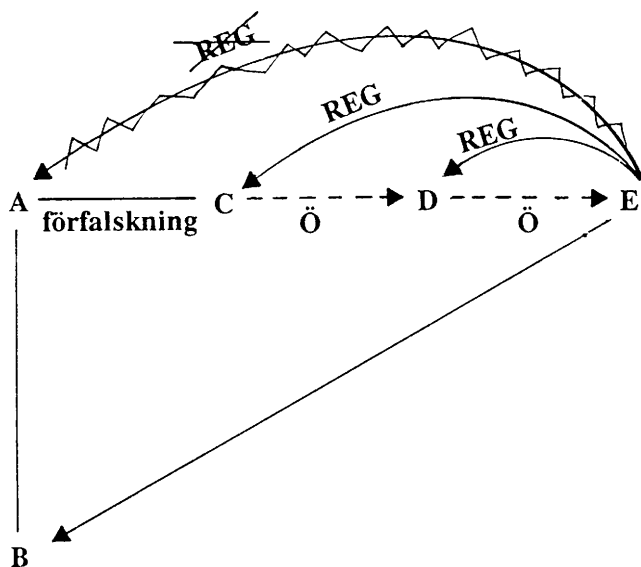

Bild 7. Exempel. I en växel är A angiven som trassent, C som remittent och B som trassat. C har dock förfalskat A:s namn. Växeln indosseras av C till D, som i sin tur indosserar växeln till E. När E uppvisar växeln för betalning hos B, vägrar B betala med hänvisning till att växeln är förfalskad. E kan inte kräva A på betalning, men både C och D är betalningsskyldiga och kan således krävas på betalning.

I 8 § VxL är enbart fråga om behörighet. Vid avgörande om eventuell växelrättsligt ansvar skall man liksom eljest skilja behörighet från befogenhet. Vid självständiga fullmakter, t.ex. vid ställningsfullmakter, skriftliga fullmakter eller direktmeddelade fullmakter, gäller att fullmäktigen aldrig kan binda sin huvudman, fullmaktsgivaren, om han handlar utanför sin **behörighet**, dvs. utanför fullmaktens gränser. Har exempelvis en person en ställningsfullmakt i vilken inte ingår att ingå växelförbindelser för huvudmannens räkning och i huvudmannens namn, blir i stället den fullmäktige själv ansvarig för växelförbindelser som han ingått. Om emellertid den fullmäktige normalt har rätt att ingå växelförbindelser, kan det tänkas att hans behörighet är inskränkt genom särskilda instruktioner av något slag. Inskränkningarna bestämmer den fullmäktiges **befogenhet**. Handlar han utanför befogenheten blir han ansvarig fullt ut för växeln, men fullmaktsgivaren blir också bunden om den som mottog växeln var i god tro, dvs. varken insåg eller borde ha insett att befogenheten överskreds. Var den som mottog växeln i ond tro rörande den instruktion som fullmäktigen hade, gäller att fullmaktsgivaren inte är ansvarig gentemot mottagaren. Har däremot växeln överlåtits av den ondtroende mottagaren till en godtroende tredje man, kan fullmakts-

givaren gentemot den godtroende förvärvaren inte göra gällande att den fullmäktige överskred sin befogenhet, utan fullmaktsgivaren ansvarar fullt ut för växeln.²⁴ Vidare torde gälla att fullmaktsgivaren, om fullmakt har funnits men överskridits, är ansvarig i den utsträckning som fullmäktigen hade rätt att handla. Ligger det således inom fullmaktens gränser att ingå växelförbindelser på högst 100.000 kr, men fullmäktigen ingår en förbindelse på 500.000 kr, torde fullmaktsgivaren ansvara för den del av beloppet som hans fullmakt avsåg, dvs. 100.000 kr.²⁵ Vidare ansvarar ställföreträdaren fullt ut, dvs. för 500.000 kr.

Vid osjälvständiga fullmakter, s.k. uppdragsfullmakter eller § 18-fullmakter, sammanfaller behörighet och befogenhet, varför ett överskridande av befogenheten också är ett överskridande av behörigheten, vilket medför att huvudmannen aldrig är bunden när så skett.

Det kan hända att en växel utges i ofullständigt skick, dvs. utges trots att den saknar någon uppgift, t.ex. växelsumman. Om då växeln har blivit utfylld på ett sätt som strider mot en träffad överenskommelse, kan enligt 10 § VxL denna omständighet inte åberopas mot växelinnehavaren, förutom när han var i ond tro vid sitt förvärv (i betydelsen att han med vetskap eller insikt om omständigheterna förvärvade växeln) eller förfor med grov vårdslöshet vid förvärvet.²⁶

Om det har skett någon ändring i växelns text är frågan vilket ansvar som olika personer skall ha. Av 69 § VxL följer att de som tecknat sitt namn på växeln efter en ändring av texten, svarar för växeln enligt den ändrade texten. De som tecknat sitt namn före ändringen svarar endast för den ursprungliga texten (se avsnitt 1.4 för ett exempel som rör nu berörd situation).

²⁴ Lyngsø, Vekselloven, s. 62 f. Från en ondtroende mottagare av växeln förvärvat alltså en godtroende andrahandsförvärvare bättre rätt till växeln än överlåtare hade, vilket inte är fallet annat än vid löpande papper (jfr. 15-17 §§ skuldebrevslagen). Invändningen utsläcks i detta fall i enlighet med 17 § VxL (se närmare avsnitt 2.11 nedan).

²⁵ Se exempelvis Eberstein, s. 47 ff, Hessler, s. 53 f., Lyngsø, Vekselloven, s. 64.

²⁶ 10 § VxL gäller även vid s.k. **blancoaccepter**, där en person tecknar sitt namn som acceptant på växeln, utan att växeln utfyllts på annat sätt. Enligt NJA 1945 s. 193 har acceptanten bevisbördan för att växeln utfyllts i strid mot en träffad överenskommelse. För tolkning av kravet på grov vårdslöshet, se NJA 1946 s. 133. Se NJA 1967 s. 306 för ett fall som delvis behandlar frågor som rör 10 § VxL.

2.5 Uppvisande för accept

Trassaten är den person som i första hand skall krävas på betalning för växeln. Han får dock, som redan berörts, en växelrättslig förpliktelse att infria växeln först i och med att han accepterat den. I de vanligaste fallen av accept, där en köpare accepterar en växel mot varor eller ett lån, är det vanligtvis trassenten vilken såsom säljare mottar accepten. Växeln accepteras då samtidigt som den ställs ut. Något uppvisande för accept blir naturligtvis inte aktuellt i dessa fall. I andra fall - när växeln inte har accepterats redan vid utfärdandet - kan det för en växelinnehavare ofta vara av betydelse att redan innan förfallodagen veta om växeln kan göras gällande gentemot trassaten. Detta gäller exempelvis i internationella transaktioner. Växelaccept är då ofta en förutsättning för att köparen skall få ut de papper som behövs för att kunna förfoga över de köpta varorna, exempelvis konossement (se ovan avsnitt 2.2). Även i andra fall kan det vara av intresse för växelinnehavaren att veta att växeln kan göras gällande mot trassaten, framför allt på grund av att växelns värde vid överlåtelser i regel i hög grad beror av om trassaten kommer att ingå i kretsen av de växelansvariga. Huvudregeln i växellagen rörande uppvisande för accept ligger också i linje med det nu sagda. Vilken som helst innehavare av en växel är nämligen berättigad att intill växelns förfallodag uppvisa växeln för godkännande av trassaten (21 § VxL).²⁷ Uppvisandet skall enligt regeln i 21 § VxL ske på trassatens "boningsort", dvs. hos trassaten själv.

Trassaten ges i 24 § VxL en möjlighet till en viss betänketid, när växeln uppvisas för accept. Denna betänketid kan han behöva exempelvis för att kunna kontrollera att hans mellanhavanden med trassenten motiverar att han påtar sig ett betalningsansvar. När trassaten "det yrkar" skall växeln enligt 24 § VxL uppvisas för honom igen dagen efter det första uppvisandet.²⁸ En konsekvens av regeln är att accept skall anses vägrad dels när trassaten uttryckligen vägrar att acceptera växeln, dels när han förhåller sig passiv, dvs. när han över huvud taget inte lämnar något svar.

Huvudregeln i 21 § VxL modifieras på flera olika sätt, framför allt genom att i vissa fall växelinnehavaren kan ha en förpliktelse

²⁷ Själva innehavet av växeln legitimerar således en person att kräva accept.

²⁸ Om dagen för det nya uppvisandet inträffar på en helgdag eller liknande, får inte accept krävas förrän nästa vardag (72 § VxL).

att uppvisa växeln för accept och genom att trassenten kan förbjuda uppvisande. En förpliktelse att uppvisa växeln för accept föreligger för det första om trassenten har föreskrivit i växeln att den skall uppvisas för accept (22 § 1 st. VxL). Trassenten kan härvid föreskriva inom vilken tid uppvisandet skall ske. För det andra måste växeln uppvisas för accept när den är en eftersiktsväxel, dvs. en växel som skall betalas viss tid efter uppvisandet. En sådan växel skall enligt 23 § VxL uppvisas inom ett år från dagen för dess utställande. Trassenten har dock rätt att bestämma att uppvisningstiden skall vara längre eller kortare.²⁹ För det tredje har vilken som helst indossent en rätt att föreskriva att växeln skall uppvisas (22 § 4 st. VxL). Denna rätt gäller dock inte när trassenten har förbjudit uppvisande.

Påföljden för en växel innehavare som underlåter att visa upp en eftersiktsväxel för accept inom föreskriven tid är att han förlorar sin regressrätt gentemot alla indossenter, trassenten och eventuella övriga växelgäldenärer - växelrätten **prejudiceras** (se avsnitt 2.6 och 2.9 nedan). Om växel innehavaren underlåter att uppvisa växeln för accept, när en sådan förpliktelse följer av en föreskrift av trassenten, förlorar han sin regressrätt i motsvarande omfattning. Om det emellertid framgår av trassentens föreskrift att han haft för avsikt att endast frita sig från ansvar för accept, så gäller i stället att endast rätten att utkräva ansvar av honom för utebliven accept faller bort. Är det i stället en indossent som föreskrivit uppvisande för accept bortfaller endast denne indossents ansvar (53 § 3 st. VxL).

Trassenten kan, som tidigare sagts, i vissa situationer förbjuda uppvisande för accept. Ett sådant förbud kan exempelvis användas när trassenten är villig att betala på förfallodagen, men av någon anledning motsätter sig uppvisande dessförinnan. Rätten att förbjuda uppvisande för accept är dock begränsad. Ett förbud kan inte tecknas på växeln när det är fråga om en eftersiktsväxel eller när det är fråga om en växel som skall betalas hos tredje man, dvs. en domicilierad växel (22 § 2 st. VxL). Genom att inta ett förbud mot uppvisande befrias trassenten från ansvaret för att växeln blir accepterad. Det är således inte möjligt att föra talan mot honom på grund av ett uteblivet godkännande (jfr. 9 § VxL).

En accept skall enligt 25 § VxL tecknas på växeln och den skall, som tidigare sagts, antingen bestå av trassatens namnteckning

²⁹ Även indossenter har rätt att modifiera uppvisningstiden för eftersiktsväxlar, emellertid endast på så sätt att tiden kan förkortas (23 § 3 st. VxL).

tillsammans med ordet "godkännes", "accepteras" eller liknande eller enbart av trassatens namnteckning. Den förra typen av accept kan skrivas var som helst, men en accept enbart genom en namnteckning måste skrivas på växelns framsida. I och med accepten blir trassaten acceptant och växelns huvudgäldenär. Om trassaten före accept muntligen eller skriftligen har sagt att han skall svara för växeln gäller detta åtagande enbart civilrättsligt och inte växelrättsligt. Trassaten kan befria sig från ansvar för växeln genom att stryka ut accepten innan han återställer växeln till den berättigade, t.ex. om accepten skett av misstag. Om trassaten skriftligen underrättar växelinnehavaren eller någon växelgäldenär om sin accept men sedan stryker ut accepten är han likväl ansvarig gentemot den som fått underrättelsen (29 § VxL).

En accept får inte vara förknippad med förbehåll av något slag. Den kan dock som redan antytts begränsas till en viss del av växelsumman. En sådan **partiell accept** är giltig och bindande för acceptanten. Accept anses dock vara vägrad för den återstående delen av växelsumman (26 § VxL). Andra avvikelser från växelns innehåll vid en accept får till följd dels att accept anses vägrad, dels att acceptanten blir bunden i enlighet med sin utfästelse.

På flera ställen ovan har nämnts att följden av ett visst handlingssätt är att accepten anses vägrad. I dessa situationer måste växelinnehavaren normalt agera på ett visst sätt för att kunna göra gällande ett ansvar gentemot andra än trassaten. Det första han måste göra är i regel att uppta protest (se nedan avsnitt 2.7). När väl växeln protesterats kan en regress aktualiseras mot andra som tecknat sitt namn på växeln (avsnitt 2.8).

2.6 Uppvisande för betalning

Det normala sättet för avveckling av en växeltransaktion är att växelinnehavaren uppvisar växeln för betalning på förfallodagen och att trassaten betalar direkt eller betalar efter accept. När växeln betalas har växelbetalaren rätt att få växeln utlämnad till sig. Han har också rätt att få ett kvitto på betalningen från innehavaren. Underlåter växelinnehavaren att uppvisa växeln för betalning kan växelrätten prejudiceras, vilket innebär att innehavaren inte längre kan göra gällande någon växelrätt mot trassanten, indossenter och övriga växelgäldenärer, med undantag för acceptan-

ten (se vidare avsnitt 2.9 nedan). Växelinnehavaren kan således även efter växelrättens prejudicering kräva acceptanten på betalning.

En växel som skall betalas vid uppvisandet (en avista-växel) skall enligt huvudregeln uppvisas för betalning inom ett år från den dag då den utställdes (den **legala uppvisningstiden**). Trassenten har dock möjlighet att förkorta eller förlänga uppvisningstiden. Vidare kan uppvisningstiden för betalning förkortas av en indossent och om denna uppvisningstid försitts av växelinnehavaren innebär det endast att han går miste om sin regressrätt gentemot denne indossent.

Andra typer av växlar, dvs. växlar som skall betalas viss dag eller viss tid efter utställandet eller uppvisandet, skall uppvisas för betalning på förfallodagen eller på någon av nästföljande två vardagar.

2.7 Protest

När trassaten vägrar att acceptera växeln eller när trassaten eller acceptanten vägrar att betala växeln måste växelinnehavaren protestera den. Med **protest** avses en förklaring att växelbetalaren inte har accepterat eller betalat växeln. Protest upptas av kronofogdemyndigheten i länet,³⁰ av särskild förrättningsman som länsstyrelsen förordnar eller av notarius publicus. En anteckning om protesten skall göras på växeln (se vidare om protestförfarandet 88-92 §§ VxL).

Om protest inte upptas i rätt tid prejudiceras växelrätten på samma sätt som när växeln inte uppvisas, dvs. växelinnehavaren förlorar sin regressrätt gentemot trassenten, alla indossenter och mot övriga växelgäldenärer, med undantag för acceptanten.

³⁰ Protest för utebliven accept skall upptas där växelbetalaren har sin hemvist och protest för utebliven betalning skall upptas på växelns betalningsort. Se vidare Eberstein, s. 225 f.

För att bevara växelrätten måste protest upptas i följande fall:³¹

1. Om trassaten vägrar acceptera växeln eller endast accepterar att betala en del av växelsumman. Vid partiell accept omfattar protesten endast den del av växelsumman som inte accepterats. Protesten skall upptas inom den tid som är fastställd för växelns uppvisande för accept enligt 22 och 23 §§ VxL.³²
2. Om trassaten eller acceptanten inte betalar växelsumman i dess helhet på förfallodagen. Om växeln lyder på betalning viss dag eller viss tid efter uppvisandet eller utställandet skall protest upptas inom två vardagar från förfallodagen. En avista-växel, dvs. en växel som förfaller till betalning vid uppvisandet, skall vid bristande betalning protesteras senast sista dagen för uppvisande för betalning, dvs. generellt inom ett år från den dag då växeln ställdes ut (44 § 2 och 3 st samt 34 § VxL). Om protest upptagits för utebliven accept enligt 1. ovan behövs varken uppvisande för betalning eller protest för utebliven betalning.
3. Om trassaten eller acceptanten vid en utmätning visat sig vara insolvent eller om han är köpman och inställt sina betalningar kan växelinnehavaren vara intresserad av att föra regresstalan i förtid. Växelinnehavaren måste emellertid först visa upp växeln för betalning och - förutsatt att han inte får betalt - uppta protest för att kunna föra en regresstalan (44 § 5 st. VxL). Någon protest behövs dock inte om trassaten eller acceptanten försatts i konkurs eller om han fått till stånd en offentlig ackordsförhandling. Protesten utgör ett mycket starkt påtryckningsmedel gentemot den som vägrat att acceptera eller betala växeln, eftersom protesten offentliggörs. En protest torde vara en minst lika stark signal om dålig ekonomi som inställda betalningar, inledda ackordsförhandlingar eller liknande. Den signal som ges till marknaden och de i växeltransaktionen inblandade personerna behövs inte när växelbetalaren försatts i konkurs eller inlett förhandlingar om offent-

³¹ Det är osäkert i vilken omfattning växlar protesteras i dagsläget. Statistiska centralbyrån upphörde med att föra statistik över växelprotester i mitten av 1960-talet.

³² Se även 24 § 1 st. och 44 § 2 st. VxL.

ligt ackord, eftersom även dessa åtgärder offentliggörs. Protest behövs inte heller om trassenten har förbjudit uppvisande för accept och därefter själv försatts i konkurs eller inlett förhandlingar om offentligt ackord (44 § 6 st. VxL).

Fristerna för protest kan, liksom fristerna för uppvisande av växeln, förlängas om åtgärden förhindras av lagbud, exempelvis ett moratorium, eller annat oöverstigligt hinder - force majeure (se närmare 54 § VxL).

Genom att sätta in orden "retur utan kostnad", "utan protest" eller motsvarande kan utställaren, indossenter och växelborgensmän frita växelinnehavaren från skyldigheten att uppta protest. Är det utställaren som gjort förbehållet gäller det för alla växelgäldenärer. Är det däremot en indossent eller en växelborgensman som gjort förbehållet, gäller det bara för den som gjort förbehållet. Detta betyder att trassenten och tidigare indossenter inte är bundna av indossentens eller växelborgensmannens förbehåll, varför protest måste upptas på vanligt sätt för att växelrätten skall bevaras gentemot dessa tidigare personer. Förbehållet befriar inte växelinnehavaren från att uppvisa växeln till accept eller betalning (46 § 2 st. VxL). Om det är trassenten som gjort förbehållet och växelinnehavaren trots detta upptar protest, får växelinnehavaren själv stå för de kostnader som är förknippade med åtgärden.

2.8 Regressförloppet

När växelinnehavaren inte fått betalt på växlens förfallodag eller när någon omständighet inträffat som innebär fara för att betalning skall utebli, kan han efter protest framställa återgångskrav mot andra för växeln ansvariga. Alla som tecknat sitt namn på växeln är som växelgäldenärer solidariskt ansvariga för växlens betalning (47 § 1 st. VxL). Ansvaret inbördes mellan växelgäldenärerna är, som tidigare omtalats, sådant att varje växelgäldenär ansvarar gentemot dem som senare tecknat sitt namn på växeln; växelgäldenärer har ett ansvar förman mot efterman. Den ordning i vilken växelgäldenärerna har blivit ansvariga för växlens betalning binder dock inte växelinnehavaren när han vill göra gällande regress. Vaxelinnehavaren kan kräva vem som helst av växelgäldenärerna på betalning i s.k. hoppande regress och han kan också kräva betalning av flera gäldenärer gemensamt (47 § 2 st. VxL).

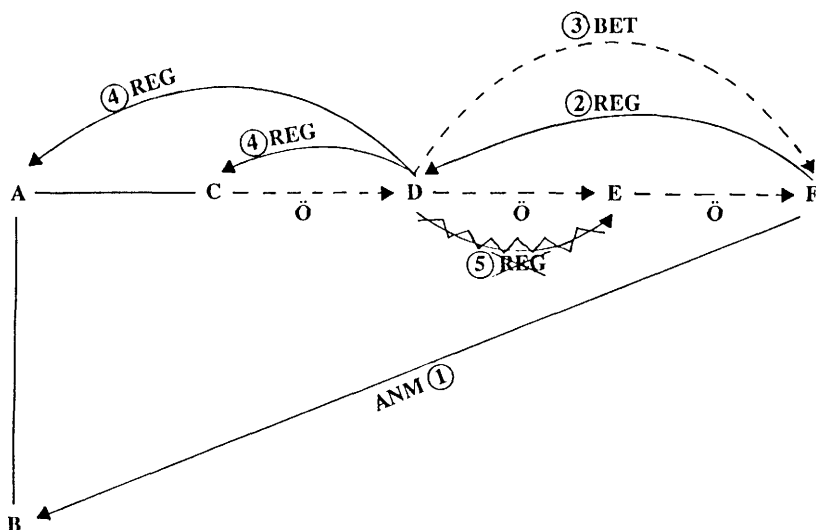

Bild 8. Exempel. A utfärdar i egenskap av trassent en växel med B som trassat och C som remittent. B accepterar växeln och den överlämnas till C. C överlåter växeln till D. Växeln överlåts sedan till E och därpå till F. När F på förfallodagen kräver betalt av B (1), vägrar denne betala. F protesterar växeln. Alla som tecknat sitt namn på växeln före F kan nu krävas, dvs. A, C, D och E. F väljer att kräva betalt av D (2), som sedermera även betalar 3). D kan nu kräva vem som helst som står före honom på växeln, dvs. A och C (4). Däremot kan E inte krävas på betalning (5), eftersom hans ansvar endast gäller gentemot dem som står efter honom på växeln.

När en växelinnehavare sätter igång ett regressförfarande har han rätt att fordra följande av den som krävs på betalning (48 § VxL):

- (i) Den ej erlagda växelsumman och eventuell ränta som utfästs i växeln.
- (ii) Ränta på beloppet enligt (i) med sex procent från växelns förfallodag.³³
- (iii) Ersättning för protestkostnader, utgifter för underrättelse (porto etc.) och eventuella andra kostnader.
- (iv) 1/3 procent i provision på växelsumman (provisionen är framför allt till för att i viss mån kompensera växelborge-

³³ Ränta skall utgå på hela beloppet, dvs. även på den eventuella ränta som är utfäst. Detta innebär således att ränta på ränta skall utgå. Jfr. Eberstein, s. 144.

närens arbete med att uppfylla de förpliktelser som följer när regressförfarandet måste sättas igång, t.ex. protest).

När regressförfarandet sätts igång före växelns förfallodag dras diskonto från växelsumman, beräknat efter officiell diskontosats på växelinnehavarens ort på regresskravsdagen.³⁴

Den växelgäldenär som löst växeln i regress, dvs. betalat nyssnämnda belopp till växelinnehavaren, kan i sin tur fordra följande av någon förman på växeln:

- (i) Vad han själv har betalat.
- (ii) Ränta på belopp enligt (i) med sex procent från den dag när han betalade.
- (iii) Ersättning för egna utgifter.
- (iv) 1/3 procent i provision på växelsumman.

Provision får dock inte beräknas efter det att det sammanlagda beloppet av alla regressbetalares provisioner uppgår till 2 procent av växelsumman. En räkning på de belopp som nu nämnts kallas normalt för en **rekambioräkning**. När en växelgäldenär inlöser växeln och betalar vad växelborgenären har rätt att kräva enligt 48 § eller 49 § VxL har han rätt att få ut växeln, protesten och rekambioräkningen. Den växelgäldenär som har löst in växeln har även rätt att stryka ut sitt eget namn och efterföljande namn på växeln (50 § 2 st. VxL).

Exempel. A säljer en maskin till B för 100.000 kr. B skall enligt avtalet få sex månaders kredit med betalningen. Den 4 januari 1991 utfärdas en växel med A som trassent, B som trassat och C som remittent (A är skyldig C pengar, varför skulden skall regleras genom att C anges som betalningsmottagare på växeln). Växelns förfallodag anges till den 4 juli 1991 och växelsumman till 106.000 kr. (eftersom en växel som skall betalas viss dag inte får löpa med ränta måste räntan på krediten räknas in i växelsumman och här räknar således parterna med en årsränta om 12 procent, dvs. $100.000 \times 0,5 \times 1,12 = 106.000$). B får maskinen samma dag, dvs. den 4 januari, och accepterar samtidigt växeln. Växeln överlämnas till C, som genast överlåter den till D. D betalar härvid endast 98.000 kr för växeln (eftersom han inte kan få betalt för växeln förrän om sex månader och han tar en viss risk genom att ta emot växeln). Den 4 april överlåter D växeln till E, som får betala 102.000 kr. (E kan inte få betalt förrän om tre månader och måste således kompenseras för tre månaders ränta och för den risk som en växel innebär). När E kräver B på betalning den 4

³⁴ Jfr. not 3 ovan.

juli vägrar B betala. E protesterar växeln och vidtar vissa andra åtgärder (se nedan) samt kräver sedan C på betalning. När C den 4 augusti betalar växeln får han, i enlighet med 48 § VxL, betala totalt 107.080 kr (växelsumman 106.000 kr, ränta på sex procent i en månad 530 kr, protestkostnader m.m 200 kr.³⁵ och 350 kr i provision enligt punkt (iv)). C kräver sedan A på betalning den 4 oktober och erhåller därvid totalt 108.650 kr (vad C har betalat 107.080 kr, ränta 1070 kr, kostnader 150 kr och provision 350 kr).

Av de nu omtalade reglerna framgår tydligt att det kan bli billigast att betala så snabbt som möjligt, i vart fall för den som till slut blir återbetalningsskyldig, trassenten. Varje inlösen av växeln medför ju nya kostnader som skall ersättas och vidare skall en ränta på sex procent utgå på ett allt högre belopp. Av bl.a. det skälet ges en möjlighet för var och en av de växelgäldenärer som kan drabbas av ett regresskrav att lösa växeln. För växelgäldenärerna är det av samma skäl viktigt att de snabbt får veta att accept vägrats eller att betalning uteblivit. Ett annat skäl till att växelgäldenärerna snabbt bör få vetskap om det inträffade är att det annars finns risk för rättsförluster, exempelvis genom att någon eller några växelgäldenärer blir insolventa innan regress kan ske. Av dessa skäl åligger det växel innehavaren att underrätta, **notificera**, den senaste indossenten och trassenten om att accept vägrats eller betalning uteblivit (**notifikation**). Vi känner igen detta från avsnittet om checker. Meddelandet skall enligt 45 § VxL ges inom fyra dagar från dag för vägrad accept eller utebliven betalning. Vidare skall varje indossent som notifierats notificera sin egen indossent inom två dagar från erhållen notifikation. Om en indossent inte satt ut sin adress på växeln behöver notifikation inte ske till denne, utan notifikationsplikten anses uppfylld om notifikation lämnas till den som med adress står närmast före indossenten. Om ingen indossent satt ut sin adress behöver växel innehavaren endast notificera trassenten. Som växelgäldenär anses man alltså ha av sagt sig rätten till notifikation om man inte har satt ut adress på växeln. Man går således miste om information rörande trassatens vägrade accept eller acceptantens uteblivna betalning.

Notifikationen kan lämnas på vilket sätt som helst. Den som notificerar måste dock kunna styrka att underrättelsen lämnats inom den föreskrivna tiden. Tidsfristen skall anses iakttagen om

³⁵ Att protestera en växel kostar hos kronofogdemyndigheten i dagsläget (1991/92) 70 kr.

underrättelsen lämnats på posten eller till annan befordrare av försändelser inom den föreskrivna tiden.

Försummelse att lämna notifikation i tid medför inte en förlust av regressrätten (45 § 6 st. VxL). Däremot kan försummelsen medföra skadeståndsansvar. Det skadestånd som kan bli följden av en försummelse är dock maximerat till växelsumman.

2.9 Växelpreskription samt rättsläget efter växelpreskription och prejudicering

En växelfordran som undgått att prejudiceras genom att växeln uppvisats och protesterats i tid kan gå förlorad genom preskription. Växelinnehavaren, vare sig han är den som nekats accept eller betalning eller den som löst växeln efter krav av annan växelborgenär, måste nämligen agera inom viss tid för att bevara sin växelrätt. Preskriptionstiderna varierar i beroende av vem som är innehavare av växeln och gentemot vem kravet skall eller kan riktas. Tiderna är mycket kortare än de preskriptionstider som gäller för fordringar i allmänhet, vilket kan förklaras med att det finns en strävan att växelförbindelser skall avvecklas snabbt. Växelrätten preskriberas enligt följande (70 § VxL):

- (i) gentemot acceptanten tre år från den dag då växeln förföll till betalning.
- (ii) gentemot trassenten och indossenter ett år från det att växeln i rätt tid protesterats. Om det i växeln har intagits ett förbehåll om att protest inte behöver ske, exempelvis genom uttrycket "retur utan protest", preskriberas växelrätten gentemot trassenten och indossenterna ett år efter det att växeln förfallit till betalning.
- (iii) när en indossent löst växeln på grund av regress eller när en preskriptionsavbrytande åtgärd riktats mot indossenten enligt 71 § VxL preskriberas växelrätten gentemot indossentens förmän, dvs. gentemot dem som står före indossenten på växeln, sex månader från dag för inlösen eller preskriptionsavbrott.

Ovan har antytts att det finns möjligheter att avbryta preskription genom ett preskriptionsavbrott. Det karakteristiska för preskrip-

tionsavbrotten i växellagen är att de alla är av viss offentlig karaktär. Preskriptionsavbrott kan nämligen åstadkommas endast genom:

- (i) delgivning av stämning till svensk domstol, kungörande av rättegång vid svensk domstol eller delgivning av ansökan om betalningsföreläggande hos svensk kronofogdemyndighet;
- (ii) växelfordrans återopande för kvittning vid svensk domstol;
- (iii) bevakning av fordran i konkurs eller genom att fordringen anmäls under pågående ackordsförhandling utan konkurs;
- (iv) motsvarande åtgärder i utlandet i vissa fall (se 71 § 2 st. VxL).

Ett preskriptionsavbrott gäller till förmån för alla växelgäldenärer som står före växelinnehavaren på växeln, dvs. till förmån för innehavarens förmån. Avbrottet har effekt endast mot den växelgäldenär gentemot vilken en viss preskriptionsavbrytande åtgärd riktas.

Om ett fall enligt (i) eller (ii) ovan har gått till ett slutligt avgörande, exempelvis genom en lagakraftvunnen dom eller en förlikning, löper en vanlig civilrättslig tioårspreskription på den betalningsskyldighet som fastställts föreligga. I andra fall börjar en ny och nu växelrättslig preskriptionstid löpa den dag då målet eller ärendet sist handlades (71 § 4 st. VxL). När ett preskriptionsavbrott hindras på grund av lagbud eller annat oöverstigligt hinder (force majeure) enligt 54 § VxL, bevaras växelrätten om ett preskriptionsavbrott äger rum inom en månad från det att hindret upphört (71 § 5 st. VxL).

Om växelrätten preskriberas enligt de nu diskuterade reglerna eller om den prejudiceras på grund av att innehavaren inte vidtagit någon åtgärd som behövs för växelrättens bevarande (se 53 § VxL), innebär detta att växelinnehavaren inte längre har möjlighet att använda de växelrättsliga reglerna för att göra fordringen gällande. Bakom utfärdandet av en växel ligger emellertid normalt en affärs- eller lånetransaktion, där växeln endast ingår som ett led i den ekonomiska uppgörelsen. I dessa fall, liksom i vissa andra fall där det inte finns ett dylikt bakomliggande rättsförhållande som varit anledningen till växeln uppkomst, finns det behov av att skydda växelinnehavaren mot alltför hårda konsekvenser av prejudicerings- och preskriptionsreglerna. Detta skydd åstadkommes genom regeln i 74 § VxL om s.k. **obehörig vinst**. Växelinnehavaren kan föra talan om obehörig vinst mot varje växelgäldenär som skulle vinna på att fordringen inte kan göras gällande på grund av prejudicering eller

preskription och kräva den vinst som växelgäldenären skulle göra om fordringen föll bort.

Innebörden av 74 § VxL är mycket omtvistad. Det finns idag huvudsakligen tre teorier som rör innebörden av regeln. Dessa teorier brukar kallas 1. befrielse teorin, 2. valutateorin och 3. den materiellrättsliga teorin. Teorierna brukar ges följande innebörd:³⁶

1. Enligt **befrielse teorin** är det avgörande hur läget är när växelrätten bortfaller till följd av preskription, prejudicering eller liknande. Den obehöriga vinsten uppstår för den växelgäldenär som skulle ha stått utan regressmöjlighet om han hade betalt just innan växelrätten föll bort. Om således växelrätten skulle ha bevarats, så skulle personen inte ha kunnat göra växelrätten gällande mot någon annan växelgäldenär och han skulle därför ha varit den i sista hand betalningsskyldige enligt växelrättsliga regler. Storleken på den obehöriga vinsten är enligt befrielse teorin generellt växelkravets storlek (växelbeloppet eller den del som återstår när växeln betalats till viss del av acceptanten).
2. Enligt **valutateorin** skall frågan om obehörig vinst föreligger bedömas med hänsyn till de omständigheter som låg till grund för växels uppkomst. Den obehöriga vinsten uppstår då för den växelgäldenär som på grund av ett rättsförhållande bakom en växeltransaktion, t.ex. ett lån, ett köp eller en överlåtelse, fått valuta för växeln, t.ex. i form av pengar vid ett lån, i form av varor vid ett köp eller i form av pengar vid en överlåtelse, men som inte skulle behöva ge vederlag eller fullt vederlag eftersom växelrätten bortföll. Den obehöriga vinstens storlek är enligt teorin skillnaden mellan vad växelgäldenären fått för växeln och vad han givit för den.
3. Avgörande enligt den **materiellrättsliga teorin** är det rent civilrättsliga förhållandet mellan olika växelgäldenärer, ett förhållande som kan ha påverkats i ett eller annat avseende av att växeln ställts ut eller diskonterats. Vinsten enligt teorin är i regel vad som motsvarar växelbeloppet.

Valuta- och befrielse teorierna leder generellt till samma resultat i och med att den obehöriga vinst som någon kan sägas göra enligt valutateorin också är att betrakta som obehörig vinst enligt befrielse teorin. Samma person som vid en växeltransaktion får valuta för växeln utan att behöva ge motsvarande vederlag kan regelmässigt inte kräva något i ett regressförfarande från någon växelgäldenär.

³⁶ Se för en närmare redogörelse exempelvis Hessler, SvJT 1955, s. 38 ff. och Agell, s. 17 ff.

Det är inte möjligt att idag ge ett entydigt svar på vilken teori som skall anses gälla i Sverige. Sedan växellagens tillkomst har 74 § VxL prövats fyra gånger av högsta domstolen.³⁷

NJA 1949 s. 670 rörde ett fall där en person L i sin egenskap av låntagare hade accepterat en växel där S var trassent och A var indossent. S och A hade skrivit på växeln i sina egenskaper av indossent respektive trassent i syfte att hjälpa L att få ett lån och S hade således inte fått någon valuta för växeln. Sedan växeln överlåts och protesterats tvingades A lösa växeln. A:s växelrätt gentemot S preskriberades och vid denna tidpunkt var L insolvent. A krävde därefter ersättning av S och grundade sin talan enbart på 74 § VxL. Eftersom acceptanten var insolvent var trassenten S den på vilken betalningsskyldigheten i sista hand skulle ha stannat om inte växelrätten bortfallit på grund av preskriptionen. HD fann att S inte hade gjort någon obehörig vinst, trots att han skulle ha varit den som slutligen fått "vidkännas följderna av att växeln måst infråas". Av domen kan inte utläsas något ställningstagande till vilken teori som skall anses gälla i svensk rätt.

I NJA 1988 s. 176 hade en person, LS, ekonomiska problem och han var bl.a. skyldig MP pengar. US önskade hjälpa LS att få en kredit. US accepterade därför en växel med MP som trassent, LS som förste indossent, LS:s fru som andra indossent och MP som tredje indossent. Växeln diskonterades i SEB och LS fick lånevalutan vid diskonteringen. Växeln betalades inte av US på förfallodagen, utan i stället utfärdades en ny växel på samma belopp och med samma parter, dvs. växeln omsattes. Senare omsattes växeln flera gånger och vid dessa omsättningar var MP trassent, LS förste indossent och MP andra indossent och SEB indossatarie. US accepterade varje omsättningsväxel, men MP betalade räntor, en amortering och andra kostnader vid växelomsättningarna. Dessa kostnader ersattes inte av US. Den sista växeln löstes av MP och slutligen av US, men de kostnader som MP haft vid omsättningarna betalades inte av US. MP:s fordringar på grund av omsättningarna preskriberades gentemot US, varför MP krävde ersättning av US för dessa kostnader enligt 74 § VxL. HD konstaterade härvid att växlarna tillkommit för att ge LS en kredit och att LS fått lånevalutan vid första diskonteringen i SEB. Vidare konstaterades att den slutligen betalningsskyldige på grund av det bakomliggande rättsförhållandet var LS. US hade enligt HD inte haft någon ekonomisk fördel av växelåtagandet. På grund av dessa omständigheter kunde det enligt HD inte anses att US gjort någon vinst av det slag som avses i 74 § VxL genom att fordringarna mot honom förfallit. Slutligen konstaterade HD att det saknade betydelse för bedömningen att LS alltså var ur stånd att betala beloppen.

³⁷ NJA 1946 s. 34, som gällde frågan om en talan om obehörig vinst skulle anses utesluten när den fordran som låg till grund för att växeln utstälts (en hyresfordran) hade preskriberats, skall inte närmare beröras här, utan läsaren hänvisas i stället till Hessler, SvJT 1955, s. 40 f.

I fallet var det alltså fråga om en ren låneväxel, där US accepterade växeln för att LS skulle kunna få ett lån i SEB. US hade ingen ekonomisk fördel av växeln, eftersom det var LS som fick lånevalutan vid första diskonteringen. US hade ett civilrättsligt giltigt regresskrav mot LS om han skulle tvingas betala växelbeloppet. Enligt växeln var US den betalningsskyldige och US skulle enligt växelrättsliga regler i sin egenskap av acceptant inte ha kunnat vända sig mot någon annan växeltägenär med sitt krav. För att US skulle anses ha gjort en obehörig vinst synes kravet ha varit att han, om växelrätten inte preskriberats, inte skulle ha kunnat vända sig mot någon annan växeltägenär med sitt krav, dvs. att han var den som slutgiltigt skulle ha fått stå för växelskulden och att det enda som gjorde att han inte behövde betala var att växelrätten preskriberats eller prejudicerats. HD:s dom torde dock visa att det räcker med ett civilrättsligt giltigt regresskrav för att en person som US, inte skall anses göra en obehörig vinst genom att växelrätten preskriberas. Enligt HD gör således US inte en obehörig vinst eftersom han, om han hade tvingats betala växelfordran, hade ett civilrättsligt giltigt regresskrav gentemot LS.

I NJA 1988 s. 598 var läget i stort följande. G hade sålt vissa varor till företaget O, men O hade inte betalat fakturorna. En växel utfärdades med ett belopp motsvarande fakturabeloppen och en räntefordran som G hade på O. O accepterade växeln där G var trassent. Vxeln överläts in blanco till SHB, som diskonterade växeln och G fick diskonteringsbeloppet. O inställde sedermera sina betalningar och växeln protesterades av SHB. Därefter krävde SHB betalning av G. Kravet gentemot G (trassenten) preskriberades dock enligt 70 § VxL. Dessförinnan hade ackordsförhandlingar hållits mellan O och dess borgenärer. G hade därvid godkänt ett ackord erbjudet av O och han hade även fått en del av bl.a. växelbeloppet. Det var vidare ostridigt mellan parterna att O redan när leveranserna skedde varit på obestånd. HD konstaterade att om G under växelns giltighetstid skulle ha fått betala växelbeloppet till SHB, så hade G haft ett såväl växelrättsligt som civilrättsligt giltigt återgångskrav gentemot O. Detta krav skulle enligt HD ha saknat värde eller åtminstone inte fullt ut ha kunnat realiseras eftersom O var på obestånd. Enligt HD kunde detta förhållande inte anses innebära att G skulle göra en obehörig vinst, om bankens fordran mot G förfallit på grund av preskription. I domen utvecklade justitierådet Munck mycket ingående sin mening.

Vad som skall anses vara en obehörig vinst har, som sagts, diskuterats mycket ingående i doktrinen och skall inte vidare beröras här.³⁸

³⁸ Se bl.a. Holmboe, Veksellovens § 74. Valuta eller frigjørelse, Tfr 1943, s. 465-503, Rodhe, Obligationsrätt, § 58 vid not 111 ff., Eberstein, s. 213 ff., Hult, s. 96 ff, Hessler, s. 95, Hessler, SvJT 1955, s. 38 ff., Hessler, NU 1961:6, s. 73 f., Agell, Fogelklou, Anm. av Agell. Växel, check och materiell fordran, SvJT 1972, s. 669-673, Lyngsø, Vekselloven, s. 193 ff. och Tiberg, s. 135 f.

2.10 Legitimation

En överlåtelse av en växel kan, som tidigare sagts, ske som ett fullständigt indossament (dvs. som ett indossament där indossenten anger till vem växeln överläts och undertecknar överlåtelseförklaringen med sitt namn) eller som ett in blanco-indossament (dvs. ett indossament där indossenten inte anger till vem växeln överläts, där indossenten överläter växeln till innehavaren eller där indossenten endast tecknar sitt namn på växels baksida eller på ett vidhäftat blad).³⁹ Indossamentet får vissa rättsverkningar. Grundläggande är här **reglerna om legitimation**. De ger svar på två frågor av stor betydelse för växlar. Den första gäller vilka bevis som den som kräver betalning måste förete om sin egenskap av rätt mottagare av betalningen. Reglerna härom brukar sägas röra den **aktiva legitimationen**. Den andra frågan gäller vilka sådana bevis som en godtroende gäldenär kan godta utan risk för efterräkningar av något slag, exempelvis i form av att han måste betala ånyo till någon annan. Dessa regler rör den s.k. **passiva legitimationen**.⁴⁰

För att en växelgäldenär skall behöva betala en växel krävs ju att denna uppvisas (38 och 42 §§ VxL). Man brukar säga att växeln är ett **presentationspapper**, just eftersom presentation (uppvisande) av växeln är en förutsättning för att gäldenären skall behöva betala. Den bevisning som växelborgenären måste kunna förete för att han skall ha rätt att kräva betalning är, förutom innehavet, att hans rätt till växeln styrks genom en oavbruten följd av överlåtelser som leder fram till honom (16 § 1 st. VxL).

³⁹ Det formella kravet är endast att en namnteckning ges på ett vidhäftat blad. Ett sådant vidhäftat blad används om det inte finns mer plats på växels baksida eller om man som överlåtare vet att fler överlåtelser kommer att ske, så att ytterligare utrymme behövs. Det vidhäftade bladet kan därvid ses som en förlängning av växeln. Eftersom det formella kravet för en överlåtelse är uppfyllt genom att det tecknas ett namn på ett blad som häftas till växeln, kan regeln missbrukas. Eberstein, s. 78, rekommenderar därför att det första indossamentet för vilket det vidhäftade bladet tas i anspråk delvis skrivs på själva växeln och delvis på bladet. Ett annat sätt är, enligt Eberstein, att förse det vidhäftade bladet med en anteckning om det huvudsakliga innehållet i växeln.

⁴⁰ Rodhe, Obligationsrätt, § 18 vid not 14 ff. och § 12 vid not 1 ff. Skälet till att reglerna sägs röra aktiv respektive passiv legitimation är att borgenärssidan i ett fordringsförhållande kallas **aktivsidan** och att gäldenärssidan på motsvarande sätt kallas för **passivsidan**.

Växeln skall alltså uppvisas för att gäldenären skall kunna betala med befriande verkan. Detta brukar uttryckas som att växeln är ett **värdepapper i teknisk mening**, I korthet betyder detta att pappret är bärare av rätten till betalning. Om gäldenären kontrollerar innehavarens legitimation, dvs. att överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande och att den leder fram till innehavaren av växeln, kan han betala med befriande verkan. Han behöver således inte betala till någon annan (när en sista överlåtelse som finns på växeln är en överlåtelse till en viss namngiven person, måste naturligtvis gäldenären även kontrollera identiteten på innehavaren av växeln).⁴¹ På grund av denna egenskap hos växeln sägs växeln vara också ett **legitimationspapper**, ett papper där innehavet ger gäldenären en rätt att betrakta innehavaren som rätt borgenär och som ger gäldenären en möjlighet att betala med befriande verkan till innehavaren.⁴²

I termer av aktiv och passiv legitimation betyder detta att borgenären har aktiv legitimation om han innehar växeln och om överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande samt leder till honom. Passiv legitimation erhålles när växeln uppvisats och en kontroll av innehavarens legitimation visar att överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande och att den leder till innehavaren (samt att identiteten hos innehavaren stämmer överens med vad som anges i växeln). Viktigt att observera här är att överlåtelsekedjan endast måste vara formellt sammanhängande. Detta betyder att överlåtelserna i och för sig inte behöver vara materiellt giltiga. Innehavaren är således legitimerad att uppbära betalning även om en eller flera överlåtelser exempelvis förfalskats, om bara överlåtelserna formellt leder fram till honom. En gäldenär är således inte skyldig att kontrollera om överlåtarens underskrifter är äkta (40 § 3 st. VxL).

⁴¹ Se exempelvis Tiberg, s. 111 och Hessler, s. 247 ff.

⁴² I doktrinen är en uppdelning på vad som kallas **formell** och **materiell legitimation** vanlig. Med materiell legitimation avses att någon är rätt mottagare, i vilket innefattas ett krav på att alla överlåtelser som leder fram till den siste innehavaren skall vara äkta och giltiga. För formell legitimation ställs ett lindrigare krav, där äktheten hos överlåtelserna skjuts åt sidan och där det viktiga är att det finns en formellt sammanhängande överlåtelsekedja som leder fram till siste innehavaren (se exempelvis Eberstein, s. 12 ff. och Tiberg, s. 96 och 142 f.). I likhet med Rodhe anses här att detta språkbruk är onödigt komplicerat. Distinktionen skall inte närmare beröras i denna framställning (Rodhe, Obligationsrätt, § 12 vid not 3).

Att gäldenären kan betala med befriande verkan till den som uppvisar en växel med en formellt sammanhängande orderkedja som leder till innehavaren är en regel som likväl är försedd med ett undantag. Enligt 40 § 3 st. VxL gäller nämligen att gäldenären inte betalar med befriande verkan om "svek eller grov vårdslöshet ligger honom till last".⁴³ Härvid bör också noteras att en betalning före förfallodagen görs på betalarens egen risk enligt 40 § 2 st., vilket betyder att betalaren inte kan räkna med det skydd som ges honom enligt 40 § 3 st. VxL om han betalar till fel person.⁴⁴ Detta betyder alltså att den som betalar i förtid inte har något godtrosskydd.

Överlåtelsekedjan anses formellt hänga samman och leda till innehavaren även om den sista överlåtelsen är in blanco. Om överlåtelsekedjan visar en överlåtelse in blanco som sedan följs av en annan överlåtelse, skall enligt 16 § 2 st. 3 p. VxL den som senare undertecknat växeln anses ha förvärvat växeln in blanco.

Exempel. En växel har utfärdats med A som trassent, B som acceptant och C som remittent. Växeln har överlämnats till C. C överlåter växeln in blanco till D genom att bara skriva sitt namn på växels baksida. D överlåter växeln vidare till E genom en blanco-tradition (dvs. genom att bara lämna över växeln till E utan att fylla i en överlåtelse eller teckna en ny överlåtelse, se 14 § VxL och avsnitt 2.4 ovan). E överlåter i sin tur växeln till F genom ett fullständigt indossament, dvs. han skriver en undertecknad överlåtelseförklaring i vilken indossatarien F namnges. På förfallodagen kräver sedan F betalning av B. Frågan är nu om överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande. På växels baksida finns först C:s namnteckning och sedan E:s fullständiga indossament till F. Trots detta är orderkedjan/överlåtelsekedjan formellt sammanhängande, eftersom E enligt 16 § 1 st. 3 p. VxL skall anses ha förvärvat växeln in blanco av C. Observeras bör att D inte tecknat sitt namn på växeln, varför han inte har ett växelrättsligt ansvar.

⁴³ Se för den närmare innebörden av rekvisiten svek eller grov vårdslöshet, Hessler, s. 234 ff.

⁴⁴ Se exempelvis Lyngsø, Vekselloven, s. 137 ff.

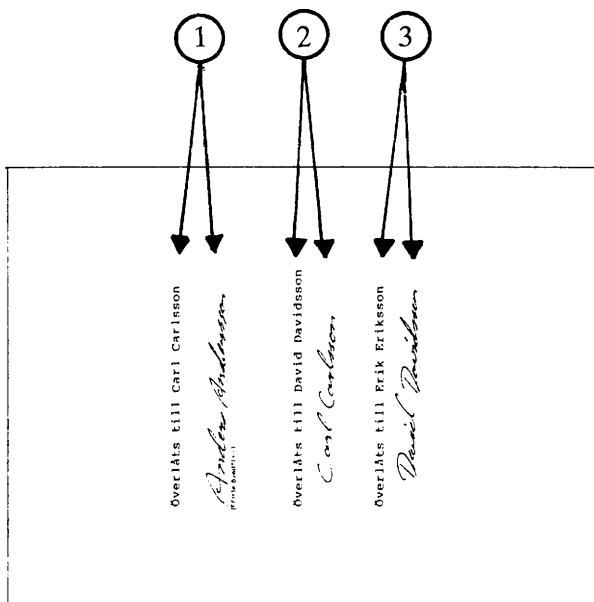

Bild 9. Exempel. Trassenten A utfärdar en växel som accepteras av B. Remittenten är A själv. När växeln förfaller till betalning uppvisas den av E. På den uppvisade växeln baksida finns fullständiga indossament från A till C (1), från C till D (2) och från D till E (3) (varje indossament innehåller således en överlåtelseförklaring, är undertecknat av indossenten och anger till vem växeln överlåts). I själva verket är det så att A har blivit av med växeln genom en stöld i sin lägenhet. Tjuven C har sedan förfalskat en överlåtelse från A till C och därefter överlåtit växeln till D genom ett fullständigt indossament. D har sedan överlåtit växeln till E. Den godtroende B kan trots detta betala med befriande verkan till E om växeln uppvisats, överlåtelsekedjan är formellt sammanhängande och om tillräcklig identitetskontroll har genomförts beträffande E.

Om det finns en lucka i överlåtelsekedjan som därefter följs av nya indossament torde legitimationen i enlighet med 16 § VxL vara otillräcklig för en person som följer efter luckan. Ett problem i detta sammanhang är att växeln kan ha överlåtits till någon utan ett indossament. Detta gäller exempelvis vid civilrättsliga fång såsom arv, gåva och testamente. Dessa förvärv måste styrkas med bevisning som måste vara hållbar vid en senare prövning. I de här fallen måste gäldenären således noggrant kontrollera riktigheten

i förvärvet. Han riskerar nämligen annars att inte ha betalat med befriande verkan enligt de växelrättsliga reglerna.⁴⁵

Legitimationsreglerna rör inte bara förhållandet mellan växelborgenär och växelgäldenär, utan även mellan indossent och indossatarie eller annan förvärvare av växeln. Vid ett indossament måste således indossatarien kontrollera indossentens legitimation på precis samma sätt som en betalare av växeln. Legitimationen bryts, liksom legitimationen för en betalare, om indossatarien vid sitt förvärv var i ond tro eller handlade med grov vårdslöshet (se vidare i avsnitt 2.12 nedan).⁴⁶

En rektaväxel, dvs. en växel där trassenten infört en klausul med orden "icke till order" eller motsvarande, kan inte överlåtas i annan form eller med annan verkan än som i allmänhet gäller om överlåtelse av fordran (11 § 2 st. VxL, se ovan avsnitt 2.4). En överlåtelse av en rektaväxel medför således inte de växelrättsliga verkningar som en överlåtelse av andra växlar innebär. En rektaväxel anses ha **värdepappersegenskap**, vilket således betyder att gäldenären är tvungen att kontrollera att betalningsmottagaren har pappret i sin hand för att gäldenären skall kunna betala med befriande verkan.⁴⁷ Däremot är rektaväxeln inte ett legitimationspapper, dvs. gäldenären har inte rätt att betrakta innehavaren av rektaväxeln som rätt innehavare. I stället torde legitimationen bestämmas av vanliga regler om **cession** av fordringar, dvs. av regler som rör överlåtelser av fordringar i allmänhet.⁴⁸ Förvärvaren av en rektaväxel får på grund av detta inte bättre rätt än den som överlåtare hade.

⁴⁵ Han kan, om bevisningen är felaktig, endast nå befrielse enligt vanliga fordringsrättsliga regler. Se för en utförlig diskussion rörande vanliga civilrättsliga fångs betydelse i växelsammanhang, Eberstein, s. 85 ff.

⁴⁶ Se Hessler, s. 236 ff. Enligt Hessler är ond tro motsatsen till god tro, vilket inte bara betyder kunskap om ett visst förhållande, utan även viss oaktsamhet. Sammanställningen ond tro och grov vårdslöshet kan, enligt Hessler, förklaras med att konventionstexten använder uttrycket "mauvaise foi" ("bad faith"), vilket i enlighet med språkbruket i vissa länder endast betyder vetskap och alltså inte även oaktsamhet.

⁴⁷ Tiberg, s. 143, Hult, s. 22.

⁴⁸ Tiberg, s. 143.

2.11 Växelns negotiabilitet (omsättningsvärdighet)

För att växeln skall vara lämplig för omsättning krävs att risken för en förvärvare att mötas av invändningar rörande betalningen som gäller mot honom inte är alltför stor. Förvärvaren skall således i stort kunna förlita sig på att acceptanten av en växel och eventuellt även andra växelgäldenärer faktiskt kommer att betala växeln och alltså inte kan komma med rättsligt giltiga invändningar rörande betalningen. Den egenskap hos växeln som rör just vilka invändningar som kan göras gällande mot en förvärvare är **negotiabiliteten**. Vxeln är nämligen, i likhet med checken och det löpande skuldebrevet, ett negotiabelt papper, varmed avses att vissa invändningar som gäldenären kan göra mot en viss borgenär inte längre kan göras gällande när handlingen överlåtits till en godtroende förvärvare. De invändningar som försvinner vid förvärv i god tro kallas **extingibla invändningar** (invändningar som utsläcks eller försvinner).

För de löpande skuldebrevens del regleras gäldenärens invändningsrätt tämligen ingående i 15-17 §§ skuldebrevslagen. Här ges direkt regler om vilka invändningar som kan eller inte kan framställas mot en godtroende förvärvare av skuldebrevet. Motsvarande regel i vxellagen, 17 § VxL, är emellertid mycket kortfattad och avser alla invändningar som grundar sig på gäldenärens förhållande till trassenten eller föregående innehavare.⁴⁹ Enligt bestämmelsen kan den mot vilken talan riktas endast göra gällande invändningar om innehavaren vid sitt förvärv av växeln "uppsåtligt handlat till gäldenärens förfång". Invändningar som gäldenären skulle kunna ha gjort mot trassenten eller mot förre innehavaren förlorar sin verkan mot förvärvaren om denne handlat utan avsikt att skada gäldenären.⁵⁰ Vad som skall avses med "uppsåtligt

⁴⁹ Vid ett pantindossament, dvs. där växeln överläts med klausulen "valuta till säkerhet", "valuta till pant" eller motsvarande, har gäldenären rätt att framställa invändningar i samma fall som i 17 § VxL, dvs. när innehavaren uppsåtligt handlat till gäldenärens förfång. Vid prokuraindossament, dvs. vid överlåtelser med användning av klausulen "valuta till indrivning", "till inkasso" eller motsvarande, kan gäldenären göra gällande samma invändningar mot prokuraindossatarien (dvs. den till vilken växeln överlåtits genom ett prokuraindossament) som mot prokuraindossenten. Detta har sin förklaring i att prokuraindossatarien anses handla för prokuraindossentens räkning.

⁵⁰ Det kan finnas, som tidigare nämnts (not 70 i checkavsnittet), en viss skillnad mellan begreppen skada och förfång, men denna skillnad skall inte diskuteras närmare här. Jfr. Tiberg, s. 137, som sätter likhetstecken mellan begreppen.

handlat till gäldenärens förfång" är omdiskuterat i doktrin och i praxis, och tolkningen av kravet är inte entydig. Det räcker uppenbarligen inte att innehavaren har varit vårdslös eller ens grovt vårdslös vid sådana förvärv som skall omfattas av regeln. För att växel innehavaren skall förlora sitt skydd räcker det inte ens att han insett att de omständigheter förelåg som utgör grund för gäldenärens betalningsinvändning.

Alla invändningar som en växelgäldenär kan tänkas resa mot en innehavare framgår dock inte av regeln i 17 § VxL. Invändningarna kan indelas i tre grupper.⁵¹

1. Invändningar av det slag som uppräknas i 17 § skuldebrevslagen och som där alltid har ogiltighet som följd (dvs. de s.k. bestående invändningarna). Dessa invändningar gäller även i växelrätten och kan göras gällande oberoende av innehavarens goda tro. De invändningar som således gäller även i växelrätten är att växeln är förfalskad, att den utfärdats av någon som inte var behörig att utfärda en växel, att den utfärdats på grund av s.k. råntvång enligt 28 § avtalslagen, att den utfärdats av omyndig, av någon som är satt under särskilt förvaltarenskap enligt 11 kap. föräldrabalken eller av någon som handlade under inflytande av rubbad själsverksamhet, att växeln dödats, att betalning fullgjorts genom att beloppet satts ned i allmänt förvar, att borgenären på grund av preskription eller proklama förlorat sin talan eller att skuldförhållandet ändrats genom tvångsackord.⁵²
2. Invändningar svarande mot avtalslagens lindrigare eller svaga ogiltighetsgrunder i 29-33 §§ avtalslagen och invändningar enligt 35 § avtalslagen. Ogiltighetsanledningarna i 29-33 §§ avtalslagen avser fall där avtalet är ogiltigt i och för sig. Regeln i 35 § avtalslagen avser situationer där en löpande handling, såsom just en växel, kommit ur undertecknarens besittning utan hans vilja. Vid ond tro hos förvärvaren gäller att handlingen är ogiltig. Alla dessa invändningar är extingibla, dvs. de utsläcks om växeln förvärvas av en godtroende förvärvare. Frågan är dock om en växel innehavare till vilken växeln överlåtits måste ha varit i god tro för att vara skyddad mot invändningar av det här slaget, åtminstone på det sättet att han inte får ha haft skäl原因 till misstanke om en ogiltighetsgrund av nu berört slag. Ett alternativ är att 17 § VxL används direkt på dessa fall och att således

⁵¹ Se Tiberger, s. 138 ff., som även diskuterar invändningar rörande ifyllande av blancoväxlar och vad som gäller vid prokuraindossament.

⁵² Se närmare ovan i avsnitt 1.10 och Walin, s. 140 ff.

invändningarna försvinner om inte förvärvaren handlat med skadeavsikt.

Klart är att ogiltighetsgrunderna i 29-33 §§ och 35 § alla skall bedömas på samma sätt vad gäller det godtroskrav som kan ställas på en växelnehavare. I de nu aktuella fallen torde invändningar kunna göras gällande om växelnehavaren har varit grovt vårdslös vid sitt förvärv.⁵³

3. Invändningar som hör till de s.k. **causainvändningarna**, dvs. invändningar rörande det förhållande som föranlett att växeln utfärdats. Det kan här exempelvis vara fråga om invändningar att valuta inte erhållits för växeln, att betalning eller kvittning skett eller att den vara för vilken växeln utgjort betalning varit behäftad med fel eller inte erhållits. Här är 17 § VxL tillämplig enligt sin ordalydelse. Innehavaren skyddas således mot denna typ av invändningar även om han varit medveten om invändningsgrunden. För att skyddet skall upphöra krävs att han i dessa situationer handlat med avsikt att skada gäldenären. Kravet på skadeavsikt medför här att det torde vara mycket svårt för gäldenären att göra invändningen gällande.

HD har två gånger prövat fall enligt 17 § VxL.

I NJA 1961 s. 552 hade en person köpt ett piano på avbetalning med äganderättsförbehåll. Han hade delvis betalat genom att lämna över en växel till säljaren. Säljaren överlät växeln och avbetalningskontraktet till ett kreditgivande bolag. Avbetalningskontraktet överläts för att bolaget skulle ha säkerhet i pianot. Köparen gjorde avbetalningar till bolaget varvid växeln omsattes, dvs. bolaget tillhandahöll nya växlar på det kvarvarande beloppet. Säljaren försattes sedan i konkurs. Pianot hade vid konkursutbrottet inte överlämnats till köparen. Bolaget krävde därefter betalning för växeln, men köparen vägrade betala med hänvisning till att pianot inte levererats. HD:s majoritet (3 justitieråd, två var skiljaktiga) anförde att den omständigheten att bolaget mottagit både växeln och kontraktet "- uppenbarligen för att bolaget, som såvitt visats saknade kännedom om att pianot icke levererats, skulle erhålla säkerhet i detta -" inte kunde anses medföra någon rätt för köparen att göra gällande invändning om utebliven leverans. I fallet ansågs det således tillräckligt att innehavaren av växeln inte kände till causainvändningen, trots att avbetalningskontraktet överlåtits till växelnehavaren.⁵⁴

⁵³ Se närmare Hessler, s. 25 ff. och Tiberg, s. 139.

⁵⁴ Hessler har mycket skarpt kritiserat utgången i fallet. Se närmare Hessler, Avbetalningsköp och köp med avbetalning, ur: Teori och praxis, Festskrift till Hjalmar Karlgren, Stockholm 1964, s. 169-193, särskilt s. 184 ff. Se även Hessler, SvJT 1964, s. 520 f.

I NJA 1968 s. 351 hade en maskin sålts på avbetalning med äganderättsförbehåll. Köparen hade vid köpet utfärdat en växel på hela beloppet. Växeln skulle omsättas i takt med att köparen betalade enligt avbetalningsplanen. Köpekontraktet bestämde på ett visst sätt omfattningen av köparens betalningsskyldighet. Säljaren pantsatte sedan avbetalningskontraktet och växeln hos en bank såsom säkerhet för lån som säljaren hade eller i framtiden kunde komma att ha i banken. Enligt pantsättningen skulle köparen fortfarande göra avbetalningarna till säljaren. Säljaren betalade dock inte i vederbörlig ordning ränta till banken och han försattes senare i konkurs. Köparen hade under hela tiden skött sina förpliktelser enligt avbetalningskontraktet. När banken inte fick betalt för räntan, framställde den krav mot köparen enligt växeln. Köparens invändning rörande betalningsskyldigheten avsåg innehållet i köpekontraktet (som i den del som diskuterades var upprättat i enlighet med tvingande regler i den dåvarande lagen om avbetalningsköp). Trots att köparen gick miste om vissa rättigheter enligt kontraktet och enligt lagen om avbetalningsköp fann HD:s majoritet (4 justitieråd, ett justitieråd skiljaktigt) att bankens talan skulle bifallas, eftersom banken inte kunde anses ha handlat till köparens förfång. Köparens causa-invändning, i det här fallet hänförligt till ett kontrakt som överlämnats till banken, skulle således enligt HD bedömas enligt 17 § VxL och härvid skulle invändningen ogillas om banken inte handlat med skadeavsikt.⁵⁵

2.12 Godtrosvörvärv av växel. Växelförvärvarens skydd mot överlåtarens och pantsättarens borgenärer

En person som förvärvar en växel kan under vissa förutsättningar göra ett godtrosvörvärv. Detta innebär att personen kan göra ett giltigt förvärv av växeln, trots att överlåtarens inte var materiellt berättigad till växeln, exempelvis på grund av att överlåtarens stulit växeln och förfalskat en överlåtelseförklaring. De legitimationsregler som diskuterats ovan, angående när en betalare med befriande verkan kan betala till en växelinnehavare (avsnitt 2.10),

⁵⁵ Se rörande de frågor som aktualiseras i målet bl.a. ett i målet av f.d. justitierådet Karlgren givet utlåtande, avgivet på begäran av banken och åberopat av banken i HovR:n (s. 355-364 i rättsfallsreferatet) och Hessler, SvJT 1977, s. 266 f.

gäller även för fall av att någon förvärvar en växel. Förutsättningarna för ett godtrosförvärv är således (16 § VxL):

- (i) att överlåtaren hade växeln i sin besittning och att överlåtelsekedjan var oavbruten samt att den formellt ledde fram till överlåtaren, uttryckligen eller in blanco, ävensom
- (ii) att förvärvaren vid sitt förvärv varken var i ond tro eller förfor med grov vårdslöshet.⁵⁶

Till dessa två förutsättningar skall läggas att godtrosförvärvet förutsätter att förvärvarens rätt till växeln styrks genom att överlåtelsekedjan leder fram till honom. Det räcker inte med att överlåtelsekedjan slutar med överlåtaren som indossatarie (såvida inte den sista överlåtelsen varit ett blanco-indossament).⁵⁷ Vad som krävs är således att även den godtroende förvärvaren blir legitimerad innehavare av växeln. Det godtrosförvärv som kan göras av en växel kallas ett **extinktivt godtrosförvärv** eller ett **kvalificerat godtrosförvärv**, eftersom tidigare innehavares rätt till växeln helt utplånas genom ett sådant förvärv. Den person som förlorat äganderätten till växeln saknar således lösningsrätt.⁵⁸

Exempel. En växel har utfärdats med A som trassent, B som acceptant och C som remittent. Växeln har överlämnats till C. Tjuven D stjälar växeln av C och förfalskar på växelns baksida C:s namnteckning i en överlåtelse in blanco. D överlåter växeln till E genom en **blancotradition** (dvs. genom att överlämna växeln till E). C kräver nu att E skall lämna tillbaka växeln till honom och frågan är om E måste lämna tillbaka växeln. Eftersom E har förvärvat växeln av en person som visade upp växeln och den innehåller en överlåtelsekedja som leder fram till överlåtaren, har E blivit legitimerad. Vidare är kravet på att överlåtelsekedjan leder fram till förvärvaren uppfyllt. För att E skall anses ha gjort ett extinktivt godtrosförvärv krävs här till att han vid sitt förvärv inte var i ond tro och att han inte förfor med grov vårdslöshet.

Genom ett extinktivt godtrosförvärv blir förvärvaren den rätte innehavaren av växeln och tidigare rätte ägares rätt utsläcks. Om

⁵⁶ Ytterligare ett krav är att förvärvet skett genom en överlåtelse av något slag och inte genom ett universalfång, exempelvis genom arv, testamente eller giftorätt. Se vidare Hult, s. 108.

⁵⁷ Se Hult, s. 105 f. och Tiberg, s. 144 f.

⁵⁸ Jfr. vad som gäller vid godtrosförvärv av lösöre, där en lösningsrätt finns. Se lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre.

förvärvaren sedan kräver acceptanten på betalning och denne av någon anledning vägrar betala, lösa, växeln, kan förvärvaren på vanligt sätt påbörja regressförfarandet. En viktig fråga är här om även den tidigare rätte ägaren är en växelgäldenär och således en person som kan krävas på betalning. Denna fråga har redan behandlats i avsnittet om negotiabilitet (se avsnitt 2.11). Den tidigare rätte ägaren av växeln kan göra gällande alla de invändningar som beskrivits i detta avsnitt och om en sådan invändning föreligger är den tidigare innehavaren inte skyldig att lösa växeln i regress.

Exempel. Efter en försäljning har en växel utfärdats med säljaren A som trassent, köparen B som acceptant och säljaren A som remittent. Växeln stjäls av C som förfalskar ett fullständigt indossament till sig själv. Växeln indosseras sedan till D genom ett fullständigt indossament. D gör härvid ett extinktivt godtrosförvärv. Innan förfallodagen försätts köparen B i konkurs och D sätter därför igång ett regressförfarande. Härvid kräver han A på betalning. A behöver inte betala, eftersom hans invändning rörande förfalskningen är bestående och alltså gäller även mot D.⁵⁹

När växeln först överlåts till en person och sedan av samma överlåtare till en annan person, dvs. när det föreligger en dubbelöverlåtelse, får den förvärvare företrädesrätt som först fått växeln i sin besittning i god tro och som kan visa på en oavbruten överlåtelsekedja som leder fram till honom. Här gäller således **traditionsprincipen**. Har växeln indosserats av en och samma indossent genom indossament till två indossatarier på samma växel, är det bara den förste av indossatarierna som är berättigad till växeln. Skälet till detta är att det härvid inte föreligger en oavbruten överlåtelsekedja som leder fram till den andra indossatarien. Endast om det första av dessa två indossament överstrukits av indossenten kan den andra indossatarien få bättre rätt till växeln.⁶⁰

För att en förvärvare skall erhålla sakrättsligt skydd gentemot överlåtares och pantsättares borgenärer krävs att växeln har traderats till förvärvaren. Detta torde följa av en analogi med 22 § skuldebrevslagen, som kräver att förvärvaren har fått handlingen i sin besittning.

⁵⁹ Hessler har mycket ingående diskuterat denna fråga, se Hessler, s. 75 ff.

⁶⁰ Se vidare Hult, s. 106 f. och Eberstein, s. 82 ff.

2.13 Växel som exekutionstitel och exekution i växelmål

Den naturliga metoden för en växelinnehavare att skaffa sig en exekutionstitel är att ansöka om betalningsföreläggande enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning.⁶¹

Härvid gäller att växelinnehavaren får ansöka om betalningsföreläggande om fordran är förfallen till betalning (2 §). En ansökan skall göras hos kronofogdemyndigheten i det län där svaranden har sin hemvist. Ansökan, som skall vara skriftlig och undertecknad av sökanden, skall innehålla yrkande, grunder samt fordringens belopp, förfallodag och den ränta som begärs. Om svaranden inte bestrider ansökningen i rätt tid, bestämd av kronofogdemyndigheten (och som inte utan särskilda skäl får bestämmas till mer än två veckor), skall kronofogdemyndigheten snarast meddela utslag i enlighet med ansökan. Har gäldenären genom utslaget ålagts betalningsskyldighet, så får utslaget verkställas genast (3 kap. 11 § utsökningsbalken). Har återvinning sökts eller har gäldenären överklagat, kan denne under vissa förutsättningar undgå verkställighet (3 kap. 11 och 6 §§ utsökningsbalken, se 33-37 §§ och 52-54 §§ i lagen om betalningsföreläggande och handräckning för regler om överklagande respektive återvinning).

I stället för att ansöka om betalningsföreläggande kan växelinnehavaren naturligtvis ansöka om stämning hos tingsrätten. Laga domstol är härvid den domstol som gäller för tvistemål (93 § VxL). Enligt 94 § VxL har käranden möjlighet att kräva första inställelse inför domstol redan på stämningdagen eller nästföljande dag. Förutsättningen är att synnerliga hinder ej möter och att "svaranden är så till hands att han kan infinna sig". Bestämmelsen ger tydligt uttryck åt syftet att växelmål skall handläggas snabbt. Enligt 3:5 utsökningsbalken får en dom i ett växelmål verkställas genast och gäldenären har ingen möjlighet att värja sig mot verkställigheten.

⁶¹ Se vidare prop. 1989/90:85 om ny summarisk process.

Kort historik över växlar och checker

(i) Växeln

Historiskt sett kan växelns ursprung härledas till medeltidens norditalien, kanske så tidigt som från den senare delen av 1200-talet. I dåtidens handel fanns bl.a. två stora problem som man måste söka lösa. Det första var förknippat med att i stort sett varje ort hade sitt eget myntslag och att de flesta orter förbjöd användning av utländska mynt. Anledningen till detta var att furstarna som styrde handelsstäderna använde sin ensamrätt att ge ut pengar till att själva skaffa sig inkomster. Detta gjorde att tillgången på främmande kapital var ett stort problem. Det andra problemet var att det var förknippat med stora risker att transportera mynt mellan olika handelsstäder.

Den ursprungliga växeln fick sin användning vid växling av pengar från ett myntslag till ett annat; därav följer namnet växel (jfr. italienskans *littera cambii*, engelskans *bill of exchange* och tyskans *Wechsel*). Skulle man köpa något på en plats som använde en annan än den lokala myntsorten, gick man till stadens mäklare (campsor) till vilken man betalade den summa pengar som motsvarade vad man önskade handla för i det främmande myntslaget. Mäklaren tillhandahöll då ett växelbrev i det utländska myntslaget, normalt efter avdrag för sin mäklarprovision. Köpmannen tog sedan med sig växelbrevet till den främmande orten och växelbrevet infriades där av ett ombud för mäklaren eller av en annan mäklare. Alternativt betalade köparen för de köpta varorna genom att lämna över växelbrevet, varefter säljaren presenterade växelbrevet för att få ut det i brevet angivna beloppet. De ursprungliga parterna i ett växelförhållande var dock den mäklare som ställde ut växelbrevet (som kallades för trassen-ten), köparen som behövde tillgång till främmande myntslag och som skulle motta pengar på den främmande orten mot överlämnande av växelbrevet (som kallades för remittenten) och den mäklare eller det ombud på den främmande orten som skulle utge

det i växelbrevet angivna penningbeloppet (som kallades för trassaten).¹ Om trassaten inte betalade beloppet blev det i stället trassenten som fick betala.

Så småningom utvecklades användningen till att köparen själv ställde ut ett växelbrev och i brevet angav någon av sina gäldenärer på betalningsorten som den som skulle betala mot uppvisande av växelbrevet. Växelbrevet skrevs då på så sätt att säljaren av varorna angavs som remittent och köparens gäldenär angavs som trassat. Trassatens betalningsförpliktelse var beroende av om han åtagit sig ett betalningsansvar, dvs. om han hade accepterat växeln. Växeln var således ursprungligen ett betalningsmedel. Senare upptäcktes att växeln även kunde utnyttjas som kreditmedel, där den som önskade köpa något lät säljaren utfärda en växel som trassent och där köparen angavs som trassat. Växeln kunde då lyda på betalning först vid ett senare datum, vilket således gav köparen en kredit.

Först på 1600-talet blev det möjligt att med rättslig verkan överlåta växlar och det var först under detta århundrade som rättsutvecklingen kan sägas ha tagit fart i Europa, även om regler rörande växlar i viss mån funnits redan på 1300-talet. Sverige fick sina första regler om växlar genom Kungl. Maj:ts växelrätt och stadga den 10 mars 1671. Denna växelstadga ersattes av en ny växelstadga 1748, som i sin tur ersattes av lagen för inrikes växlar den 20 maj 1835. Denna växellag ersattes med en lag den 23 augusti 1851, som gällde både svenska och utländska växlar. Under 1800-talet hade ett internationellt unifierings- eller harmoniseringsarbete påbörjats rörande växlar.² För skandinavisk rätts del resulterade detta arbete i att väsentligen likalydande lagar antogs i Sverige, Danmark och Norge den 7 maj 1880.³

¹ Det bör tilläggas att den ursprungliga växeln hade formen av ett skuldebrev, där utställaren, mäklaren, gjorde en utfästelse om att själv betala en viss penningssumma. Detta skuldebrev kallades för en egen växel. Först senare anvisades någon annan att betala det belopp som angavs i växeln och det var då vi fick den dragna växeln eller trattan.

² Ett viktigt exempel på ett dylikt enhetssträvande var den tyska *Allgemeine deutsche Wechselordnung* från 1848, som ersatte ett stort antal olika växellagar och som antogs i ett stort antal länder. Den ligger också till stora delar till grund för bl.a. de skandinaviska lagarna idag och således även för Genèvekonventionerna (se nedan).

³ De i stort likalydande växellagarna i Danmark, Norge och Sverige var det första resultatet av det sedermera omfattande lagstiftningssamarbetet mellan de nordiska länderna.

På det internationella planet fortsatte arbetet med att försöka unifiera växelreglerna. 1910 och 1911 hölls konferenser i Haag, som resulterade i ett förslag till en internationell konvention om unifiering av växelrätten. Det första världskriget medförde att konventionen inte ratificerades. 1930 hölls en konferens i Genève som emellertid beslutade om en konvention om gemensam växelrätt. Konferensen resulterade även i två till växelkonventionen relaterade konventioner, nämligen en konvention rörande tillämplig lag på växelrättens område och en konvention rörande stämplars på växlar.⁴ Konventionen om gemensam växelrätt undertecknades av 26 stater, däribland Sverige, Danmark, Norge och Finland. I stort likalydande växellagar tillkom som följd härav i Sverige, Danmark, Finland och Norge 1932. Alla dessa lagar trädde i kraft den 1 november 1932.

Det internationella arbetet avslutades emellertid inte med att konventionerna antogs 1930. En förklaring härtill är att varken USA eller England antagit konventionen om gemensam växelrätt, varför vi i världen idag har två huvudsakliga system rörande växelrätt. Sedan 1968 har unifierings- eller harmoniseringsarbetet bedrivits inom UNCITRAL (*United Nations Commission on International Trade Law*). Detta arbete resulterade i att FN:s generalförsamling den 9 december 1988 antog "*the United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes*". Konventionen har dock ännu inte trätt i kraft och det är ännu osäkert om Sverige skall ratificera konventionen.⁵

⁴ Konventionernas engelska texter kan man finna exempelvis i *I U.N. Register of Trade Law Texts*, s. 154-180 (*Convention providing a Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes*), s. 181-185 (*Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Law in connection with Bills of Exchange and Promissory Notes*) och på s. 186-191 (*Convention on Stamp Laws in connection with Bills of Exchange and Promissory Notes*).

⁵ För en kortfattad redogörelse av reglerna, se Herre, Den nya växelkonventionen - FN:s internationella växel, TfR 1990, s. 390-423. För att konventionen skall träda i kraft krävs ratifikation från tio länder. Idag, 1991/92, har endast ett land ratificerat konventionen (se FN-dokument A/CN.9/368 av den 28 april 1992).

(ii) Checken

Såsom har framgått påminner checken på många sätt om växeln. Checken är dock av betydligt yngre datum. Det vi idag kallar för check är ett fordringsbevis som utvecklades i England under 1800-talets senare hälft. Ursprungligen var checken ett papper som utfärdades av den engelske kungen, i vilket han anmodade *the exchequer* (dvs. den kungliga räntkammaren, idag det ämbetsverk som närmast motsvarar riksrevisionsverket), att utbetala ett bestämt belopp till en specificerad borgenär. Dokumentet kallades ursprungligen *chequer*, men förkortades senare till *cheque*. I den engelska Bills of Exchange Act (1882) ges regler även för checker. I Sverige antogs den första checklagen 1898. Lagen hade föregåtts av ett gemensamt nordiskt lagstiftningsarbete och Danmark och Norge antog i stort överensstämmande lagar 1897. När dessa lagar antogs var bruket av checker föga utvecklat.

Checken fick dock en allt större betydelse som internationellt betalningsmedel, varför det ansågs finnas anledning att försöka unifiera lagstiftningen på check-området. Konferensen i Genève 1930 om växelrätt följdes av en konferens om checker året därpå. Konferensen resulterade i tre konventioner rörande checker; en konvention rörande gemensam checklag, en konvention rörande tillämplig lag på checkrättens område och en konvention rörande stämplat på checker.⁶ Unifieringsarbetet till trots förekommer en mängd olikheter av ibland stor praktisk betydelse mellan de olika konventionsstaternas checklagar. Arbetet med att försöka unifiera eller harmonisera checkrätten fortsatte under 1970-talet inom UNCITRAL. Arbetet resulterade dock inte i någon ny konvention.⁷

⁶ Dessa konventioner finns publicerade på engelska bl.a. i *I U.N. Register of Trade Law Texts*, s. 192-213 (*Convention providing a Uniform Law for Cheques*), s. 214-219 (*Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Law in connection with Cheques*) och s. 220-223 (*Convention on the Stamp Laws in connection with Cheques*).

⁷ Se Vis, *Unification of the Law of Negotiable Instruments: The Legislative Process*, 27 Am. J. Comp. L. (1979), s. 507 ff.

Litteratur

återgiven med förkortad titel:

- Agell, Växel, check och materiell fordran, Stockholm 1971 (cit. Agell)
- Eberstein, Den svenska växelrätten, Stockholm 1934 (cit. Eberstein)
- Hessler, Obehöriga förfaranden med värdepapper. En studie över de civilrättsliga verkningarna av förfalskning och annan oegentlighet beträffande löpande skuldebrev, växlar, checkar och bankböcker, 2 uppl., Stockholm 1981 (cit. Hessler)
- Hessler, Svensk rättspraxis. Växel- och checkrätt 1945-1953, SvJT 1955 s. 36-44 (cit. Hessler, SvJT 1955)
- Hessler, Svensk rättspraxis. Växel- och checkrätt 1954-1962, SvJT 1964 s. 517-530 (cit. Hessler, SvJT 1964)
- Hessler, Svensk rättspraxis. Växel- och checkrätt 1963-1975, SvJT 1977 s. 262-279 (cit. Hessler, SvJT 1977)
- Hessler, Rättspraxis beträffande växel- och checkrätt i Danmark, Finland, Norge och Sverige t.o.m. 1958, NU 1961:6 s. 69-75 (cit. Hessler, NU 1961:6)
- Hult, Lärobok i värdepappersrätt, 6 uppl., Stockholm 1969 (cit. Hult)
- Lyngsø, Check- og veksellovene med kommentarer, København 1967 (cit. Lyngsø)
- Lyngsø, Vekselloven. Med kommentarer ved Preben Lyngsø, København 1985 (cit. Lyngsø, Vekselloven)
- Rodhe, Checkrätt, 3 uppl., Stockholm 1991 (cit. Rodhe)
- Rodhe, Obligationsrätt, Stockholm 1956 (cit. Rodhe, Obligationsrätt)
- Tiberg, Skuldebrev, växel och check, 6 uppl., Stockholm 1989 (cit. Tiberg)
- Walin, Lagen om skuldebrev, Stockholm 1977 (cit. Walin)

Paragrafregister

(Hänvisningarna avser lydelsen per den 1/1 1992.)

Checklagen (1932:131)

1 §	10, 22
2 §	10, 23
4 §	11, 34, 48
5 §	12, 13
8 §	23, 24
9 §	22
10 §	27, 28
11 §	24
12 §	25, 28
13 §	29, 30
14 §	13, 32, 52, 60
15 §	15, 25, 41
16 §	13
18 §	27, 28, 52
19 §	61, 62
20 §	13
21 §	61, 62
22 §	57
24 §	46
25 §	18, 36
26 §	25
27 §	25
28 §	23
29 §	17, 18, 33, 46
30 §	33
31 §	17
32 §	34, 36
34 §	34, 38
35 §	31
37 §	53
38 §	53, 56
39 §	53
40 §	36, 37, 46
41 §	37
42 §	39, 41
43 §	37, 38

45 §	38, 39
46 §	39
47 §	39
48 §	37, 42
51 §	27, 29
52 §	42, 47
53 §	42, 44
54 §	10
57 §	35, 36, 44, 45, 46, 47
58 §	21
60 §	21
63 §	21
65 §	21
66 §	37
67 §	37
68 §	37
69 §	37
70 §	37
74 §	34, 35, 48, 49, 50, 51

Växellagen (1932:130)

1 §	74
2 §	74, 76
3 §	76, 79
5 §	70, 77
6 §	76
7 §	87
8 §	87, 88
9 §	65, 83, 91
10 §	89
11 §	83, 84, 108
12 §	81
13 §	81, 82
14 §	85, 106
15 §	83, 84, 86
16 §	104, 106, 107, 113

17 §	109, 110, 111, 112	93 §	115
18 §	86	94 §	115
19 §	86		
20 §	86, 87	Skuldebrevslagen (1936:81)	
21 §	90	14 §	61
22 §	91, 94	15 §	57, 89, 109
23 §	91, 94	16 §	89, 109
24 §	90, 94	17 §	57, 58, 89, 109, 110
25 §	80, 91	22 §	114
26 §	92		
27 §	80		
29 §	92	Räntelagen (1975:635)	39
31 §	82		
33 §	71,76	Preskriptionslagen	
34 §	94	(1981:130)	
36 §	77	1 §	42
37 §	77	2 §	42
38 §	104	5 §	43
40 §	105, 106		
42 §	104	Bankrörelselagen (1987:617)	
44 §	94, 95	1 kap. 2 §	10
45 §	98, 99		
46 §	95	Avtalslagen (1915 :218)	
47 §	66, 95	11 §	59
48 §	96, 97, 98	23 §	25
49 §	97	25 §	87
50 §	97	28 §	59, 110
53 §	91, 100	29 §	56, 60, 110
54 §	95, 100	30 §	56, 60, 110
55 §	84	31 §	56, 60, 110
64 §	82	32 §	60, 110
65 §	82	33 §	60, 110
66 §	82	35 §	60, 110
69 §	89		
70 §	99, 103	Brottsbalken	
71 §	99, 100	9 kap. 1 §	49, 51
72 §	77, 90		
74 §	100, 101, 102, 103		
88 §	93		
89 §	93		
90 §	93		
91 §	93		
92 §	93		

Föräldrabalken

9 kap. 1 §	59
9 kap. 2 §	59
9 kap. 2 a §	59
9 kap. 3 §	59
9 kap. 4 §	59
9 kap. 5 §	59
11 kap.	25, 110
11 kap. 9 §	59

Lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet	59
--	----

Lag (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet	59
---	----

Lag (1990:746) om betalningsföreläggande och handdräckning

2 §	115
33-37 §§	115
52-54 §§	115

Lag (1981:131) om kallelse på okända borgenärer	59
--	----

Lag (1986:796) om godtroshövärv av lösöre	113
--	-----

Konsumentkreditlagen (1977:981)

11 §	69
------	----

Köplagen (1990:931)

10 §	72
49 §	72
64 §	48

Utsökningsbalken

3 kap 6 §	115
3 kap 11 §	115

Lag (1927:85) om dödande av förekommen handling	82
--	----

Rättsfall

NJA 1911 s. 293	58
NJA 1937 s. 587	58
NJA 1941 s. 640	86
NJA 1942 s. 32	50
NJA 1945 s. 193	50, 52, 89
NJA 1946 s. 34	89, 102
NJA 1946 s. 133	30
NJA 1949 s. 670	102
NJA 1950 s. 210	50
NJA 1957 s. 156	46
NJA 1961 s. 552	111
NJA 1962 s. 414	52
NJA 1964 s. 197 I	50, 52
NJA 1964 s. 197 II	52
NJA 1967 s. 306	89
NJA 1968 s. 351	112
NJA 1971 s. 343	51, 57
NJA 1984 s. 627	73
NJA 1987 s. 468	46
NJA 1988 s. 176	102, 103
NJA 1988 s. 598	103

Sakregister

- a vista-växel 76
- a dato-växel 76, 79
- a viso-växel 76
- accept 65-67, 72, 73, 81-83, 90-96, 99, 100
- acceptant 65, 69, 72, 84, 90, 92, 104, 106, 114
- ackomodationsväxlar 71
- ackordsförhandlingar 66, 95, 103
- aktiv legitimation 104, 105
- aktivsidan 104, 105
- allmän korsning 54, 56
- allmänt förvar 59, 110
- anmodan att betala 22, 24, 75, 80
- ansvar förman mot efterman 16, 95
- anvisning 10, 63, 74
- aval 25, 72, 82
- avräkningskontor 17
- bedrägeribestämmelse 49, 51
- befogenhet 59, 88, 89
- befrielseteorin 101
- behörighet 21, 24, 59, 88, 89
- benämningen växel 74, 75, 80
- bestyrkande 17, 36-38, 42
- bestående invändningar 58, 59
- bestämt domicilierad 78
- betalningsansvarig 25, 26, 83
- betalningsföreläggande 43, 100, 115
- betalningsmedel 12, 16, 18, 42, 48, 68, 69, 117, 119
- betalningsort 21, 23, 24, 27, 33, 75, 78, 80, 93
- betänketid 90
- bevakning av fordringen 43
- Bills of Exchange Act 73, 119
- blanco-tradition 85, 106
- blankoindossament 15, 85
- brev 41
- böter 69
- cession 108
- checkblankett 10, 24, 27
- checkgäldenär 27, 34, 38, 39, 43, 44,
- checkkonto 9-12, 26, 27, 33, 35, 36
- checkkontoavtal 10, 11, 32, 35
- checkkontokontrakt 11
- checkkontokredit 10, 18
- checksumma 22, 29, 30, 56
- civilrättsliga fång 107
- clearing 16
- dagväxel 76
- datoväxel 76
- del av checksumma 34, 35
- del av växelsumman 80, 81, 92-94
- delbetalning 34, 35
- delgivning av stämning 42, 100
- delöverlåtelse 81
- diskontering 69, 70, 83
- diskonteringskostnader 70
- domiciliaten 78
- domicilierad växel 78, 91

dragen växel 63, 68, 74, 80
 dubbelöverlåtelse 60, 62, 114
 efterindossament 86
 eftersiktsväxel 76, 77, 91
 egna växlar 63, 64, 68, 79
 exekutionstitel 115
 extingibla invändningar 57, 109, 110
 extinktivt godtroshövärv 62, 113
 fax 41
 force majeure 37, 95, 100
 fordringsbevis 56
 formkrav 22, 74
 främmande lag 20, 21, 73
 fullmakt 30, 55, 56, 58, 59, 87-89
 förfallotid 76, 77, 80
 förfång 35, 49-52, 57, 58, 109-112
 förman mot efterman 16, 38, 66, 67, 95
 förmögenhetsförlust 50
 förmögenhetsövärföring 50
 förrättningsman 37, 93
 försäkringshandlingar 73
 godtroende hövärvare 56-59, 109, 111
 godtroshövärv 60-62, 112-114
 godtroshöydd 31, 32, 62, 106
 grov vårdslöshet 31, 32, 89, 106, 108, 113, 114
 hemulansvar 47
 hoppande regress 16, 66, 95
 icke till order 12, 25, 26, 31, 52, 83, 108
 indossament 13-15, 27, 40, 66, 81-83, 104, 106-108, 113, 114
 indossatarie 13, 52, 66, 71, 108, 113
 indossent 14, 16, 17, 25, 39, 66, 69, 70, 83-86, 92, 98, 99, 108
 innehavarcheck 13, 31, 62
 innehållsförfälskning 58
 internationellt privaträttsliga frågor 20, 73
 intervention 84
 kommersiell check 19, 20
 konkurs 43-45, 66, 94, 100
 konossement 73, 90
 konsumentkreditlagen 69
 korsning av check 53-56
 kostnadsersättning 39, 96
 kreditförsäljning 69
 kreditmedel 18, 68, 69, 117
 kronofogdemyndigheten 37, 43, 93, 98, 115
 kungörande 42, 100
 kvalificerat godtroshövärv 113
 kvitterad räkning 39
 kvittning 43, 60, 100
 kvitto 15, 25, 35, 92
 laga domstol 115
 lagvalsregler 20, 21, 73
 legitimation 53, 104, 105, 108
 legitimationspapper 105, 108
 lindrigt tvång 56
 lösningsrätt 62, 113
 materiellrättsliga teorin 101
 moratorium 95
 mortifikationslagen 59, 82
 negotiabelt papper 109
 negotiabilitet 56, 57, 109,
 notarius publicus 37, 93
 notificera 39-41, 98
 notifikation 39-41, 98, 99
 nödfallsadress 85
 obehörig vinst 36, 44, 46, 47, 100-103

obehörigt utfylld check 29
 ocker 56
 offentligt ackord 43, 94
 ofullständigt skick 29, 89
 omsättningsväxel 72, 102
 omyndig 59, 110
 ond tro 31, 32, 57, 61, 88,
 89, 108, 112, 113
 ordercheck 12, 13, 31, 61, 62
 orderkedja 31, 32, 106
 orderpapper 79, 81
 osjälvständiga fullmakter 89
 ovillkorlig anmodan 22, 24,
 75, 80
 pantindossament 86, 109
 partiell accept 92, 94
 passiv legitimation 104, 105
 passivsidan 104, 105
 penninganvisning 10
 postdatera 23
 postremissväxlar 64
 postväxlar 64
 prejudiceras 36, 37, 45,
 91-93, 99, 100
 presentationspapper 82, 104
 preskription 42-44, 59,
 99-101, 103, 110
 preskriptionsavbrott 42, 43,
 99, 100
 preskriptionstiden 42
 primäransvar 12
 proklama 59, 110
 prokuraindossament 86, 109,
 110
 protest 17, 36-39, 42, 66, 86,
 93-95, 98, 99
 protestkostnader 96, 98
 provision 96, 97
 regress 16, 38-40, 48, 66,
 95-99, 114
 regressförloppet 38, 42, 95
 rekambioräkning 97
 rektacheck 12, 31, 33, 52, 57
 rektaklausul 52, 83
 rektaväxel 84, 108
 rembursaffärer 73
 remissa 65
 remittent 11-14, 26, 31,
 56, 63-65, 75, 79, 83, 116
 remitteras 65
 retur utan kostnad 37, 95
 rubbad själsverksamhet 59,
 110
 ränta 38, 39, 43, 69, 77,
 96-98, 115
 räntefot 70, 77
 ränteklausul 77
 rättshandlingsförmåga 25, 27
 samtidighetsprincipen 72
 siktväxel 76, 77
 skadeavsikt 57, 111, 112
 skadestånd 41, 99
 skadeståndsansvar 99
 sola växel 82
 ställföreträdare 24, 79, 87
 svaga ogiltighetsgrunder 60,
 110
 svek 48, 56, 106
 särskild förrättningsman 37,
 93
 telefax 41
 traditionsprincipen 114
 trassat 10, 14, 64, 65, 76, 80,
 94, 117
 trassatbanken 10, 18, 23, 39,
 41, 51, 53, 63
 trassatkontoret 15, 16, 25
 trassent 10, 22, 24, 35, 64, 65,
 79, 80, 83, 87, 94, 116
 trasserad 64
 trasserad egen växel 76
 tratta 64, 65
 tvesala 60
 tvång 56, 59
 tvångsackord 59, 110

täckning 11, 12, 16, 26, 34	valuta i räkning 75
35, 37, 48-51	valutaklausul 75
UNCITRAL 118, 119	valutateorin 101, 102
underskriftsförfalskning 58	vid siktsväxel 76
Uniform Commercial Code	viseras 36
73	värdepapper i teknisk mening
uppvisande för betalning	105
30-32, 92, 93,	Värdepappersegenskap 108
uppvisande för accept 90-93	växelbetalaren 76, 92, 94
uppvisningstid 30, 45, 93	växelborgen
utan ansvar för accept 83	växeldupletter 82, 83
utan ansvar 52, 83	växelkopior 82, 83
utan obligo 52, 83	växelsumman 72, 82
utan protest 37, 95, 99	återgångskrav 38, 39, 42, 85,
utan retur 52, 83	95
utländska checker 19, 20	återkallelse 35, 48
utställningsdag 22-24, 33, 75,	ändring i växelns text 89
79, 80	överlåtelse 12-16, 26, 31, 52,
utställningsort 22-24, 75, 79,	65, 66, 81, 85, 108
80	överlåtelse in blanco 81,
valuta per saldo 75	106, 113

CHECK- OCH VÄXELRÄTT

Check- och växelrättens ekonomiska betydelse är avsevärd. I denna bok klarlägger Johnny Herre och Gunnar Karnell i nära anknytning till praxis på områdena de teoretiska grunder som var och en måste behärska för att kunna använda checkar och växlar.

Johnny Herre är civ.ek. och jur.kand. Gunnar Karnell är professor och jur.dr. Båda är verksamma på rättsvetenskapliga institutionen vid Handelshögskolan i Stockholm.

ISBN 91-7598-528-4

Juristförlaget

08-612 41 00